

TAMPEREEN YLIOPISTO

Anne Hirvonen

MUSTASUKKAISET TAPPAJATALITINTIT

Inhimillistäminen ja metaforat luonnonvaraisia lintuja koskevissa mediateksteissä

Journalistiikan pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2014

HIRVONEN, ANNE: Mustasukkaiset tappajatalitintit. Inhimillistäminen ja metaforat luonnonvaraisia lintuja käsittelevissä mediateksteissä.

Pro gradu -tutkielma, 95 s., 3 liites.

Journalistiikka

Toukokuu 2014

Tutkimus käsittelee eläinasenteita, joita media luonnonvaraisia lintuja käsittelevissä artikkeleissa välittää. Tutkimuksen aineistona on artikkeleita Helsingin Sanomien, Iltalehden ja Ylen verkkosivuilta kahdeksan kuukauden ajalta. Tutkimuksen tarkoituksena on ollut selvittää, millaista eläinkuvaa mediatekstit heijastelevat. Lisäksi linnuista käytettyjä metaforia on tutkittu kognitiivista metaforateoriaa ja kriittisen metafora-analyysin menetelmiä soveltaen. Pyrkimyksenä on ollut arvioida linnuista käytettyjen metaforien valinnan taustalla vaikuttavia tekijöitä, asenteita ja arvoja, tuomalla näkyväksi käytettyjä metaforia määrittävät ”piilometaforat”, niin sanotut konseptuaaliset eli käsitteelliset metaforat.

Kulttuurihistoria, tiede ja media vaikuttavat tapaan, jolla eläimiä määritellään. Tavot joilla eläimet käsitetään, vaikuttavat myös lainsäädäntöön. Suhtautuminen eläimiin on osa suurempaa asennekokonaisuutta, sillä kullekin ajalle tyypilliset eläinkäsitykset ovat osa todellisuuskäsitystä, jonka kukin sukupolvi määrittelee uudelleen.

Aiemmissa tutkimuksissa on tullut ilmi, että ihmisten eläinasenteet ja median välittämät eläinkuvat ovat hyvin kahtiajakautuneita ja ristiriitaisia. Toisaalta villejä eläimiä esitetään vaarallisina ja uhkaavina, toisaalta hyvin inhimillisinä. Median tavassa uutisoida villeistä eläimistä on havaittu personointiprosessin piirteitä. Tässä prosessissa eläimeen assosioidaan ihmismäisiä piirteitä niin, että raja ihmisen ja eläimen välillä vähitellen häviää. Vaikka personointiprosessin voidaan tulkita välittävän positiivista eläinkuvaa, tapahtuu se eläimen omien piirteiden kustannuksella.

Tämän tutkimuksen perusteella median linnuista välittämä eläinkuva on hyvin ristiriitainen myös Suomessa. Lintuihin liitetään inhimillisiä, ihmiselle ominaisia piirteitä niin hyvässä kuin pahassa. Myös linnuista käytetyt metaforat olivat usein inhimillistäviä, paitsi riistalintujen osalta, joista käytettiin taloustermejä.

Eläinten käyttäytymisen tulkitseminen ihmiskeskeisesti ihmisen näkökulmasta häivyttää eläimen eläimenä. Eläimen inhimillistäminen tekee eläimestä helpommin ymmärrettävän, mutta inhimillistävien kielikuvien tulisi perustua eläimen biologialle. Eläintä tulisi tulkita eläimenä, eläimen näkökulmasta.

Asiasanat: eläinasenteet, eläinkuva, inhimillistäminen, luonnonvaraiset linnut, metaforateoria, konseptuaalinen metafora, kriittinen metafora-analyysi, käsitteellinen metafora.

UNIVERSITY OF TAMPERE
School of Communication, Media and Theatre

HIRVONEN, ANNE: Jealous killer Great Tits. Humanization and metaphors about wild birds in media texts.

Master's thesis, 95 p., 3 annex.

Journalism

May 2014

This study deals with animal attitudes, which media articles about wild birds reflect. The study is based on wild bird articles on Helsingin Sanomat, Iltalehti and Yleisradio news websites, collected in a period of eight months.

The purpose of the research is to find out, which kinds of animal images media texts reflect. In addition, metaphors used about birds are studied with applied methodology based on cognitive metaphor theory and critical metaphor analysis. The aim was to analyse factors, attitudes and values acting in the background, when metaphors used about birds are chosen, by disclosing underlying, so called conceptual metaphors visible.

Previous studies have revealed that people's attitudes towards animals and media-mediated animal images are very polarized and contradictory. On the one hand animals are presented as dangerous and threatening, on the other hand very human. It has been observed, that media reports about wild animals contain some features of personalization process. In this process, animal is associated with human-like features, so that boundaries between human and animal gradually dissipate. While the personalization process can be interpreted to mediate a positive image about animals, it is done at the expense of animal's own features.

Cultural history, science and media affect the way animals are defined. The ways in which animals are understood to, also affect legislation. Dealing with animals is part of a larger collection of attitudes, because animal perceptions characteristic to each era, are a part of perception of reality, which each generation redefines.

According to this study, media-mediated animal images about birds are very controversial in Finland as well. Birds are humanized and associated with human characteristic features, in good and bad. Also the metaphors about birds were often humanizing, except for game birds, which were described in economic terms.

Interpreting the behaviour of birds from human point of view dissipates the animal as an animal. Humanizing an animal makes the animal more easily understood, but humanizing metaphors should be based on animal biology. Animals should be interpreted as animals, from the animal's point of view.

Keywords: animal attitudes, animal image, humanization, wild birds, metaphor theory, conceptual metaphor, critical metaphor-analysis.

Sisällysluettelo

JOHDANTO	1
1.1 Tutkimuskysymys.....	5
1.2 Keskeiset käsitteet.....	5
1.2.1 Käsitteelliset metaforat	6
1.2.2 Eläinten inhimillistäminen	6
2 TUTKIMUSKONTEKSTI	8
2.1 Journalismi määrittelykamppailujen areenana.....	8
2.1.1 Kiinnostavuus.....	9
2.2 Yhteiskunnallinen ja kulttuurinen eläintutkimus	10
3 AINEISTO JA MENETELMÄT	12
3.1 Aineiston rajaaminen lintuihin	12
3.2 Aineisto.....	13
3.3 Tutkimusmenetelmät	14
3.3.1 Otsikoiden teemoittelu.....	14
3.3.2 Kognitiivinen metaforateoria	15
3.3.3 Kriittinen metafora-analyysi.....	18
4 IHMISEN ELÄINKUVA.....	21
4.1 Ihmisen eläinsuhteen muotoutuminen	21
4.1.1 Erilaisuuden korostaminen.....	22
4.1.2 Kristillinen eläinkuva, kansanuskomukset ja populaarikulttuuri.....	23
4.2 Eläinkäsitysten aatehistoria.....	24
4.2.1 Eläinkäsitysten kehitys.....	24
4.2.2 Eläinten oikeudet.....	25
4.2.3 Dualistinen, mekaaninen ja orgaaninen todellisuuskäsitys.....	26
4.3 Linnut suomalaisessa kulttuurissa	28
4.3.1 Laulujoutsen	29
4.3.2 Suuret petolinnut	30
4.4 Nykykäsitykset eläimistä.....	30
4.4.1 Inhimillistäminen eli antropomorfismi	30
4.4.2 Lemmikeille pohjautuva eläinsuhde.....	33
4.4.3 Ristiriitaiset eläinkäsitykset	34
4.4.4 Median ristiriitaiset eläinkuvat.....	36

4.5 Eläinten lainsäädännöllinen asema Suomessa	38
5 TIETEEN ELÄINKUVA	40
5.1 Luonnontieteen nykykäsitykset eläinten kyvyistä.....	41
5.1.1 Eläinten aistimaailma on erilainen	42
5.1.2 Vaistot, oppiminen ja kulttuuri.....	42
5.1.3 Eläinten kielelliset valmiudet.....	43
5.1.4 Ihminen on ainutlaatuinen, kuten muutkin lajit.....	43
5.2 Empatiateorian tulkinta.....	45
5.2.1 Koomisuuden kokemus	46
5.3 Eläinten käyttäytymistutkimuksen luomat eläinkuvat	47
5.3.1 Antropomorfismi tutkijoiden eläinkuvauksissa	51
5.3.2 Klassisen etologian ja sosiobiologian eläinkuva metaforateorian valossa	53
6 TULOKSET	55
6.1 Otsikoiden heijastelemat eläinasenteet.....	55
6.1.1 Ristiriitainen eläinkuva	64
6.1.2 Erot eri välineiden välillä	67
6.2. Metaforat	70
6.2.1 Välineellistävät metaforat	70
6.2.2 Muut metaforat.....	74
6.2.3 Inhimillistävät metaforat	77
6.2.3 Metaforien välittämät eläinasenteet	81
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	84
7.1. Tappajatalitaiset ja oma tulkinta	88
LÄHTEET	91
Liite 1. Helsingin Sanomat.	96
Liite 2. Iltalehti.	97
Liite 3. Ylen verkkouutiset.	98

JOHDANTO

”Kouvolan tappajatalitintit olivat mustasukkaisia”

Otsikko Ylen verkkosivuilla 6.2.2013

Alkuvuodesta 2013 lehdistä ja verkkouutisista saatiin lukea ”mustasukkaisista tappajatalitinteistä”, jotka ”riehuivat” ja ”terrorisoivat” lintulautoja käyden ”jengillä” itseään pienempien urpiaisten kimppuun. *Tappaja-talitiaiset riehuvat Tuohikotissa – yli 20 uhria* (IS/6.2.2013) -otsikoidussa jutussa kirjoitettiin: *”Tappamisen meiningin oppinut noin 2–3 koiraspuolisen talitiaisien jengi terrorisoi lintulautaa Kouvolan Tuohikotissa. Tappajatintit ovat surmanneet viikon aikana yli 20 urpiaista. Urpiainen on talitiaista hennompi Lapista kotoisin oleva hyväuskoinen parvilintu.”*

Pian vastaavia havaintoja tehtiin muuallakin. *Tappajataitaiset iskivät nyt Vantaalla?* (IS/6.2.2013) -otsikoidussa jutussa kyseltiin jo *”Mitä on tapahtumassa Suomen talitinteille?”*. *”Urpiaisia lintulaudoilla väijyviä ja tappavia talitiaisia on Suomessa enemmän kuin uskottiin”*, epäiltiin puolestaan Ilta-Sanomien jutussa *Tappajatintit iskivät nyt Miehikkälässä – lapset näkivät* (IS/7.2.2013). Urpiaisia tappavista talitiaisista kirjoittivat molempien iltapäivälehtien lisäksi ainakin Aamulehti (5.2.2013), Etelä-Saimaa (6.2.2013), Kouvolan Sanomat (6.2.2013) ja Ylen verkkouutiset (6.2.2013).

Kirjoittelu oli yksi esimerkki tavasta inhimillistää villejä eläimiä liittäen niiden käyttäytymiseen ihmismäisiä piirteitä ja kuvaamalla eläinten käyttäytymistä sanoilla, joita yleensä käytetään ihmistoiminnan kuvaamiseen. Eläinten käyttäytymistä pyritään tekemään ymmärrettäväksi niiden toimintaan samaistamalla. Tässä tapauksessa asiaa lähinnä paisuteltiin ja kauhisteltiin, vaikka kovin uhkaavaa kuvaa pikkulinnusta ei sen vaatimattoman koon vuoksi pystykään luomaan.

Kiinnostuin ilmiöstä aiempien kokemuksieni pohjalta. Olen biologi ja luontokartoittaja, ja olen työskennellyt Korkeasaaren villieläinsairaalassa. Villieläinsairaalassa hoidetaan loukkaantuneita ja orvoksi jääneitä luonnonvaraisia eläimiä. Hoidon tavoitteena on vapauttaa kaikki sellaiset potilaat luontoon, joilla oletetaan olevan edellytykset selvitä luonnonvaraisina. Villit eläimet pyritään siis

pitämään villeinä. Luonnonvaraisen eläimen tulee välttää ihmistä, jotta sillä olisi mahdollisuus selvitä luonnossa.

Hoidettavia eläimiä ei siis yritetä kesyttää. Jotta hoidokit toipuisivat, niille pyritään kuitenkin luomaan tarkoituksenmukaiset olot. Villin eläimen tulee esimerkiksi tuntea olonsa turvallisiksi, jotta se söisi. Syöminen taas on välttämätöntä selviytymisen kannalta. Usein onkin mietittävä eläimen puolesta jo ennakoon, miten eläin mihinkin tilanteeseen reagoi.

Työhön kuuluu myös yleisön kysymyksiin vastaamista. Villieläinsairaalan asiakaspalvelutyössä törmää lähes päivittäin samaan inhimillistämisen ilmiöön – ihmiset pyrkivät asettumaan eläimen asemaan. Asiassa on yksi olennainen ongelma. Eläimen asemaan asetutaan ihmisenä ja mietitään, miltä minusta tuntuisi esimerkiksi tuon linnunpoikasen nahoissa. Jos asioita pyritään ajattelemaan eläimen kannalta, tulisi se kuitenkin tehdä eläimen näkökulmasta, ei ihmisen. Monesti inhimillistäminen johtaa tilanteeseen, jossa ihmiset haluavat ”pelastaa” eläimiä, jotka eivät ihmisen apua tarvitse.

Ihmiset liittävät inhimillistäviin näkemyksiinsä usein ajatuksen suvaitsevaisuudesta. He katsovat toimivansa suvaitsevasti ja moraalisesti arvokkaasti, koska he välittävät myös villeistä eläimistä. Mikäli eläimistä välitetään lähinnä siksi, että niissä nähdään inhimillisiä piirteitä tai ihmismäistä käytöstä, kyseessä ei kuitenkaan ole erilaisuuden, vaan samankaltaisuuden suvaitseminen. Tällöin ajattelu ei ole eläinlähteisistä vaan ihmislähteisistä (ts. *ihmiskeskeistä*, ei *eläinkeskeistä*).

Villieläinsairaalan työssä voi havaita käytännössä, kuinka monien ihmisten luonto- ja eläinsuhde on vähintäänkin ristiriitainen. Luonnonvaraisia eläimiä halutaan pelastaa esimerkiksi petojen kynsistä, mutta tuotantoeläinten tehotuotannossa ei nähdä mitään epäluonnollista. Etenkin monen kaupunkilaisen eläinsuhde perustuu lähinnä lemmikkieläimiin, joita pidetään perheenjäseninä.

Kaupungeissa ihmisten eläinasenteet etenkin villejä eläimiä kohtaan ovat kahtiajakautuneet. Toisten mielestä luonnonvaraiset eläimet eivät kuulu kaupunkiin, ja niiden koetaan aiheuttavan esimerkiksi melu- ja siisteyshaittoja. Urbaanien eläinten käyttäytyminen voidaan kokea uhkaavana, esimerkiksi monien poikasiaan suojelevien lintulajien tapauksissa. Toisten mielestä kaupunkieläimet taas lisäävät viihtyvyyttä, ja niillä katsotaan olevan yhtäläinen oikeus elää kaupungeissa. Kaupunkiympäristössä monet hakevat jonkinlaista kumppanuutta luonnonvaraisista

eläimistä ruokkimalla niitä. Joissain tapauksissa ruokkiminen on niin säännöllistä, että ruokkijalle kyse on jo eräänlaisista puolilemmikeistä.

Yhteiskunta luokittelee eläimiä niiden käyttötapojen perusteella, mikä heijastuu myös lainsäädäntöön. Ihmisten käsitykset eläimistä perustuvat kuvaan, joka eläimistä on muodostunut historian aikana. Ihmisten eläinkuvissa esimerkiksi lemmikkieläimiä määritellään ihmisen niihin liittämien luonteenpiirteiden mukaan, siinä missä tuotantoeläimiä määritellään niiden biologian perusteella. Luonnonvaraisten eläinten määrittelytavat vaihtelevat, kuten myös niiden käyttötavat. Määrittely- ja käyttötavoista käydäänkin jatkuvaa määrittelykamppailua eri toimijoiden kesken myös median välityksellä. Journalismi ei vain välitä tietoa, vaan puhetavoilla myös ylläpidetään ja tuotetaan jatkuvasti todellisuutta.

Suomessa eläinoikeusliikettä ja sitä kautta tuotantoeläimiä ja turkiseläimiä koskevaa uutisointia on tutkittu. Myös monia poliittisten kiistojen kohteina olevia eläimiä, kuten susia, koskevaa julkista keskustelua on tutkittu. Vaikka tämän tutkimuksen näkökulma onkin lähtökohtaisesti erilainen kuin aiemmissa eläimiä koskevissa journalistiikan alan tutkimuksissa, olen jättänyt lemmikkieläimiä, tuotantoeläimiä ja turkiseläimiä koskevat jutut aineiston ulkopuolelle.

Aineiston rajaamiseksi edelleen, olen päätenyt tutkimaan pelkästään lintuja koskevia tekstejä. Tämä rajaaminen voi olla hyödyllistä myös inhimillistämisen ilmiön esille tuomisen kannalta. Höyhenpeitteisiin lintuihin samaistuminen on kuitenkin lähtökohtaisesti hankalampaa, kun samaistuminen ihmiselle läheisempää sukua oleviin söpöihin ja pörröisiin maanisäkkäisiin. Lentävien lintujen kokemusmaailma on paljon kauempana omastamme.

Ajatus tutkimusaiheesta syntyi siis käytännön havaintojen pohjalta. Biologina ja median kuluttajana, ja toisaalta työssä eläintenhoitajana villieläinsairaalassa, vastaan tulleet esimerkit eläinten inhimillistämisestä synnyttivät kiinnostuksen tutkia aihetta tarkemmin. Tässä tutkimuksessa selvitän, kuinka eläimiä inhimillistetään mediateksteissä, sekä pohdin ilmiön syitä ja merkityksiä.

Esittelen aluksi tutkimuskysymykset, tutkimuksen keskeiset käsitteet, tutkimuskontekstin, tutkimuksen aineiston ja tutkimusmenetelmät. Tämän jälkeen käsittelen teoriataustaa, eli ihmisten ja toisaalta tieteen eläinkäsityksiä. Lopuksi käsittelen tulokset, johtopäätökset ja tulkinnat, joihin olen teoriaosan perusteella päätenyt.

Aineiston analysoinnissa olen soveltanut kognitiivista metaforateoriaa ja kriittisen metafora-analyysin menetelmiä. Päätin tutkia lähinnä kielentutkimuksessa käytetyn metaforateorian soveltamista journalistiseen tutkimukseen, sillä metaforan määritelmä itsessään on periaatteellisesti lähellä edellä kuvaamaani inhimillistämisen ilmiötä. Metafora kuvaa vierasta tai abstraktia asiaa jonkin tutun asian käsitteillä. Samalla tavalla eläimiä inhimillistävä kieli kuvaa vieraslajisen eläimen käyttäytymistä ihmistoiminnan kuvaamiseen käytetyllä tutulla sanastolla.

Filosofia on pyrkinyt määrittelemään ihmisyyttä sen perusteella, kuinka ihminen eroaa eläimistä. On esimerkiksi ajateltu, että juuri kieli ja kielenkäyttö erottavat ihmislajin muista eläimistä. Voidaan myös ajatella, että siten kaikki kielellinen kuvailu on lähtökohtaisesti ihmiskeskeistä, eli antroposentristä. Maailmaa katsotaan itsestä, eli ihmisestä käsin.

Korkeasaaren villieläinsairaalassa puhutaan esimerkiksi potilaista, potilaskorteista ja potilasnumeroista. Sanavalinta on enemmän käytännön sanelemaa, kuin tiedostamatta eläimiä inhimillistävää tai tarkoituksellisen koomista: Suomessa eläinpelastustoiminta on verrattain uutta, eikä eläinpelastuksen alalle ole syntynyt omaa termistöä. Inhimillisten sanavalintojen käyttäminen ei siis aina välttämättä ole tarkoituksellista. Tämä on hyvä pitää mielessä inhimillistäviä sanavalintoja tutkittaessa, jotta vältetään ylitulkinnalta.

Olen lähtenyt tutkimaan aihetta puhtaasti uteliaisuudesta. Luonnontieteilijälle katsaus ihmistieteisiin on matka tuntemattomaan. Biologin tausta auttaa näkemään linnut biologisina olentoina, mutta tarkoitus on kuitenkin tutkia ihmistä, eli kuinka ihmiset linnut kokevat. Vastaavaa tutkimusta on tehty melko vähän, joten olen joutunut soveltamaan taustatietoja monenlaisista lähteistä. Usean eri näkökulman huomioiminen merkitsee samalla myös sitä, että katsaus jää pitkälti yleisluontoiseksi, ja monilta osin pintapuoliseksi. Tämän tutkimuksen puitteissa syvemmälle aiheeseen paneutuminen ei kuitenkaan ollut mahdollista.

Totesin jo pelkästään metaforisesti käytettyjen sanojen tunnistamisen haastavaksi. Todennäköistä onkin, etten ole tunnistanut kaikkia metaforisessa mielessä käytettyjä sanoja, sillä joissain tapauksissa tunnistaminen olisi vaatinut sanan etymologian selvittämistä. Tarkoitus ei kuitenkaan ollut tehdä kielitieteellistä eikä määrällistä tutkimusta metaforista, vaan käyttää metaforia työkaluina ja esimerkkeinä sanavalintojen taustalla vaikuttavien tekijöiden pohtimisessa.

Tutkimuksessa olen pyrkinyt mahdollisimman ymmärrettävään kielenkäyttöön. Tavoitteena on tehdä selvitys, joka voi kiinnostaa monenlaisia lukijoita. Tässä tutkimuksessa yleistajuisuus on perusteltua myös siksi, että selvityksessä sivutaan monia tutkimusaloja, joilla kaikilla on oma, vakiintunut tieteellinen käsitteistönsä. Mutta kuten tutkimuksen edetessä tulee ilmi, käytetty kieli kantaa mukanaan merkityksiä, joskus myös sellaisia, jotka eivät ole tarkoituksellisia. Jonkinlainen tutkimustulos on saavutettu jo itse työprosessin aikana: tutkimuksen myötä olen alkanut ymmärtää paremmin muiden ihmisten eläinkäsitysten ohella myös sitä, mihin omat käsitykseni perustuvat.

1.1 Tutkimuskysymys

Aineiston analysoinnissa olen aluksi tarkastellut aineiston otsikoita ja pyrkinyt teemoittelun avulla selvittämään, millaisen yleiskuvan mediatekstien eläinasenteista pelkät otsikot välittävät.

1. Millaista asennoitumista lintuihin otsikot heijastelevat? Millaista eläinkuvaa mediassa välitetään otsikoiden perusteella?

Osaa aineistosta (Ylen verkkouutiset) olen tarkastellut tarkemmin tekstin tasolla metaforateorian ja metafora-analyysin menetelmiä soveltaen. Olen pyrkinyt määrittelemään, millaisia käsitteellisiä ”piilometaforia” linnuista yleisesti käytettyjen metaforien taustalla vaikuttaa ja yrittänyt pohtia, millaista eläinkuvaa metaforavalinnat heijastelevat.

2. Millaisia metaforia linnuista käytetään? Millaista eläinkuvaa käytetyt metaforat heijastelevat?

1.2 Keskeiset käsitteet

Jotta tutkimusta on helpompi tulkita, avaan heti aluksi lyhyesti tutkimuksen keskeisimpiä käsitteitä. Niihin kuuluvat konseptuaaliset eli käsitteelliset metaforat, joista käytän jatkossa nimitystä **käsitteelliset metaforat**.

Tutkimukselle keskeinen käsite on myös antropomorfismi eli tässä tapauksessa **eläinten inhimillistäminen**. Inhimillistäminen voi olla metaforista, jolloin kyse on **analogisesta inhimillistämisestä**. Inhimillistäminen voi olla myös perusteetonta. Perusteeton inhimillistäminen on määritelty myös **kirjaimelliseksi inhimillistämiseksi**.

Analogisen ja kirjaimellisen inhimillistämisen ero perustuu näkökulmalle. Kun eläimen käyttäytymistä tarkastellaan eläimen näkökulmasta, on tarkastelu **eläinkeskeistä**. Jos eläimen käyttäytymistä tulkitaan ihmisen omasta näkökulmasta, on tarkastelu **ihmiskeskeistä**.

1.2.1 Käsitteelliset metaforat

Lakoffin ja Johnsonin kognitiivinen metaforateoria määrittelee konseptuaalisen metaforan käsitteen. Konseptuaaliset eli käsitteelliset metaforat vaikuttavat käytettyjen metaforien taustalla, usein tiedostamatta. Esimerkiksi käsitteellinen metafora AIKA ON RAHAA vaikuttaa taustalla, kun ajankäytöstä puhutaan rahankäytön käsitteillä: aikaa säästyy tai aikaa tuhlataan. Tuomalla tällaiset taustalla vaikuttavat ”piilometaforat” näkyviksi voidaan pohtia niitä syitä, arvoja ja ideologioita, jotka vaikuttavat metaforien valinnan taustalla. Käyttääkö media eläimiä kuvatessaan käsitteitä, jotka on valittu ihmiselämän kuvaamiseen käytettyjen käsitteiden joukosta? Voidaanko eläimistä käytetyt metaforat koota taustalla vaikuttavan käsitteellisen ”piilometaforan” ELÄIN ON IHMINEN alle, samaan tapaan kuin monet aikaa kuvaavat metaforat on omaksuttu rahankäytön käsitteistöstä, käsitteellisen metaforan AIKA ON RAHAA mukaisesti?

Jonathan Charteris-Black on jalostanut teoriaa kriittisen metafora-analyysin muodossa. Metafora-analyysi katsoo, että metaforat valitaan tietoisesti, ja valinnoilla pyritään vaikuttamaan kuulijaan epäsuorasti. Menetelmää on sovellettu kielitieteiden ohella esimerkiksi poliittisen retoriikan tutkimuksessa. Voidaan esimerkiksi ajatella, että käyttämällä ajankulusta AIKA ON RAHAA - käsitteellisen metaforan määrittämiä rahankäytön käsitteitä, ajattelutapa ajan arvokkuudesta on vakiintunut ja tullut osaksi ajatteluamme. Kun aikaa ei tuhlailla laiskotteluun, säästyy aikaa työntekoon. Työväen työteliäisyys taas lienee ollut ja on edelleen valtaeliitin etu.

Metaforia on esitelty tarkemmin metodiosassa, luku 3.3.2 ja 3.3.3.

1.2.2 Eläinten inhimillistäminen

Lintuasiantuntijat käyttävät usein inhimillistävää kieltä siinä missä maallikotkin. Asiantuntijoiden sanavalinnat perustuvat kuitenkin linnun biologiaan. Perusteeton inhimillistäminen perustuu sen sijaan eläimen käyttäytymisen tulkintaan ihmisen näkökulmasta – tällöin inhimilliset sanavalinnat lienevät enemmän tiedostamattomia. Asiantuntijat sen sijaan käyttänevät inhimillisiä sanakäänteitä tarkoituksella, tehdäkseen eläimen käyttäytymisestä helpommin ymmärrettävää. Tämän tyyppinen inhimillistäminen on määritelty *analogiseksi inhimillistämiseksi*.

Eläimen *perusteeton eli kirjaimellinen inhimillistäminen* on monesti väärintulkintaa, joka ei useinkaan ole tiedostettua, eikä sillä välttämättä tavoitella tarkoituksellisesti mitään, paitsi ehkä koomisuutta. Monesti lintuja käsittelevissä artikkeleissa on tahaton tai tarkoituksellisen koominen sävy. Tällöin koomisuus perustuu ajatukselle ihmisen ja eläimen erilaisuudesta. Taustalla ei kuitenkaan välttämättä ole tietoista määrittelykamppailua tai vallan tavoittelua.

Mitkä tekijät sitten vaikuttavat eläimistä käyttämiimme sanavalintoihin? Olen pyrkinyt etsimään tähän vastausta tarkastelemalla ihmisen nykyistä eläinkuvaa ja sen muodostumiseen vaikuttaneita tekijöitä katsauksella ihmisen eläinkäsityksien aatehistoriaan. Olen pohtinut myös syitä sille, miksi eläinten käyttäytyminen koetaan koomisena.

Inhimillistämistä on käsitelty tarkemmin luvussa 4.4.1. Inhimillistämisen käsitettä sivutaan myös empatiateorian tarkastelun yhteydessä luvussa 5.2.

2 TUTKIMUSKONTEKSTI

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millä tavoin luonnonvaraisista linnuista mediassa puhutaan ja millaisia asenteita ja käsityksiä puhetavat heijastelevat. Eläinten määrittely perustuu eläinkäsityksille, jotka eri toimijoilla voivat erota suurestikin toisistaan. Määrittelykamppailun taustalta löytyy eroja toimijoiden intresseissä ja ideologioissa. Toiset pitävät lajien olemassaoloa ja lajien monimuotoisuutta arvokkaana sinänsä, kun toiset taas ovat lähinnä kiinnostuneita hyödyntämään itse eläimiä, niiden saaliseläimiä tai lajin elinympäristöjä. Joidenkin lajien kohdalla määrittelyvallasta kamppailevien toimijoiden intressien motivoijana voi olla myös irrationaalinen pelko, jonka taustalla voi olla vanhoja uskomuksia tai myyttejä.

Mediatekstien välittämien eläinkäsitysten ja eläinasenteiden ymmärtämiseksi käsittelen teoriaosan aluksi, kuinka ihmisen eläinkäsitykset muodostuvat. Eläinkäsityksiin vaikuttaa yleinen kullekin ajalle tyypillinen aateilmapiiri, tosin osa käsityksistä juontaa juurensa aina antiikin ajoille saakka. Tämän takia luodaan lyhyt katsaus myös eläinkäsitysten aatehistoriaan.

Kulttuuristen ja yhteiskunnallisten eläinkäsitysten ja median lisäksi tieteen eläinkuva ja eläinkäsitykset muokkaavat jatkuvasti ihmisten eläinasenteita. Eri tieteenalojen ja toisaalta eri aikakausien välillä eläinkuvat ovat vaihdelleet suuresti ja uusien tutkimustulosten myötä käsitykset jatkuvasti muuttuvat. Luvussa viisi käyn läpi joidenkin keskeisten ihmisten eläinkäsityksiin vaikuttaneiden tieteenalojen eläinkuvaa ja sitä, millaisia kyseisten tieteenalojen nykykäsitykset eläimistä ovat.

Journalistiikan ohella tutkimus sijoittuu siten yhteiskunnallisen ja kulttuurisen eläintutkimuksen tutkimuskenttään, jonka piirissä on tutkittu paljon ihmisten eläinkuvaa ja ihmisen ja eläinten välistä suhdetta.

2.1 Journalismi määrittelykamppailujen areenana

Mitä merkitystä sillä sitten on, millaista eläinkuvaa media välittää? Median vaikuttaa osaltaan ihmisten eläinasenteiden muodostumiseen ja tiettyjen käsitysten ylläpitämiseen. Journalismin kiinnostavuuden (2.1.1) pohtiminen yleisellä tasolla antaa pohjaa pohtia myös lintuja koskevien mediatekstien taustoja, eli sitä, millä perusteella aiheesta on uutisoitu.

Journalismi on keskeinen yhteiskunnallisen keskustelun areena, jolla käydään jatkuvaa kamppailua erilaisten ajatusten ja aloitteiden puolesta. Media tuottaa tietynlaista kuvaa (representaatiota) todellisuudesta erilaisten valikointi-, tulkinta- ja määrittelyprosessien tuloksena (Tuchman 1978, s. 1–2, s. 183–184). Valintoja ohjaavat esimerkiksi uutiskriteerit, lähdekäytännöt sekä vakiintuneet tavat esittää ja tulkita tapahtumia. Tapahtumat merkityksellistetään ja tehdään ymmärrettäviksi sijoittamalla ne kulttuuriseen kehykseen, eli suhteuttamalla tapahtumia tuttuihin tapahtumiin ja ilmiöihin.

Kuvatessaan todellisuutta tietyllä tavalla media tulee käyttäneeksi *symbolista valtaa* (Thomson 1994). Media käyttää valtaa määrittelemällä itse todellisuutta ja toisaalta valikoimalla näkökulmia ja toimijoita, jotka se päästää ääneen. Merkitykset tuottavat aktiivisesti todellisuutta, joten niillä on yhteiskunnallista vaikutusta, poliittisia seuraamuksia ja kulttuurista valtaa (Lehtonen 1996). Määrittelyvalta myös luo lisää vaikutusvaltaa ja uusintaa valtasuhteita.

Viestinnäntutkija James Carey katsoo, että koko elämä rakentuu viestinnässä (Carey 1989, s. 109–110). Yhteiskunta rakentuu ja sitä ylläpidetään ja muutetaan symbolien ja sosiaalisten rakenteiden vuorovaikutussuhteiden kautta. Kieli ja keskustelu ovat vuorovaikutteisia tekemisen muotoja, jotka eivät vain esitele ja kuvaa, vaan myös muovaavat ja rakentavat maailmaa (emt., s. 84). Luomme, ilmaisemme ja välitämme tietojamme ja asenteitamme todellisuutta kohtaan useiden symbolisten järjestelmien avulla, joita ovat esimerkiksi taide, tiede, journalismi, uskonto, arkijärki ja mytologia (Carey 2009, s. 24).

Todellisuus ei tule annettuna, se ei ole pysyvä tai kielestä riippumaton. Todellisuus tuotetaan viestinnällä, symbolisten muotojen määrittelyn, ymmärtämisen ja käytön kautta (Carey 1989, s. 30). Sanat eivät vain kuvaa maailmaa, vaan ne tekevät maailman. Todellisuus on ongelmallinen ja sitä pitää jatkuvasti korjata ja uusintaa (Carey 2009, s.24).

2.1.1 Kiinnostavuus

Journalismin käytännön toimintasäännöt voivat joustaa tarvittaessa. Sitä vastoin journalismin päämääräsäännöt, kuten yhteiskunnallisesti merkittävän tiedon välittäminen, antavat journalismille yleisemmän merkityksen ja oikeutuksen (Heikkilä ym. 2012, s. 14–15).

Toimintasääntöjen tasolla kiinnostavuus on noussut tavoitteeksi. Journalismin tulee olla ajankohtaista, asiapohjaista ja tärkeää, mutta myös kiinnostavaa (emt., s. 23). Aina tärkeyskään ei

ole niin tärkeää: ”Kiinnostavista aiheista tehdään juttu, vaikka niiden uutisarvo olisi nolla”, kertoo MTV3:n toimittaja Heikkilän tutkimusryhmän mediatutkimuksessa (2012, s. 25).

Tutkimuksessa havaittiin, että sanomalehtiä organisoivat erottelu kovien ja pehmeiden aiheiden välillä. Kovia politiikan ja talouden aiheita pidettiin itsessään tärkeinä ja kiinnostavina. Pehmeiden aiheiden kiinnostavuus perustui enemmän toimittajan ja kuvaajan taidoille tarkastella aiheita erilaisista näkökulmista (Heikkilä ym. 2012, s. 29–30). Yleisölle journalismin kiinnostavuus liittyy vastaanottamisessa ja tulkinnassa saatuun mielihyvään (emt., s. 266–267). Myös mediaesitysten kommentointi kuuluu vastaanottoon, etenkin sosiaalisissa verkostoissa.

Median murroksessa kilpailu lukijoista kiristyy samalla kun paine tuottaa sisältöjä enemmän, nopeammin ja edullisemmin kasvaa (Heikkilä ym. 2012, s. 270–274). Kilpailutilanteessa ”lisäarvosta” on tullut päämäärä ja kiinnostavuudesta väline päämäärän saavuttamiseen.

Toistaiseksi mediatalojen kiinnostavuuden mittarit ovat olleet taloudellisia, lukija- ja käyttäjämääriin perustuvia. Verkkoliikenteen seuraamisessa oletetaan, että kiinnostavuus määräytyy klikkaamisen hetkessä.

Sosiaalisten verkostojen näkökulmasta kiinnostus muodostuu kuitenkin ihmisten keskinäisissä keskusteluissa. Ihmisiä median käyttäjinä kiinnostavat myös nopeasti haihtuvat hämmästelystä aiheet ja viihdejutut. Heikkilän tutkimusryhmän mediatutkimuksessa (2012) kiinnostavuutta tutkittiin mediakäytön käytäntöjen kautta. Tällöin kiinnostavuuden määrittelyssä korostuivat myös sellaiset piirteet kuin syvällisyys, analyyttisyys ja kriittisyys.

2.2 Yhteiskunnallinen ja kulttuurinen eläintutkimus

Tutkimuksen tavoitteena on pohtia luonnonvaraisista linnuista käytettyjen puhetapojen taustaa ja merkitystä. Puhetavat perustuvat ihmisten eläinkuvaan, jota on tutkittu paljon yhteiskunnallisen ja kulttuurisen eläintutkimuksen tieteenalan piirissä (YKES 2013). Eläinten ja ihmisten välisiä suhteita tutkitaan tällä monitieteellisellä tieteenalalla esimerkiksi filosofian, sosiologian, kulttuurintutkimuksen, historian, yhteiskuntatieteiden, oikeustieteen ja psykologian näkökulmista.

Tieteenala (Human-Animal Sciences) on vakiinnuttanut asemansa yliopistoaineena Yhdysvalloissa, Australiassa ja monissa Euroopan maissa. Kasvavan kiinnostuksen taustalla ovat eläinkysymysten politisoituminen sekä muutokset ihmisten eläinkäsityksissä. Nämä muutokset aiheuttavat

muutospaineita esimerkiksi lainsäädännölle.¹ Vuodesta 2004 lähtien Suomessa on toiminut yhteiskuntatieteellisen eläintutkimuksen verkosto. Vuonna 2009 perustettiin *Yhteiskunnallisen ja kulttuurisen eläintutkimuksen seura* (YKES), joka pyrkii edistämään yhteiskunta- ja kulttuuritieteellistä eläintutkimusta.

Kiinnostus ihmistieteelliseen eläintutkimukseen on kasvanut voimakkaasti myös Suomessa, jossa eläintutkimusta on perinteisesti tehty lähinnä luonnontieteiden alalla (Kainulainen 2009a, s. 11–12). Tutkimus voi palvella yhteiskunnallista keskustelua auttamalla ymmärtämään, miten luontosuhteemme ja eläinkuvamme ovat syntyneet. Esimerkiksi eläinten oikeuksista käydään ajoittain kiivasta yhteiskunnallista keskustelua. Erilaisia kantoja edustavien voi olla hankalaa päästä yhteisymmärrykseen. Tällöin taustalla vaikuttavat keskustelijoiden todellisuuskäsitykset ja heidän maailmakuvansa, jolle kunkin asenteet ja arvot perustuvat.

Ihmistieteellinen eläintutkimus pyrkii lisäämään tieteellisen keskustelun monimuotoisuutta (Kainulainen 2009a, s. 17). Ihminen luo kulttuurista kuvaa eläimistä, luokittelee eläimiä suhteessa itseensä ja projisoi omia ominaisuuksiaan eri eläimiin. Näiden eläinkuvien perusteella ihmiset muodostavat omat todellisuuskäsityksensä, jotka edelleen heijastuvat asenteisiin, mielipiteisiin ja tehtyihin ratkaisuihin.

¹ Eläinsuojelulain kokonaisuudistus arvioidaan valmistuvan vuoden 2014 aikana, edellinen laki on vuodelta 1996 (Eduskunnan kirjasto 2014). Lisää eläinten lainsäädännöllisestä asemasta kts. luku 4.5.

3 AINEISTO JA MENETELMÄT

Tässä luvussa esittelen tutkimuksen aineiston, aineiston rajaamisen perusteet sekä käyttämäni tutkimusmenetelmät.

3.1 Aineiston rajaaminen lintuihin

Viime vuosina lintuharrastus on ollut kasvussa. Vuonna 2010 noin joka viides suomalainen ilmoitti harrastavansa lintuja (Södersved 2010, Santaoja 2013 mukaan). Luontoharrastusta tutkineen Minna Santaojan mukaan lintuharrastus näkyy muita luontoharrastusmuotoja enemmän mediassa, mikä osin selittää sen suosiota (2013, s. 24). Asia voi toimia myös toisin päin: suositusta harrastuksesta uutisoidaan, koska toimituksissa tiedostetaan, että aihe kiinnostaa. Mikäli joka viides todella harrastaa lintuja, löytynee lintuharrastajia jokaisen toimittajankin lähipiiristä.

Tiedotusvälineet seuraavat säännöllisesti esimerkiksi lintujen kevätmuuttoa ja uutisoivat lintujärjestöjen tapahtumista. BirdLife Suomi on lintujen harrastus- ja suojelujärjestö, jolla on 30 paikallisjärjestöä. BirdLife järjestää erilaisia tapahtumia ja leikkimielisiä kilpailuja, joissa ihmiset voivat ilmoittaa järjestölle lintuhavaintojaan. Tulokset raportoidaan valtakunnallisesti ja samalla saadaan kerättyä arvokasta seurantatietoa eri lintulajeista. Tässä lintujärjestöt hyödyntävät joukkoistamisen ideaa, jossa joukkoviestimet toimivat hyvänä apuna. Suomessa luontoharrastajat tuottavat suuren osan muutakin lajistoa koskevasta luontotiedosta, jota käytetään esimerkiksi lajien uhanalaisuusarvioiden tekemisessä. Ilman harrastajia arvioita ei pystyttäisi tekemään nykyisessä laajuudessa.

Päädyin rajaamaan aineiston lintuja koskeviin artikkeleihin. Lintuja koskevia artikkeleita löytyy verrattain paljon, ja toisaalta linnut ovat lajiryhmä, johon kuuluu niin hyöty- kuin haittaeläiminä pidettyjä lajeja. Toinen syy oli henkilökohtainen: Korkeasaaren villieläinsairaalassa hoidetaan lähinnä lintuja ja pieniä nisäkkäitä. Työni kautta olen tutustunut siten etenkin lintujen ja nisäkkäiden käyttäytymiseen ja biologiaan. Samalla olen saanut käytännön esimerkkejä siitä, kuinka ihmiset näihin ryhmiin kuuluviin luonnonvaraisiin eläimiin suhtautuvat.

Linnut valikoituvat tutkimusaiheeksi myös siksi, että lähtökohtaisesti olin kiinnostunut tutkimaan etenkin inhimillistämisen ilmiötä. Linnut eivät fyysisesti juuri muistuta ihmistä, joten oletin, että

lintuihin samaistuminen on esimerkiksi nisäkkäisiin samaistumista hankalampaa ja siten lintujen kuvaaminen ihmistoimintaan yleensä liitettyllä sanastolla voi olla selkeämmin havaittavissa.

3.2 Aineisto

Tarkoituksena oli siis tutkia luonnonvaraisia lintuja käsitteleviä mediatekstejä. Jonkinlaisen yleiskuvan saamiseksi pyrin valitsemaan aineistolähteet monipuolisesti. Aluksi tarkastelin lintuja käsitteleviä artikkeleita Helsingin Sanomien verkkosivuilta (33 kpl, liite 1.), Iltalehden verkkouutisista (29 kpl, liite 2.) ja Ylen verkkouutisista (57 kpl, liite 3.) pelkkien otsikkojen tasolla jonkinlaisen yleiskuvan saamiseksi. Metaforia tutkin tarkemmin Ylen verkkouutisten artikkeleista, joita oli siis yhteensä 57 kappaletta.

Helsingin Sanomat Suomen suurimpana valtakunnallisena sanomalehtenä edustaa aineistossa asiajournalismia ja toisaalta valtakunnallisen iltapäivälehden Iltalehden verkkolehden jutuista löytyy enemmän viihteellistä sisältöä. Verorahoitteisen, julkisen palvelun Yleisradion verkkoaineisto sijoittuu tähän väliin: monet paikallistoimitusten lintuaiheiset jutut ovat hyvinkin viihteellisiä, samalla kun Ylen valtakunnallinen uutistoimitus tuottaa asiapitoisempaa sisältöä.

Aineistoa on kahdeksan kuukauden ajalta, vuoden 2013 tammikuun alun ja elokuun lopun väliseltä ajanjaksolta (1.1.2013–31.8.2013). Aineistoa haettiin mainitulta ajanjaksolta välineiden verkkosivuilta erilaisilla lintuaiheisilla hakusanoilla. Tavoitteena oli kerätä valituista lähteistä kaikki lintuaiheiset artikkelit, joissa käsitellään Suomen luonnonvaraisia lintuja. Vaikka aivan kaikki kyseisten viestimien lintuaiheiset artikkelit eivät olisi tulleet mukaan, katson että aineisto on riittävä yleiskuvan saamiseksi.

Rajasin aineiston ulkopuolelle artikkelit, jotka eivät käsitelleet Suomessa luonnonvaraisina esiintyviä lajeja. Yleisesti lintuja tai jotakin tiettyä lajiryhmää koskevaa tutkimusta käsittelevät artikkelit otin aineistoon vain, mikäli tutkimustuloksia oli sovellettu Suomen oloihin ja maassamme esiintyviin lajeihin, sillä olen itse perehtynyt lähinnä kotimaiseen lajistoon. Olen rajannut aineiston ulkopuolelle myös hyvin lyhyet, kuviin tai videoihin pohjautuvat jutut, sillä kuva-aineiston analysointi olisi paisuttanut tutkimusta liikaa.

Aineistoon valittujen artikkeleiden kuvien analysoinnin jättäminen pois vaikuttaa osaltaan tutkimustuloksiin, sillä myös kuvavalinnat välittävät asenteita, joille artikkelit perustuvat. Kuvat liittyvät vahvasti uutiskriteereihin ja kiinnostavuuteen, sillä visualisointi on etenkin

nettiuutisoinnille tärkeää. Juttua ei välttämättä tehdä lainkaan, mikäli käytettävissä ei ole näyttävää kuvaa. Etenkin eläimiä koskevat jutut pohjaavat pitkälti käytettävissä oleviin kuviin, sillä juuri kiinnostavat kuvat ja videot houkuttavat ihmisiä lukemaan myös itse artikkelin.

Myös kuvia analysoimalla voitaisiin tuoda näkyväksi inhimillistämisen ilmiöitä. Esimerkiksi ”*Mahtava pöllökevät – havaintoja paljon ja läheltä*” -artikkeli (Yle Pohjois-Karjala/8.4.2013) on kuvitettu kuvalla, jossa pikkupoika kököttää kyykyssä muutaman metrin päässä maasta istuvasta aikuisesta viirupöllöstä. Otsikko on mitä ilmeisimmin muotoiltu pikkupojan näkökulmasta, onhan mahtava ja epätavallinen kokemus päästä näkemään iso ja näyttävä lintu niin läheltä. Todellisuudessa kuva kertoo aivan muusta kuin *pöllölle* mahtavasta keväästä. Aikuinen lintu ei päästä ihmistä niin lähelle kuin kuvassa, jos se on terve. Todennäköisesti kuvassa on loukkaantunut tai pahoin nälkiintynyt lintu, joka on niin heikossa kunnossa, että se ei enää pysty pakenemaan, vaikka sen näkökulmasta pedoksi tulkittava ihminen on lähestynyt sitä.

Pelkkien otsikoiden perusteella ei median rakentamasta eläinkuvasta voida tehdä kovin syvällisiä päätelmiä. Aineiston tarkempaan tarkasteluun sovelsin seuraavassa luvussa kuvaamaani metafora-analyysia. Jotta metafora-analyysi oli mahdollista tehdä itse artikkeleista, rajasin aineiston metafora-analyysin osalta koskemaan vain Ylen artikkeleita. Katsoin Ylen olevan mediana sopiva ja Ylen verkkouutisten artikkeleiden (57) määrän laajuudeltaan riittäväksi yleiskuvan muodostamiseen.

3.3 Tutkimusmenetelmät

Olen tarkastellut aineistoa ensin osin laadullisesti ja osin määrällisesti teemoittelemalla aineistoa sen perusteella, millaista eläinasennetta otsikot mielestäni heijastelevat. Erilaisia eläinasenteita heijastelevien otsikoiden suhteellisia osuuksia vertailemalla saadaan yleiskuva siitä, millaista eläinkuvaa mediatekstit välittävät. Olen kuvannut tämän tarkemmin seuraavassa luvussa (3.3.1). Tämän jälkeen olen tarkastellut Ylen verkkouutisten artikkeleita metaforateorian periaatteita (3.3.2) ja kriittisen metafora-analyysin (3.3.3) menetelmiä soveltaen.

3.3.1 Otsikoiden teemoittelu

Tarkastelin ensin aineistoa pelkkien otsikoiden perusteella jonkinlaisen yleiskuvan saamiseksi. Teemoittelin otsikot kolmeksi eri taulukoksi. Taulukkoon 2. kokosin otsikot, jotka kuvasivat lintuja uhkaavina tai haitallisina ja lintuihin liitettiin negatiivisia, ihmismäisiä piirteitä. Samalla otsikot

heijastelivat negatiivista suhtautumista lintuihin. Taulukkoon 3. listasin otsikot, jotka kuvasivat linnut inhimillisinä tai sympaattisina, ja heijastelivat siten positiivista eläinasennetta.

Näiden taulukoiden lisäksi kokosin vielä kolmannen taulukon, sillä aineistosta löytyi paljon artikkeleita, jotka heijastelivat suoranaista eläinvihaa. Taulukkoon 4. listasin otsikot, jotka kertoivat suoraan tai välillisesti vihamielisestä ja kielteisestä asennoitumisesta lintuihin. Liitin taulukkoon myös sellaiset otsikot, jotka heijastelivat asennetta, jossa lintuihin suhtaudutaan välineellisesti. Taulukoiden ulkopuolelle jääneet otsikot, noin puolet otsikoista, tulkitsin sävyltään neutraaleiksi.

Taulukkoon 3. listasin myös otsikoissa havaitsemani personointiprosessin piirteet. Olen kuvannut listaamani piirteet tarkemmin tulosten yhteydessä (kts. luku 6.1). Personointiprosessin piirteet pohjaavat Gouabaultin tutkimusryhmän Sveitsissä tekemään mediatutkimukseen (Gouabault ym. 2011), joka on kuvattu tarkemmin luvussa 4.4.4.

Otsikoita teemoittelemalla pyrin selvittämään, millaisen yleiskuvan tämä otos antaa median välittämästä eläinkuvasta. Vertaamalla kuhunkin taulukkoon päätyneiden otsikoiden määrää kaikkien otsikoiden kokonaismäärään, pyrin muodostamaan jonkinlaisen kokonaiskuvan siitä, mitkä ovat kielteistä ja toisaalta myönteistä asennetta lintuja kohtaan heijastelevien otsikoiden suhteelliset osuudet aineistossa. Pyrin myös selvittämään suhteellisia osuuksia vertailemalla, onko eri välineiden välittämässä asenteissa eroja toisiinsa nähden.

3.3.2 Kognitiivinen metaforateoria

Otsikoiden yleistarkastelun jälkeen tutkin Ylen verkkouutisten artikkeleiden metaforia kognitiivisen metaforateorian valossa, jonka periaatteet olen kuvannut tässä luvussa. Seuraavassa luvussa (3.3.3) kuvaan kriittisen metafora-analyysin periaatteet, joita sovellan metaforien käsittelyssä.

Monet ihmiset ajattelevat, että metaforat ovat vain kieltä värittäviä kielikuvia. Metafora tulkitsee uutta asiaa jonkin tutun, helposti ymmärrettävän asian kautta. Siten metaforat ovat inhimillisen ymmärryksen ja käsittämisen työkaluja. Lakoffin ja Johnsonin (1980) metaforateorian mukaan metaforat ovat levinneet kaikkialle, eivät vain kieleen, vaan myös ajatuksiimme ja tekoihimme (s. 3–6). Käsitteellinen järjestelmä, jonka mukaan viestimme, ajattelemme ja toimimme, on jo perusluonteeltaan metaforinen.

Metaforateorian mukaan esimerkiksi sanan *väittely* taustalla vaikuttava käsitteellinen eli konseptuaalinen metafora on VÄITTELY ON SOTA. Tämä vaikuttaa monien arkikielen ilmaisuja taustalla (vapaasti suomennettuna):

Hän *hyökkäsi* jokaiseen väitteeni *heikkoon kohtaan* (He *attacked* every *weak point* in my argument)

Kritiikki *osui ja upposi*. (His criticisms were *right on target*)

Hän *ampui alas* kaikki väitteeni. (He *shot down* all of my arguments)

Me emme vain puhu väittelystä sotatermein, vaan sota väittelyn metaforana vaikuttaa myös toimintaamme. Väittelyssä luodaan strategioita, puolustaudutaan ja hyökätään, voitetaan tai hävitään. Sotametafora määrittää siis myös väittelyn kulkua ja väittelijöiden tekoja. Metaforan ydin on ymmärtää ja kokea jokin asia toisen asian termein. Väittelyt ovat verbaalisia kanssakäymistilanteita ja sodat ovat aseellisia konflikteja, eikä niissä tehdä samoja tekoja. Silti väittelystä puhuttaessa käytetään sotaan kuuluvaa sanastoa, ja väittely on osin rakentunut, ymmärretty ja esitetty sotatermein.

Väittelystä puhuttaessa sen käsitteellistä sota-metaforaa ei yleensä tiedosteta. Sota-metafora ei ole ainoastaan osa väittelystä käyttämiämme sanontoja, vaan siitä on tullut osa väittelyn käsitettä. Väittelystä puhutaan tavalla, jolla olemme väittelyn käsittäneet. Käsityksemme ohjaavat myös toimintaamme. Lakoff ja Johnson katsovatkin, että ihmisen ajatusprosessit ovat luonteeltaan metaforisia: koko ihmisen käsitejärjestelmä on metaforisesti rakentunut ja määrittynyt.

Metaforat ovat vain osa käsitettä, ne korostavat jotakin käsitteen puolta (emt., s. 10–13). Niiden avulla käsitteellistetään ja luodaan todellisuutta. Vakiintuneilla metaforilla ja puhetavoilla on taipumus muuttua normatiivisiksi ohjeiksi. On luonnollista ajatella ja toimia vakiintuneiden metaforien mukaisesti.

Metaforatyypit

Edellä kuvatut käsitteelliset metaforat ovat rakenteellisia, eli strukturaalisia metaforia, joissa uutta asiaa kuvataan toisen, helpommin ymmärrettävän ja tutumman asian käsitteillä. Metaforateoria määrittelee useita varsinaisia metaforatyyppejä käsitteellisten metaforien lisäksi. Tällaisia ovat *suuntautuneet metaforat*, *ontologiset metaforat*, *metynomiat* ja *itsenäiset metaforat*. Nämä metaforatyypit ilmenevät suoraan käytetyissä kielikuvissa, siinä missä käsitteellisillä metaforilla

kuvataan niitä käsitejoukkoja, joista kielikuvat valitaan. Käsitteellisiä metaforia ei useinkaan tiedosteta, vaan ne toimivat taustalla ”piilometamorina”, jotka määrittävät käytettyjä metaforajoukkoja.

Suuntautuneet metaforat ovat arvottuneita metaforia. Esimerkiksi ylhäällä oleminen koetaan yleisesti parempana kuin alhaalla olo (Lakoff & Johnson 1980, s. 14–21). Suuntautuneisuus (esim. korkea-matala) perustuu fysikaalisiin ja kulttuurisiin kokemuksiimme. Länsimaaisessa kulttuurissa ihminen nähdään olevan kaiken muun yläpuolella, ja kontrolloivan siten kasveja, eläimiä ja niiden fysikaalista ympäristöä. Korkea-matala -jaottelussa kontrolli on korkealla, ihminen on korkealla ja siten rationaalisuus on korkealla: *Kun tunteet laitettiin syrjään, keskustelun taso nousi. Hän ei päässyt tunteidensa yli.*

Kaikista perustavanlaatuisimmat kulttuuriset arvot ovat johdonmukaisia kulttuurin käsitteiden metaforisen rakenteen kanssa. Kulttuurien sisällä on kuitenkin ihmisryhmiä, joiden arvot ja hyveet eroavat toisistaan. Suhteessa siihen, mikä kenellekin on tärkeintä, ihmisten arvosysteemi on johdonmukainen valtakulttuurin tärkeimpien suuntautuneiden metaforien kanssa.

Kaikki kulttuurit eivät esimerkiksi pidä korkea-matala -suuntautuneisuutta ensisijaisena. Toisissa kulttuureissa tasapaino on paljon arvostetumpaa. Meidän kulttuurissamme aktiivisuutta arvostetaan yli passiivisuuden, mutta kaikissa kulttuureissa näin ei ole. Korkea-matala, sisällä-ulkona, keskeinen-periferinen, aktiivinen-passiivinen -arvojaottelu on yleinen monissa kulttuureissa. Kulttuurien sisällä käsitteiden suuntautuneisuus vaihtelee, sekä se, mitkä suuntautuneisuudet ovat tärkeämpiä kuin toiset.

Ontologiset metaforat puhuvat kokemuksista tai abstrakteista asioista, kuin ne olisivat yksilöllisiä kokonaisuuksia, kuten tavaroita tai esineitä. Tästä on kyse esimerkiksi silloin, kuin ihmismieli nähdään koneena: *Olen vähän ruosteessa. Olemme tehneet niin paljon töitä, että höyry alkaa loppua. Pää ei toimi.* Ihmismieli voidaan nähdä myös hauraana objektina: *Hänen egonsa on hyvin hauras. Häntä pitää käsitellä varoen, sillä hänen vaimonsa kuoli juuri. Hän murtui kuulusteluissa.* Ontologiset metaforat voivat esiintyä yksittäin, mutta ne voivat myös muodostaa käsitejoukkoja. Tällöin ne ovat samalla käsitteellisiä metaforia – kaikki käsitteelliset metaforat eivät kuitenkaan ole ontologisia metaforia. Esimerkiksi VÄITTELY ON SOTA -käsitteellinen metafora käsittää väittelyn sotatermein, vaikka sota on pikemminkin abstrakti asia, kuin fyysinen esine.

Metonymia kuvailee asiaa toiseen asiaan liittyvin termein, mutta siinä jollakin sanalla viitataan toiseen, läheiseen kokonaisuuteen. Metynomiat eivät ole neutraaleja, vaan ne korostavat jotakin asian puolta nostamalla sen edustamaan kokonaisuutta. Esimerkiksi: Hän lukee *Paasilinnaa. Hesari* ei tullut tiedotustilaisuuteen. Järjestön hallitukseen tarvitaan *uutta verta*.

Itsenäiset metaforat ovat epäsystemaattisia ja eristäytyneitä (*kaalinpää, vuoren juuri*, jne.). Itsenäiset metaforat ovat ”kuolleita”. Ne eivät muodosta metaforisia käsitteitä heijastavia systemaattisia metaforisia ilmaisuja (*kritiikki osui ja upposi*), jotka edelleen muovaavat ajatuksiamme ja käyttäytymistämme.

3.3.3 Kriittinen metafora-analyysi

Jonathan Charteris-Blackin (2004) kriittinen metafora-analyysi perustuu ajatukselle, että kulttuurin ja historian sosiaaliset tekijät ja ideologiat vaikuttavat siihen, millaisia metaforia käytetään (emt., s. 243). Charteris-Blackin mukaan käytössä vakiintuneet metaforat ovat monesti niin juurtuneita ajatusprosesseihimme, ettei niiden käyttöä enää edes huomata. Tällaiset käsitteelliset metaforat ovat siksi tehokkaita välittämään epäsuorasti erilaisia asenteita ja ideologioita.

Metaforia on jaettu pinnallisiin (surface) ja piileviin (underlying) metaforiin. Piileviä metaforia on nimitetty Lakoffin ja Johnsonin (1980) kuvaamien käsitteellisten metaforien ohella monilla muilla termeillä. Tutkijat ovat kuitenkin yhtä mieltä siitä, että nämä käsitteelliset metaforat ovat piilevien kognitiivisten ajatusprosessien lingvistisiä tuotoksia.

KÄSITTEELLINEN METAFORA > KONSEPTUAALINEN AVAIN > METAFORA

URHEILU ON SOTAA > URHEILU ON ELOONJÄÄMISKAMPPAILUA > VASTUSTAJA LYÖTIIN

Monet käsitteelliset metaforat esimerkiksi politiikassa, urheilu-uutisoinnissa ja uskonnossa hyödyntävät samoja kokemuksellisia teemoja, kuten konflikteja, rakennuksia, luontoa, matkoja, tulta, ihmiskehoa ja säätä. Kokemuksellinen pohja yksin ei kuitenkaan määrää metaforan valintaa (Charteris-Black 2004, s. 246). Käsitteellinen tieto pohjaa niin sosiaaliseen kuin fysikaaliseen ympäristöön. Metaforan valinnassa tärkeä tekijä on suostuttelun retorinen päämäärä, johon motivoi taustalla vaikuttava ideologia.

Esimerkiksi poliitikko voi puhua jostakin hankkeesta kuin koneesta, sillä hän haluaa tuoda epäsuorasti esille sen, että hanke on luotettava ja tehokas, vahva kuin teräs, eikä sitä voi noin vain muuttaa, kun hanke [kone] on jo kerran käynnistetty. Tällöin poliitikko on valinnut käyttämänsä

metaforat konetermistöstä. Toinen poliitikko voi vastustaa hanketta, jolloin hän haluaa epäsuorasti ilmaista, että hanke on haavoittuvainen, eikä sen toiminnasta ole takeita, jos ulkoiset tekijät muuttuvat. Tällöin vastustaja voi verrata hanketta tietoisesti koneen sijasta esimerkiksi ihmiskehoon, joka on inhimillinen, haavoittuvainen ja reagoi ulkoisiin tekijöihin arvaamattomammin kuin mekaaninen laite. Vastustaja käyttää siis HANKE ON IHMISKEHO - käsitteellisen metaforan määrittämiä, ihmiskehon kuvailuun käytettyjä termejä, siinä missä hanketta ajava poliitikko käyttää HANKE ON KONE -käsitteellisen metaforan määrittämiä koneen toimintaa kuvailevia käsitteitä.

Tuomalla nämä puheessa käytetyt metaforajoukkoja määrittävät ”piilometaforat” näkyviksi kriittinen metafora-teoria tarjoaa työkaluja taustalla vaikuttavien tekijöiden selvittämiseen, mitä perinteiset metaforaa selittävät teorit eivät tee. Perinteiset tavat käsittää metafora keskittyvät lingvistiikkaan ja kognitiivinen lingvistiikka keskittyy vain metaforan yksilöllisen kokemuksen pohjaan.

Metaforien tunnistaminen, tulkinta ja selittäminen

Aineistoa on analysoitu kriittisen metafora-analyysin menetelmiä mukaillen:

1. Analysoitavista teksteistä tunnistetaan metaforat. Sanat, joita käytetään yleisesti metaforisessa mielessä, luokitellaan *metaforisiksi avainsanoiksi*. Määritetään, onko avainsanojen käyttö metaforista vai kirjaimellista (literal)?
2. Seuraavaksi tunnistetaan *konseptuaaliset metaforat*. Ne helpottavat metaforia määrittelevien tekijöiden ja metaforien välisen suhteen tunnistamista. Määritellään *konseptuaaliset avaimet*, mikäli mahdollista.
3. Metaforien selittäminen edellyttää sosiaalisten vaikuttimien tunnistamista. Kun *konseptuaaliset metaforat* ja *konseptuaaliset avaimet* on tunnistettu, kuvataan miten metaforat yleensä arvotetaan. Tämä helpottaa sen selvittämisessä, miten metaforat vakuuttavat ja suostuttelevat. Metaforien diskursiivinen tehtävä tunnistetaan, jotta voidaan selvittää niiden ideologiset ja retoriset motivaattorit.

Lintuja koskevia metaforia aineistosta etsiessäni olen jättänyt analyysin ulkopuolelle sellaiset metynomiat, joissa lajinimi edustaa koko populaatiota, kuten esimerkiksi otsikossa *Merikotka hakee uusia pesäpaikkoja Hämeestä* (Yle Häme/19.7.2013). Tapa on luonnontieteissä yleinen ja

vakiintunut. Esimerkkitapauksessakin jokainen lukija todennäköisesti ymmärtää, että artikkelissa ei puhuta yksittäisestä merikotkasta, joka haluaa pesiä monessa uudessakin paikassa, vaan merikotkasta lajina ylipäätään.

Olen päätenyt tähän ratkaisuun huolimatta siitä, että myös vakiintuneet käytännöt voivat kantaa mukanaan merkityksiä, joita toistetaan ja ylläpidetään niitä varsinaisesti tiedostamatta. Tapa yleistää lajinimi koskemaan koko lajia on kuitenkin niin yleinen, että koko analyysin voisi keskittää pelkästään siihen. Olen kuitenkin kiinnostunut tutkimaan metaforia laajemmin. Eläintutkijoiden käyttämää kieltä tutkineen Eileen Cristin mukaan eläimen käyttäytymisen yleistäminen lajitasolle riisuu yksittäiseltä eläimeltä yksilöllisyyden ja aktiivisen toimijuuden, ja tekee eläimestä passiivisen objektin (Crist 2000).

Luvussa 5.3. käsittelen tarkemmin Eileen Cristin tutkimusta eläintutkijoiden eläinkuvasta. Crist on tutkinut eri aikakausien tutkijoiden eläinkuvauksien kieltä ja pohtinut, millaista eläinkuvaa kuvaukset heijastelevat. Tukeeko metaforateoria Cristin päätelmiä, jos sitä sovelletaan klassisen etologian ja sosiobiologian käyttämään kieleen? Olen soveltanut metaforateoriaa Cristin tutkimaan aineistoon esimerkinomaisesti luvussa 5.3.2. Katson, että tutkimusmenetelmän soveltaminen Cristin ajatuksiin auttaa ymmärtämään paremmin kuinka menetelmä toimii. Lisäksi menetelmän soveltaminen ja tulosten vertaaminen Cristin johtopäätöksiin mahdollistaa myös menetelmän uskottavuuden arvioimisen.

4 IHMISEN ELÄINKUVA

Jotta mediatekstien linnuista luomaa eläinkuvaa voidaan tulkita, on hyvä ymmärtää, kuinka ihmisten eläinkäsitykset muodostuvat. Tässä luvussa esitän aluksi lyhyesti (4.1), mitkä tekijät vaikuttavat eläinkuvan muodostumiseen ja millaisille käsityksille ihmisten erilaiset eläinkuvat pohjautuvat. Eläinkäsitykset perustuvat ihmisten todellisuuskäsityksiin, jotka ovat kullekin ajalle tyypillisiä. Monien nykyisten, merkittävästikin toisistaan eroavien eläinkäsitysten juuret juontavat kauas historiaan.

Aatehistoriallisen katsauksen (4.2) jälkeen on mahdollista ymmärtää paremmin myös nykyisiä eläinkäsityksiä, joita esittelen luvun loppupuolella (4.3). Kun yleiset eläinkuvaan vaikuttavat kehykset ovat tiedossa, on hyvä tarkentaa kuvaa Suomeen. Siten luvun lopuksi tarkastelen lähemmin lintuja lajiryhmänä suomalaisessa kulttuurissa ja nykylainsäädännössä (4.3. ja 4.5).

Ihmisyyden määrittely perustuu pitkälti käsitykseen siitä, millaisia eläimet ovat (Aaltola 2004, s. 17). Ihmiskuva määrittää siis eläinkuvaa, ja toisin päin. Mediaesitykset tuottavat ja ylläpitävät tietynlaisia eläinkuvia, myös tiede luo ja vahvistaa tiettyjä eläinkäsityksiä. Myös ympäröivä kulttuuri vaikuttaa mielikuviimme eläimistä. Nämä eläinkuvat muovaavat käsityksiämme eläimistä. Vaikka eläimet ovat mieleemme tulkitsemia, eivät ne kuitenkaan ole mieleemme rakentamia: eläimet ovat olemassa. Vaikka emme voi asettua eläimen asemaan eläimenä, ja siten täysin ymmärtää eläimiä, parempaan ymmärrykseen pyrkiminen on mahdollista.

4.1 Ihmisen eläinsuhteen muotoutuminen

Luonnontiede ja fyysinen todellisuus toimivat lähtökohtana ihmisen ja eläimen suhteelle (Ratamäki 2009, s. 38–39). Eläimen fyysiset piirteet, käyttäytyminen ja muut biologiset ominaisuudet vaikuttavat siihen, miten eläimeen suhtaudutaan. Eri lajien ominaispiirteet ovat vaikuttaneet siihen, kuinka eläimiä on käytetty – ravintona, työvälineinä tai symboleina. Siten monet kulttuuriset käsitykset eläimistä ovat samankaltaisia eri kulttuureissa. Vaikka kulttuurihistorialliset käsitykset muuttuvat, ovat monet mielikuvamme eläimistä hyvin vanhaa perua.

Eläimen biologia ei aina ratkaise sen yhteiskunnallista kategoriaa, jonka mukaan eläimen arvoa määritellään ja jolla eläin asemoidaan suhteessa ihmiseen. Eläimen biologian fysiologiset lähtökohdat rajaavat kuitenkin mahdollisia tulkintoja (emt., s. 40–41). Kokonaiskuvaan vaikuttavat

myös kulttuurihistoria, yhteiskunnallinen konteksti sekä tulkintoja tekevän ihmisen omat henkilökohtaiset käsitykset ja kokemukset. Nämä tekijät ovat kaikki olemassa yhtä aikaa, ja ne toimivat vuorovaikutuksessa toisiinsa. Siten myös eläinten käyttäytymistä tutkivien tutkijoiden eläinkuvaukset poikkeavat toisistaan, heijastellen samalla tapaa, jolla tutkijat ovat eläimet ymmärtäneet. Tätä pohditaan tarkemmin seuraavassa luvussa 5.

Kulttuuriset käsitykset vaikuttavat eläimen yhteiskunnalliseen asemaintiin, joka muokkaa myös lajin luonnontieteellistä asemaa lainsäädännön kautta. Luonnonvaraisten eläinten populaatioita säädelään yhteiskunnallisella päätöksenteolla ja toiminnalla, esimerkiksi metsästyslupien ja rauhoitusmääräysten kautta. Myös lintulajit jaotellaan lainsäädännössä riistalintuihin, rauhoitettuihin ja rauhoittamattomiin lintuihin.²

4.1.1 Erilaisuuden korostaminen

Erilaisuutta korostava näkemys painottaa ihmisyyden ja inhimillisyyden erityisyyttä. Ihminen nähdään eläimen vastakohtana ja suhde on vahvasti dualistinen ja hierarkkinen – ihmisiä pidetään kehittyneempinä olentoina. Tämän hierarkian on katsottu johtavan valtaoikeuteen eläimiin nähden. Tätä tukee mekanistinen käsitys eläimistä, jonka mukaan eläimillä ei ole mentaalisia kykyjä ja tietoisuutta. Eläinten inhimillistämisen eli antropomorfismin vastakohtana puhutaankin ”antropokielteisyydestä”³ sekä ”mekanomorfisuudesta” (Crist 2000, s. 9; Bekoff 2002, s. 48; Aaltolan 2004 mukaan, s. 254).

Länsimaisessa filosofis-kristillisessä perinteessä eläinten ja ihmisten erilaisuutta on korostettu. Eläin-ihminen -kahtiajakoa on pidetty länsimaiselle ajattelulle yhtä perustavanlaatuisena kuin luonto-kulttuuri tai nainen-mies -jakoa. Tässä kahtiajaossa eläin on toinen, jota vasten ihmisen erityisyyttä peilataan (Aaltonen 2004).⁴

Eläimet ovat kautta historian saaneet arvonsa niiden tarjoaman hyödyn perusteella. Erilaisuuden korostaminen johtuu filosofian näkemyksistä, kristillisen ajattelun painotuksista, sekä 1600-luvulta alkaen uuden tieteen tavasta korostaa rationaalisuutta. Nykyisin myös talous ja media vaikuttavat erilaisuuden esiin tuomiseen ja ylläpitämiseen.

² Kts. kappale 4.5.

³ *antropodenial*

⁴ Aiheesta lisää mm. Haraway 1991, s. 177; Warren 1987; Noske 1997; Merchant 1990.

4.1.2 Kristillinen eläinkuva, kansanuskomukset ja populaarikulttuuri

Kristillisessä ajattelussa ihmiset ymmärretään henkiseksi olennoiksi, joilla on sielu ja kyky rationaaliseen ajatteluun. Ihminen luotiin Jumalan kuvaksi. Eläimet taas ovat ruumiillisia olentoja, ja ne on luotu ihmistä varten. Eläinten arvo on siis välineellinen (Aaltonen 2004 mukaan, s. 33–38).⁵ Katolilainen kirkko pitää edelleen eläimiä sieluttomana materiaana, ja sallii monet julmatkin eläinten käyttötavat vedoten eläinten osaan ihmistä varten luotuna olentoina.

Jotkut Raamatun tulkinnat pitävät eläimiä myös pahoina olentoina. Käsitys perustunee ruumis-henki-jaotteluun, jossa henki on Jumalan aluetta ja ruumis paholaisen. Biologisten taipumusten, vaistojen ja viettien on oletettu johtavan paholaisen valtakuntaan. Eläinten yhdistäminen paholaiseen tapahtuu esimerkiksi väittämällä, että paholainen tulee esille eläimen hahmossa, eläimet ovat paholaisen lakeijoita, tai jopa että paholainen *on* eläin.

Myös kansanuskomuksissa on elänyt pelko, että eläimet ovat paholaisen palvelijoita. Keskiajan noitavainoissa lemmikkieläimet olivat yksi yleinen peruste noitana polttamiselle. Eläimet miellettiin demoneiksi, ja eläinten kanssa kommunikointi ymmärrettiin kaveruudeksi paholaisen kanssa. Jos eläimet ymmärsivät ihmistä, kyseisen ihmisen täytyi puhua paholaisen kieltä. Roviolle joutumisen syynä saattoivat olla myös eläimelliset piirteet, kuten runsas karvoitus (Valk 1997, s. 137; Aaltola 2004).⁶ Suomalaisissa kansanuskomuksissa linnut on jo varhain jaettu ”hyviin” ja ”pahoihin”. Tästä lisää luvussa 4.3. Tämän tutkimuksen aineisto antaa viitteitä siitä, että suhtautuminen lintuihin on edelleen hyvin kahtiajakautunutta.

Populaarikulttuurissa etenkin kauhuelokuvat ovat ammentaneet näistä samoista kauhukuvista (Aaltola 2001). Esimerkiksi korpit, sudet, kissat ja lepakot ovat toimineet elokuvissa paholaisen käytyreinä. Vaikka populaarikulttuurin vertaukset ovat usein metaforisia, symbolisia tai koomisia, kertovat eläinten saamat hahmot eläinkuvastamme. Populaarikulttuurin eläinkuvat voivat myös vaikuttaa ihmisten eläinkuviin: esimerkiksi Alfred Hitchcockin kuuluisalla kauhuelokuvalla *Linnut* (1963) on todennäköisesti ollut suoraa vaikutusta joidenkin ihmisten asenteisiin, joilla he lintuihin suhtautuvat.

⁵ Aiheesta lisää mm. Linzey 1998; Francione 1995.

⁶ Aiheesta lisää mm. Serpell 1986.

4.2 Eläinkäsitysten aatehistoria

Ihmisten todellisuuskäsityksiin perustuvat eläinkäsitykset ovat vaihdelleet eri aikakausina muun ajattelutavan mukana (Vilkka 1996, s. 41–43). Erilaisia aatehistoriallisia eläinkäsityksiä ovat *animistinen, finalistinen, mekanistinen, vitalistinen* ja *biologis-funktionaalinen* eläinkäsitys.

Eläinoikeuksia pohtinut filosofi Leena Vilkka mainitsee tulevaisuuden eläinkäsityksenä *sentientism*in.

Animistinen eläinkäsitys näkee eläimen henkisenä olentona. Muinaissuomalainen tapa pyytää saaliseläimiltä anteeksi viittaa animistiseen tai panteistiseen luontokäsitykseen, jossa ihminen nähdään osana luontoa. Aristoteelinen finalistinen käsitys taas näkee luonnon hierarkkisena siten, että alemmat olennot ovat ylempiä olentoja varten. Kun ihmisen järki nähdään luonnon korkeimpana saavutuksena, on koko muu luonto olemassa vain ihmistä varten.

Descartesilainen mekanistinen eläinkäsitys erottaa henkisen ja tietoisin ihmisen eläimistä, jotka ovat mekaanisia luontokappaleita ilman tajuntaa ja tietoisuutta (Vilkka 1996, s. 41), siinä missä vitalismi käsittää eläimen elollisena kokonaisuutena. Funktionalistinen filosofia korostaa luonnon järjestelmiä ja luonnonsysteemien kokonaisuutta ja sentientisti tai uusanimisti näkee eläimet tietoisina ja tuntevina olentoina.

4.2.1 Eläinkäsitysten kehitys

Aristoteles näki eläinten käytön oikeutetuksi, sillä eläimet ovat järjettömiä olentoja (Vilkka 2009, s. 22). Aristoteleen mukaan luonto on hierarkia, jossa kasvit ovat eläimiä varten, ja eläimet ihmistä varten. Keskiajan papisto ajatteli eläimiä koneina, joilla ei ollut tietoisuutta, eikä kykyä kärsiä. Välineellistävä näkemys ei ole kuitenkaan ainoa historiallinen näkemys eläimistä. Esimerkiksi filosofi Pythagora oli varhainen vegetaristi, joka ei halunnut vahingoittaa eläimiä. Pythagoraan ja Aristoteleen ajatuksia seuraavista koulukunnista juuri Aristoteleen ajatukset kehittyivät osaksi myöhempää länsimaista kulttuuria (Singer 1991, s. 182).

Rooman valtakunnassa syntynyt kristinusko yhdisti juutalaisten ja kreikkalaisten käsitykset eläimistä. Juutalaisuudesta periytyi ajatus ihmislajin ainutlaatuisuudesta. Kristityt korostivat ajatusta pitämällä sielua kuolemattomana: ainoastaan ihmisillä oli edessään kuoleman jälkeinen elämä, ja siksi kaikki ihmiselämä oli pyhää. Samalla kuin kaikki ihmiselämä tuli moraalikäsitysten piiriin, muiden lajien alisteinen asema korostui.

1600-luvun alkupuoliskolla René Descartesin filosofia alensi edelleen eläinten asemaa (Singer 1991, s. 194–196). Descartesin mukaan vain henkisellä ihmisellä oli sielu ja tietoisuus, ja eläimet olivat vain aineellisia olentoja. Tämän mekanistisen käsityksen mukaan eläimet olivat ihmisen käyttöön tarkoitettuja koneita, jotka eivät pystyneet tuntemaan kipua.

Valistuksen kaudella 1700-luvulla yleinen suuntaus oli kohti sivistystä ja vähäisempää raakuutta myös eläimiä kohtaan (emt., s. 197–198). 1800-luvun Englannissa säädettiin ensimmäiset eläinsuojelulait ja Charles Darwin esitteli evoluutioteoriansa. Vasta kun monet tiedemiehet olivat hyväksyneet evoluutioteorian, Darwin tiputti todellisen pommin julkaisemalla ihmisen ja eläinten yhteistä kehityshistoriaa käsittelevän teoksensa *The Descent of Man* vuonna 1871. Länsimaista ajattelua hallitseva käsitys ihmisestä luomakunnan kuninkaana eli kuitenkin niin vahvana, että Darwinin teoria kohtasi suurta vastustusta.

Historialliset moraalikäsitykset ovat juurtuneet ajatuksiimme ja toimintaamme niin syväälle, ettei uusi tieto ihmisestä ja eläimistä ole vielä riittänyt horjuttamaan uskoa eläimien hyväksikäytön oikeutukseen (Singer 1991, s. 207). Eläinten intressit voidaan huomioida vain, jos ne eivät ole ristiriidassa ihmisten intressien kanssa. Antiikin ajoilta periytyvät asenteet, elintarviketeollisuuden suuryritysten edut ja syvään juurtuneet tottumukset ylläpitävät eläinten hyväksikäytön perinnettä (emt., s. 242).

4.2.2 Eläinten oikeudet

Eläinoikeusliikkeen synnyllä on ollut merkittävä rooli ihmisten eläinkuvan tutkimuksessa (Juppi 2004). 1800-luvulla eläinoikeusliike kasvoi voimakkaasti Englannissa, mikä oli suoraa seurausta laajemmasta yhteiskunnallisesta muutoksesta. Uudet poliittiset ja ideologiset suuntaukset vaativat muutoksia esimerkiksi luokka- ja sukupuolieroihin, ja monet eläinasialiikkeen alullepanijat ovatkin olleet aktiivisia myös eri ihmisryhmien oikeuksien ajamisessa.

Eläinten oikeudet ovat eläinoikeusliikkeen perusta. Eläinsuojelijat puhuvat eläinten puolesta, jotka on suljettu oikeuden ulkopuolelle. Länsimaisen etiikan tärkeänä periaatteena on ollut kärsimyksen vähentäminen. Eläinräökkäys tuomitaan yleisesti länsimaissa ja niiden lainsäädännöissä. Eläinten oikeus tuskattomaan elämään on saanut myös Suomessa lainsuojan eläinsuojelulain muodossa.

Länsimainen eläinoikeusfilosofia katsoo velvollisuudekseen edistää eläinten hyvinvointia (Vilkkä 2009, s. 24). Sen lisäksi, että eläimellä on oikeus elää ilman suoranaista kipua ja tuskaa, eläimellä

katsotaan olevan oikeus myös fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin. Käytännössä tämä tarkoittaa mahdollisuutta lajityypilliseen käyttäytymiseen.⁷

Moraaliset käsitykset muuttuvat lainsäädäntöä nopeammin. Esimerkiksi Isossa-Britanniassa turkistarhaus on kielletty laissa moraalisin perustein, vaikka Suomessa turkistarhausta pidetään toistaiseksi laillisenä elinkeinona. Eläinoikeudet ovat avoin filosofinen käsite, ja jokaisen sukupolven on määriteltävä, mitä käsite pitää sisällään. Samalla tavalla kuin jokainen sukupolvi määrittelee uudelleen moraalinsa, maailmankatsomuksensa ja eläinsuhteensa.

4.2.3 Dualistinen, mekaaninen ja orgaaninen todellisuuskäsitys

Länsimaissa ihmisyyys on määritelty perinteisesti sen perusteella, miten ihminen eroaa eläimestä (Kainulainen 2009b, s. 73). Samanlainen erottautuminen leimaa luontosuhdettamme ylipäätään. Kokonaisvaltainen todellisuuskäsitys on kuitenkin tällaista dualistista eli kahtiajakautunutta maailmankatsomusta vanhempi tapa hahmottaa maailmaa.

Ihmisen käsitys eläimistä pohjautuu kunkin ajan todellisuuskäsitykseen (emt., s. 74).

Luonnontieteiden kehittymisen myötä 1600 ja 1700 lukujen tieteellis-teknisessä vallankumouksessa ihmisen todellisuuskäsitys muuttui mekanistiseksi. Juuri löydettyjen luonnonlakien avulla luonnon prosesseja pystyttiin ennakoimaan. Todellisuus alettiin ymmärtää koneen kaltaisena kokonaisuutena, joka tottelee ennalta määrättyjä lakeja. Kun todellisuus ymmärrettiin mekanistisesti, myös eläimet nähtiin sieluttomina, tunteettomina koneina, joita voi käsitellä millä tavoin vain.

Mekanistiseen todellisuuskäsitykseen pohjautuva tietokäsitys perustuu yhä kapeampiin osa-alueisiin erikoistuvaan tietoon. Kokonaisvaltaisempi, niin sanottu orgaaninen todellisuuskäsitys korostaa eri osa-alueiden yhteenkuuluvuutta ja keskinäistä riippuvuutta. Tällaisen holistisen ajattelun mukaan kokonaisuus on enemmän kuin osiensa summa.

Esimerkiksi ekofeministit ovat esittäneet, että siirtyminen kokonaisvaltaisempaan ajatteluun on välttämätöntä (Merchant 1990, Kainulainen 2009b mukaan, s.75). Ekofeministien mukaan länsimaiset mallit miehen ja naisen suhteelle perustuvat samalle hierarkkiselle ja dualistiselle ajattelutavalle, joka leimaa myös ihmisen suhdetta luontoon.

⁷ kts. luku 4.5.

Myös länsimaisen teologian piirissä on viime vuosikymmeninä ollut pyrkimyksiä päästä irti korostuneesta ihmiskeskeisyydestä. Esimerkiksi protestanttisten ja ortodoksisten kirkkojen yhteistyöelin Kirkkojen Maailmanneuvosto on ollut aktiivinen niin sanotun ekoteologian kehittäjänä (Kainulainen 2009b, s. 77). Ekoteologiassa on korostettu yhteiskunnallisten ja ekologisten tekijöiden yhteen kietoutumista.

Itäisessä kristillisyydessä kokonaisvaltainen teologia ja suhde materiaaliseen maailmaan on säilynyt paremmin kuin lännessä, missä filosofisten ja poliittisten virtausten vaikutus vallitseviin käsityksiin on ollut voimakkaampi (emt., s. 79). Esimerkiksi intialainen ajattelu on korostanut koko luonnon ja elämän pyhyyttä.

Suomalainen valtakristillisuus on luterilaista perua. Vaikka Lutherin teologia oli ihmiskeskeistä, hänen todellisuuskäsityksensä oli kuitenkin orgaaninen. Hän esimerkiksi ymmärsi Jumalan panteistisesti niin, että Jumala on läsnä kaikkialla, jokaisessa puun lehdessäkin. Suomessa kirkko on viime vuosina pyrkinyt huomioimaan myös ekologisia näkökulmia. Evankelis-luterilainen kirkko on esimerkiksi kehittänyt ympäristödiplomijärjestelmän (Kirkon ympäristödiplomien käsikirja 2005) ja julkaissut oman ilmasto-ohjelman (Kiitollisuus, ... 2008, Kainulainen 2009b, s. 82).

Suomalaisten vanhat, luontoa kunnioittavat uskomukset kunnioittivat myös eläimiä. ”Olemme hirven, karhun ja joutsenen klaania”, kirjoittaa ihmisten eläinsuhdetta pohtinut teologi Pauliina Kainulainen (2009b, s. 84). Kansanperinteessä tunnetaan monia pyhiä eläimiä, vaikka länsimaisesta ajattelusta niitä ei juuri löydy. Useimmat metsästäjätkin yleensä sanovat arvostavansa luontoa ja pyytämäänsä riistaa, vaikka kaikkia lajeja ei samalla tavalla arvotetakaan.

Kulttuurissamme myös hiljaisuutta pidetään edelleen arvossa. Monet hakeutuvat vapaa-ajallaan kesämökeille luonnon rauhaan. Monilla suomalaisilla metsään liittyy taloudellisten arvojen lisäksi monia henkisiä, ellei hengellisiä arvoja. Voidaankin väittää, että länsimaista kulttuuria määrittävät ihmiskeskeiset filosofiset ja teologiset perinteet eivät ole pystyneet täysin syrjäyttämään vanhaa suomalaista luontosuhdetta.

4.3 Linnut suomalaisessa kulttuurissa

Muinaisen itämerensuomalaisen mytologian mukaan koko maailma syntyi vesilinnun munasta (Meriluoto-Jaakkola & Kumpulainen 2012, s. 8). Kalevalassa on monia esimerkkejä esi-isiemme läheisestä suhteesta luontoon ja erityisesti lintuihin (Järvinen 1991, s. 10–19). Esi-isämme elivät metsästä, mikä kuuluu runonlaulajien lauluissa. Lintuaiheet ovat olleet yleisiä, ja taikauskosta huolimatta kansa rakasti lintuja. Linnut ovat innoittaneet myös suomalaisia taiteilijoita, kirjailijoita ja runoilijoita kautta aikojen.

Kalevalassa esiintyy yli 30 luonnonvaraista lintua (Järvinen 1991, s. 58), mutta joutsen, sotka, alli, kotka, kurki, käki ja korppi ovat keskeisessä asemassa. Kantelettaressa (1840) lintuja ja linnunlaulua on vielä paljon enemmän. Esi-isämme ovat pohtineet paljon lintujen olemusta – kansanrunoudessa linnut ovat nisäkkäitä paremmin edustettuina. Kirjailija ja eläinlääkäri Yrjö Kokko (1903–1977) totesi, että ennen ihmiset tunsivat linnut niin hyvin, että runonlaulajat käyttivät lintulajeja jopa adjektiivin asemasta. Esimerkiksi sotka merkitsi punaista, lämmintä ja runsasta, kun taas käki ilmensi iloa ja keltaista väriä.

Lintujen käyttäytymistä tarkkailemalla ihmiset päättelivät monia säähän ja kohtaloon liittyviä asioita. Muuttolinnut ovat olleet ihmisen toiveiden, kaipauksien ja koti-ikävän symboleita. Entisaikojen noidat tai šamaanit olivat heimonsa ”lääkäreitä”, ja heidän avustajinaan toimivat heimon kantaisät ja toteemieläimet, joihin kuuluivat esimerkiksi kotka, pöllö, kurki, joutsen, hanhi, sorsa, kaakkuri, käki ja varis (emt., s. 38–39).

Korkeuksiin lentävät linnut ovat kristinuskon vaikutuksesta tulkittu edustavan taivaallisia voimia. Tavallinen on ollut myös uskomus, että linnut saattelivat kuolleen sielun tuonpuoleiseen (emt., s. 21). Lintuja on pidetty myös sielun tai ylösnousemuksen vertauskuvina. Kalevalassakin Tuonelan virrassa ui pyhä lintu, Tuonelan joutsen (Leinonen 2000, s. 9). Lintulajit jakautuivat jo varhain hyviin ja pahoihin, mihin vaikutti myös kristillinen perinne (Järvinen 1991, s. 53). Syntisen sielun ajateltiin poistuvan ruumiista mustana korppina, siinä missä kristityn sielu nousi taivaalle valkoisena kyyhkysenä tai joutsenena (emt., s.21).

1900-luvun alkuun asti ihmiset etsivät luonnosta ennusmerkkejä. Esimerkiksi taivaanvuohi ennusti sadetta, ja käki kukkui jäljellä olevia elinvuosia. Ennen almanakan ja lämpömittarin käyttöönottoa muuttolinnut kertoivat, milloin kylvytyöt tuli aloittaa (emt., s. 51–53). Siten vuosisatoja säilyi myös

uskomus, ettei muuttajia tule millään tavoin vahingoittaa.⁸ Lintuja suojeltiin, koska ne ennakoivat tulevaa menestystä. Tosin tämä ei koskenut kaikkia lintuja.

Uskomuksista huolimatta lintuja käytettiin ravinnoksi. Luonnonvaraisten lintujen munia kerättiin ruuaksi 1900-luvun alkuun asti (Järvinen 1991, s. 77–91) ja metsälintuja pyydystettiin erilaisilla ansoilla ja ampumalla. Vesilintuja pidettiin kanalintuja vähäpätöisempänä saaliina, mutta myös pikkulintuja saatettiin pyydystää ravinnoksi. Vahinkoeläimiksi luokiteltujen petolintujen ja varislintujen hävittämisestä maksettiin tapporahaa vuodesta 1664 lähtien. Vuosina 1911–1915 tapettiin 90 000 kotkaa, haukkaa ja pöllöä.

Lintulajeja myös määriteltiin metsästyksen kautta. Metsästyksen puheessa variksista tuli varkaita, petolinnuista murhamiehiä ja arvokkaista riistalinnuista hoidokkeja tai holhottavia (Ilvesviita 2005, s. 72). Petolinnut miellettiin ihmisen kilpailijoiksi, sillä ne kilpailivat samasta ravinnosta ihmisen kanssa (emt., s. 77).

Peto- ja vahinkoeläimen inhimillistämällä on voinut olla eläimien kannalta tuhoisia seurauksia (emt., s. 83–84). Kun petojen aiheuttamista vahingoista kirjoitetaan tai puhutaan, kuin ne olisivat suunniteltuja ja laskelmoituja, liitetään petoihin ihmismäisiä taitoja ja motiiveja, joita niillä ei todellisuudessa ole. Tällöin petoihin kohdistetut toimenpiteet tuntuvat oikeutetummilta, sillä pedot koetaan tavallaan tasavertaiseksi ihmisen kanssa. Tällöin eläimen inhimillistäminen palvelee suoraan ihmisen etuja.

4.3.1 Laulujoutsen

Tuhansia vuosia vanhoissa Karjalan kalliomaalauksissa joutsen on tavallisin eläinaihe (Leinonen 2000, s. 9–11). Karjalassa joutsen on ollut pyhä lintu, jota ei ole saanut tappaa. Myös muualla maailmassa joutsenta on pidetty valon, puhtauden ja kauneuden symbolina. Kristillisessä perinteessä joutsen on edustanut Neitsyt Marian viattomuutta.

1900-luvun alussa laulujoutsen kuitenkin metsästettiin sukupuuton partaalle, kunnes kirjailija Yrjö Kokko herätti kirjoillaan suomalaiset näkemään joutsenen ahdingon. Yhteinen tavoite joutsenen pelastamiseksi vetosi ihmisiin, nostattaen suorastaan kansallistunnetta. Vuonna 1981 laulujoutsen valittiin Suomen kansallislinnuksi yleisöäänestyksen perusteella. Joutsenen elintavoissa onkin

⁸ Uskottiin esimerkiksi, että yksilömäärien laskeminen saattoi johtaa parven lentämisen harhaan (Järvinen 1991, s. 51).

monia ihmisiin vetoavia piirteitä, kuten pitkäikäisyys, elinikäinen parisuhde, poikasista huolehtiminen ja pesäpaikkauskollisuus.

4.3.2 Suuret petolinnut

Lintusymboliikassa pöllöt ovat edustaneet sekä viisautta, että pimeyttä ja kuolemaa (Järvinen 1995, s. 31–47). Pohjoismaissa pöllö on ollut Ukon, ukkosen jumalan lintu. Tapittavan katseensa vuoksi pöllöt on koettu milloin viisaiksi, milloin tyhmiksi. Suomessa pöllöä on pidetty pääasiassa tyhmänä, ja edelleenkin ”pöllö” tarkoittaa jotakin hölmöä. Käsitys pöllöstä viisauden vertauskuvana on kuitenkin levinnyt laajalle. Pöllöä on käytetty rahoissa, mitaleissa, saduissa, kirjoissa ja kirjastoissa tiedon symbolina.

Yöeläimenä pöllöä on pidetty myös Suomessa paholaisen lintuna ja esimerkiksi huuhekajan on ajateltu ennustavan kuolemaa. Lounais-Suomessa on yleisesti uskottu, että pihapiiriin ilmestynvä pöllö merkitsee tulipaloa. Tallin oven yläpuolelle naulattu pöllö suojeli tulipalolta, toi hevosonnea, sekä piti taudit ja varkaat loitolla.

Kotkaa pidetään lintujen kuninkaana, ja monissa kulttuureissa kotkat ovat voiton, voiman ja ylpeyden vertauskuvia (Pickering 1999, s. 70). Iivana III otti kaksipäisen kotkan Venäjän symboliksi vuonna 1472. Pohjoismaisessa mytologiassa kotkat ovat olleet ilman ja tuulen symboleita (Järvinen 1991, s. 141–142). Myöhemmin ajateltiin, että kotka on jumalan kaikkivaltaisuuden ja viisauden vertauskuva. Kristillisessä perinteessä kotkaa pidettiin myös ylösnousemuksen vertauskuvana.

Suomessa kotkaan suhtautuminen on ollut aina kaksijakoista. Toisaalta kotkaa on kunnioitettu sen uljauden takia, mutta sitä on myös vainottu, koska se metsästi samaa riistaa kuin ihmiset. Kalevalassa kotka on noidan apulintu, ja noita itse saattoi ottaa kotkan hahmon. Saamelaiset katkaisivat ja polttivat tapetun kotkan pään, ettei kotkan noidanhenki voisi ilmoittaa tapahtuneesta. Vaikka kotka rauhoitettiin vuonna 1969, petoviha istuu syvällä. Vielä nykyäänkin tulee ilmi kotkien ampumatapauksia, kuten tämänkin tutkimuksen aineistosta ilmenee.

4.4 Nykykäsitykset eläimistä

4.4.1 Inhimillistäminen eli antropomorfismi

Eläinkuvat ovat yleensä samankaltaisuutta tai erilaisuutta korostavia. Inhimillistämisessä eli antropomorfismissa eläimiin liitetään inhimillisiä piirteitä, jolloin eläimet nähdään moraalisina toimijoina. Inhimillistäminen on eläinten perusteetonta samankaltaiseksi tekemisistä ihmisin

nähdän (Aaltola 2004, s. 19). Antropomorfismina pidetään eläinten käyttäytymisen tulkintaa mentaalisesti samanlaiseksi kuin ihmisellä, ihmisen omien mentaalisten kokemusten perusteella (Crist 2000, s. 83). Barnett on määritellyt antropomorfismin ihmisen oman tietoisuuden, tunteiden ja ajatuksien siirtämisenä eläimiin (1963, s. 9, Crist 2000 mukaan, s. 84).

Steve Baker (1993) puhuu ”disneyfikaatiosta”, jossa eläimistä tulee kuoria inhimillisille piirteille (Aaltola 2004). Samankaltaisuuden näkemisen sijaan tämä johtaa erilaisuuden korostamiseen, sillä itse eläin nähdään merkityksettömänä. Erilaisuutta painottaa myös ajatus, että rationaalinen lukutapa ei anna tilaa inhimillisille eläinhahmoille. Eläinruumiin yhdistäminen inhimillisiin piirteisiin nähdään sentimentaalisuudeksi tai komiikaksi, sillä taustalla on ajatus, että eläimet ovat itse asiassa hyvin erilaisia ihmisiin nähden. Eläinhahmot kuuluvatkin lähinnä lasten kirjallisuuteen.

Alexandra Horowitz on jakanut inhimillistämisen kirjaimelliseen ja analogiseen inhimillistämiseen. Kirjaimellisessa inhimillistämisessä ihmisen henkiset ja usein fyysiset ominaisuudet siirretään eläimelle (2007, Schuurman 2013 mukaan). Ajatellaan esimerkiksi, että eläin kokee kylmää samalla tavalla kuin ihminen. Voidaan myös kuvitella, että eläin kykenee ajattelemaan käsitteellisesti, tiedostaa menneisyytensä ja tulevaisuutensa ja ymmärtää oman identiteettinsä esimerkiksi lemmikkinä ihmisen näkökulmasta. Vastakohta eläimen pitämiselle kirjaimellisesti ihmisen kaltaisena on eläimen pitäminen eläimenä.

Analogisessa inhimillistämisessä eläimistä puhutaan samoilla sanoilla ja termeillä kuin ihmisestä, vaikka eläintä ei varsinaisesti pidetä ihmisen kaltaisena. Jos eläinten kirjaimellinen inhimillistäminen on antroposentristä eli ihmiskeskeistä, voidaan analogista inhimillistämistä pitää jossain määrin zoosentrisenä, eläinkeskeisenä (Schuurman 2013).

Horowitzin määritelmä kirjaimellisesta ja analogisesta inhimillistämisestä vaikuttaa käyttökelpoiselta. Pidän antropomorfismin (eli *kirjaimellisen inhimillistämisen*) määritelmässä olennaisena tulkinnan virheellistä perustelua. Eläinten käyttäytymisen kuvaaminen ihmiselämän kuvaamiseen käytetyllä sanastolla voi olla perusteltua, jos tulkinta tehdään eläimen biologian ja tutkimustiedon perusteella. Tällöin kyse on metaforasta: uusi asia esitetään jo ennestään tunnetulla sanastolla.

Mikäli taas eläimen käyttäytymistä tulkitaan ihmistarkkailijan omien tuntemusten kautta, virheellisen tulkinnan mahdollisuus on suuri ja tuolloin ihmiselämän sanastoa ei käytetä vain

metaforisessa mielessä. Eläimen käyttäytymistä voidaan tulkita oikeinkin, mutta perustelu on väärä. Perustelen väitettäni muutaman esimerkin kautta, jotka ovat osuneet kohdalleni työssäni Korkeasaaren villieläinsairaалassa.

Esimerkki 1: Töölöläisrouva soittaa villieläinsairaalaan ja pyytää neuvoa. Aukinaisesta ikkunasta on tullut sisään pieni orava, joka soittajan mukaan istuu verhotangon päällä, eikä uskalla tulla alas, *vaikka rouva seisoo vieressä ja maanittelee*. Rouva on tehnyt sinänsä oikean tulkinnan: oravanpoikanen ei uskalla tulla alas. Syynä on kuitenkin se, että rouva seisoo vieressä. Orava pelkää rouvaa, eikä korkeita paikkoja, kuten rouva tuntuu ajattelevan. Todennäköisesti rouva on nähnyt Helsingin Seurasaaressa tai Hietaniemen hautausmaalla rohkeita kaupunkioravia omalla reviirillään, tutussa ympäristössään, missä oravat eivät pelkää ihmistä.

Rouva siis tulkitsee oravan käyttäytymistä omien aiempien oravakokemustensa perusteella. Rouva ei osaa ajatella, että orava pelkäisi häntä. Hän ei ymmärrä, miksi orava ei käyttäydy niin kuin muut hänen näkemänsä oravat aiemmin. Hän tunnistaa oravan poikaseksi, ja ehkä hän projisoi poikaseen omat kaukaiset muistonsa lapsuudestaan, jolloin uudet paikat ja tilanteet olivat pelottavia? Ehkä rouva pelkää myös korkeita paikkoja..? Tai ehkä hän ajattelee, että orava kokee verhot ja verhotangon liian huteriksi alas kiipeämiseen, oravat kun yleensä kiipeilevät tukevissa puissa. Tässä tapauksessa eläintä inhimillistävä tulkinta on sinänsä oikea, mutta se on tehty ihmisen näkökulmasta, eikä eläimen, joten perustelu oravan pelkäämisen syystä on väärä.

Esimerkki 2: Ihmislapset kehittyvät hyvin hitaasti, ja vaativat ensimmäisinä vuosinaan jatkuvaa huolenpitoa. Ihmisen on hyvin vaikea jättää yksinään tavattu eläin rauhaan, mikäli se on selvästi vielä poikanen. Keväällä ja alkukesällä villieläinsairaалassa joudutaan jatkuvasti taivuttelemaan ihmisiä jättämään esimerkiksi rusakonpoikaset ja lintujen maastopoikaset rauhaan. Ihmiset tulkitsevat niiden olevan orpoja tai hylättyjä.

Perusteettomasta inhimillistämisestä (eli *kirjaimellisesta inhimillistämisestä*) on yleensä kyse, kun ihminen soittaa ja kertoo löytäneensä *hylätyn* rusakonpoikasen. Ihmistä neuvotaan jättämään poikanen rauhaan, ellei se ole selvästi loukkaantunut. Kun soittajalle kerrotaan, että rusakkoemo *”hylkää”* poikasensa maastoon, ja käy imettämässä niitä vain muutamia kertoja vuorokaudessa, käytetään *”hylkäämistä”* metaforisessa mielessä (vaikka sanavalinta ei ehkä ole paras mahdollinen). Horowitzin erottelun mukaan kyse on tällöin *analogisesta inhimillistämisestä*.

4.4.2 Lemmikeille pohjautuva eläinsuhde

Richard Bulliet (2005) on identifioinut neljä vaihetta ihmisen ja eläinten välisen suhteen historiassa: erillisyyys, pre-domestikaatio, domestikaatio ja post-domestikaatio. Post-domestikaatio tarkoittaa, että vaikka ihmiset ovat edelleen riippuvaisia eläinkunnan tuotteista, yhä harvemmat ovat kontaktissa tuotantoeläinten kanssa. Monen eläinkuva pohjautuukin lemmikkieläimille tai sitten urheilulle ja viihteelle: hevosten juoksukilpailuihin, kissa- ja koiranäyttelyihin, eläinelokuviin ja luontodokumentteihin, eläintarhoihin, sirkuksiin, delfinaarioihin ja akvaarioihin.

Kaupungistumisen myötä yhä harvempi ihminen on yhteydessä muihin kuin lemmikkieläimiin (Thomas 1983, s. 119, s. 181–182; Harva 1991, s. 35, Keski-Korpela 2008 mukaan, s. 9–11). Kun kotieläimet liikkuvat kohti inhimillisyyttä, raja ihmisen ja lemmikkieläimen välillä perheenjäsenenä hämärtyy (Gadd 2005, s. 247). Ihminen ja lemmikkieläin ovat etologisesta näkökulmasta korvikekumppaneita (Lorenz 1935, Pakarinen 2013 mukaan).

Useimmat ihmisen kesyttämät eläimet ovat jalostuksen myötä etääntyneet villeistä sukulaisistaan niin paljon, etteivät ne pärjäisi enää luonnonvaraisina. Samalla kun ihmiset ovat vieraannuttaneet lemmikkieläimensä luonnosta, ovat lemmikit osaltaan tehneet saman omistajilleen. Lemmikki- ja kotieläimiksi valikoituneet lajit ovat sellaisia, että ne kesyyntyvät helposti ja kiintyvät hoitajiinsa. Monen eläinsuhde perustuukin pelkästään kesyihin ja ihmisiin kiintyneihin lemmikkieläimiin, joilla on perheenjäsenen asema.

Tässä kehityksessä myös villieläimet asemoidaan uudelleen (Gadd 2005, s. 247). Rauno Pakarinen on tutkinut helsinkiläisten asennoitumista kaupunkilokkeihin ja valkoposkihanhiin (2013). Jotkut kaupunkilaiset ruokkivat kaupunkilintuja niin säännöllisesti, että ruokittavista linnuista on tullut heille eräänlaisia puolilemmikkejä (Pakarinen 2013, s. 41). Monet lintujen ruokkijat ovat hyvin sitoutuneita ruokintaan ja he kokevat ruokinnan velvollisuudekseen. Yleensä ruokkijat eivät tunnista omaa tarvettaan ruokkia lintuja, vaan he vetoavat lintujen ravinnontarpeeseen.

2000-luvulla ihmisen suhtautumista eläimiin on leimannut positiivisen asenteen voimistuminen: eläinten käyttäytymistutkimuksen kehitys ja eläinoikeusliikkeen nousu (Gadd 2005). Samalla kuin postmoderni yhteiskunta pyrkii suvaitsemaan erilaisuutta esimerkiksi rodun, sukupuolen, iän ja seksuaalisen suuntautumisen suhteen, myös eläimet ”toisina” pyritään määrittelemään ja käsittämään eri tavoin kuin ennen (Gadd 2005, s. 248).

4.4.3 Ristiriitaiset eläinkäsitykset

Stephen R. Kellert tutkimusryhmineen tutki ihmisten asennoitumista villieläimiin Yhdysvalloissa, Japanissa ja Saksassa (1994). Tutkimuksessa määriteltiin kymmenen perusasennetta luontoa ja eläimiä kohtaan (taulukko 1.).

Vaikka tutkimus tehtiin jo vuosina 1979–1989, ovat tutkimuksessa määritellyt perusasenteet yhä käyttökelpoisia. Tutkimuksen mukaan vastaajat osoittivat jo tuolloin huomattavaa kiinnostusta ja arvostusta yksittäisiä eläimiä kohtaan, erityisesti sellaisia, joihin liittyy vahvoja esteettisiä, kulttuurisia tai historiallisia miellelyhtymiä. Sitä vastoin useimmat vastaajat osoittivat hyvin rajallista tietämystä tai kiinnostusta useimpia villieläinlajeja tai ekosysteemejä kohtaan.⁹ Vastaava ristiriitainen asennoituminen eläimiin on sittemmin vain vahvistunut. Samalla kun ihmisten eläinkuva rakentuu yhä enemmän lemmikkieläimille ja median välittämälle eläinkuvalle, ei ole yllättävää, että myös median luomat eläinkuvat ovat usein ristiriitaisia.

⁹ Nuoremmat vastaajaryhmät osoittivat enemmän kiinnostusta villieläimiä kohtaan. Poikkeuksena oli japanilainen vastaajajoukko, jossa edes nuoremmat ikäryhmät eivät osoittaneet suurempaa ekologista tai eettistä mielenkiintoa eläimiä tai luonnonympäristöjä kohtaan (Kellert 1994, s. 179).

Taulukko 1. Ihmisten eläinasenteet	(Kellert 1994, s. 167)
<i>naturalistinen</i>	<i>Ensisijainen kiinnostus ja mieltymys luontoon ja villieläimiin.</i>
<i>ekologinen</i>	<i>Ensisijainen huoli ympäristöstä kokonaisuutena, sekä luonnon ekosysteemien ja villieläinlajien vuorovaikutussuhteista.</i>
<i>humaaninen</i>	<i>Ensisijainen kiinnostus ja vahva mieltymys yksittäisiin lajeihin, jotka ovat lemmikkejä tai suuria villieläimiä, joista vahvoja antropomorfisia mielikuvia.</i>
<i>moraalinen</i>	<i>Ensisijainen huoli eläinten oikeasta ja väärästä kohtelusta, vahva vastustus eläinten riistokäyttöä ja julmaa kohtelua vastaan.</i>
<i>tieteellinen</i>	<i>Ensisijainen kiinnostus eläinten fyysisiä ominaisuuksia ja eläinten biologiaa kohtaan.</i>
<i>esteettinen</i>	<i>Ensisijainen kiinnostus eläinten ulkomuotoon ja eläimiin liitettyyn symboliikkaan.</i>
<i>utilitaarinen</i>	<i>Ensisijainen kiinnostus eläinten käytännölliseen arvoon ja hyödyntämiseen ihmisen eduksi.</i>
<i>dominoiva</i>	<i>Ensisijainen kiinnostus eläinten hallintaan ja kontrolliin.</i>
<i>negatiivinen</i>	<i>Ensisijainen pyrkimys välttää eläimiä pelon tai inhon takia.</i>
<i>neutraali</i>	<i>Ensisijaisesti välttelee eläimiä passiivisesti, koska aihe ei kiinnosta.</i>

4.4.4 Median ristiriitaiset eläinkuvat

Viime vuosikymmeninä eurooppalainen mediakenttä on suosinut yhä enemmän aiheiden personointia – yksilöityä, henkilöityä ja jopa ”sankarillista”¹⁰ aiheiden käsittelyä (Gouabault ym. 2011). Kun media personoi eläimiä, syntyy kuitenkin ongelmia. Sveitsissä tehdyssä mediatutkimuksessa todettiin eläinten personoinnin tuottavan positiivista eläinkuvaa, mutta se tapahtui eläimen omien piirteiden kustannuksella. Median eläinrepresentaatiot perustuivat vaihteleville eläimiä ja luontoa koskeville vaikuttimille, mutta ei eläimille eläiminä.

Tutkijaryhmä näki median tavan personoida eläimiä kuvastavan nykyistä ristiriitaisuutta eläin- ja ihmiskeskeisyyden välillä. Samalla kuin lemmikkejä tai villieläimiä personoidaan, samaan aikaan uutisreportaaseissa on nähtävissä vastakkainen trendi, joka korostaa eläinten aggressiivisuutta tai uhkaavuutta.

Tutkimuksessa määriteltiin kahdeksan personoinnille tyypillistä piirrettä mediateksteissä:

- 1) *konteksti*, jossa eläin esitetään, ilmentää sen erityisyyttä;
- 2) *eläimen puolesta puhuminen*;
- 3) *yksilöllinen nimi*;
- 4) *yksilöhistoria*, mm. viittauksia vanhempiin, perheeseen, ikään, syntymäpäivään;
- 5) *kansallinen tai paikallinen identiteetti*;
- 6) *”sisäinen maailma”* (interiority), inhimillistämistä korostava piirre, eläimen tunnereaktioiden; ja/tai ajatusprosessien kuvaaminen;
- 7) *”medioituminen”* (mediatization), tekee eläimestä mediahahmon;
- 8) *”sankaruus”*, kun eläimestä tulee julkis, tähti, sankarihahmo. Sankaruudella on kaksi tyypillistä piirrettä: toisaalta eläin on kuin kaikki muutkin tunteineen ja vaikeuksineen, mutta samalla se on sankari, saavuttamaton ja kiehtova.¹¹

Personointiprosessissa määriteltiin olevan kolme astetta. Ensimmäisellä tasolla eläin on singulaarinen, eli yksilöity eläin (*the singular animal*), joka tosin eroaa jollain tavoin muusta

¹⁰ Alkup. (engl.) ”starified”. Tällä tarkoitetaan prosessia, jossa artikkeleiden huomio keskittyy sankareihin (*stars*) tai hahmoihin, jotka nostetaan symbolisoimaan jotakin laajempaa aihetta – asialle annetaan kasvot. Tällä tavalla yleisistä mielenkiinnon kohteista tulee konkreettisempia ja läsnäolevampia.

¹¹ Vastaavia median ihmissankareita ovat esimerkiksi jotkut urheilijat, näyttelijät ja poliitikot.

ryhmästä tai oman lajinsa edustajista. Sitten eläimestä tulee individualisoitu, yksilöllinen eläin (*the individualized animal*), joka on antropomorfisesti kuvailtu, aidosti yksilöllinen ja uniikki.

Sankarieläintasolla eläin on erityinen, superyksilö (*superindividual*). Joka asteella eläimeen assosioidaan enemmän ihmispiirteitä, samalla kuin raja eläimen ja ihmisen välillä hämärtyy.

Tutkimuksessa todetaan, että median harjoittama eläinten personointi oli kuitenkin enemmän ihmiskeskeistä kuin eläinkeskeistä. Ylentävät tarinat ilmentävät sosiaalisia arvoja (kuten individualismi, viattomuus), mutta eläimiä ei huomioida eläiminä, eläimien vuoksi, vaan mediahahmoina, jotka nostetaan edustamaan vaihtelevia teemoja, aina tilanteen mukaan. Samalla media uusintaa ja soveltaa keskiaikaista uskonnollista ja moraalista eläinkuvastoa, jossa eläimet kuvataan objekteina, eikä tietoisina toimijoina.¹²

Tutkimuksen *superyksilö*-esimerkkinä oli Berliinin eläintarhan jääkarhunpentu Knut.¹³ Suomessa vastaavia eläinjulkiksia harvemmin tavataan, mutta uutisoinnista löytyy monia tutkimuksen määrittämiä personointiprosessin piirteitä. Prosessi ei vain yleensä pääse kehittymään "*sankaruuteen*" saakka. Joitakin vuosia sitten kohistiin Korkeasaaren eläintarhan päätöksestä lopettaa vanha sukusiittoinen paviaanilauma. Keskustelu "henkilöityi" lauman johtajaan, paviaaniuros Repeen, vaikka Repestä ei Knutin veroista "superyksilöä" tullutkaan. Julkinen kohu sai eläintarhan pyörtämään päätöksensä.¹⁴

¹² Eläimen esittäminen objektina vs. aktiivisena toimijana liittyy kokonaisvaltaisemmin tapaan, jolla eläimet ymmärretään. Kts. luku 5.3.

¹³ Emonsa hylkäämästä jääkarhunpentu Knutista uutisoitiin myös Suomen mediassa, mutta Saksassa Knut oli varsinainen eläinmaailman superjulkis.

¹⁴ Villieläinten liiallisen inhimillistämisen välttämiseksi Korkeasaari ei lähtökohtaisesti liitä eläinten nimiä mediatiedotteisiin. Hoitajia ei ole kuitenkaan kielletty kertomasta nimiä, jos media niitä kysyy (ja mediahan kysyy). Korkeasaaren villieläinsairaalassa hoidetaan vuosittain noin 700–900 eläinpotilasta, joten jo käytännönkin syistä eläimiä ei nimetä muutoin kuin (juoksevalle) potilasnumerolla.

4.5 Eläinten lainsäädännöllinen asema Suomessa

Eläinasenteet vaikuttavat myös lainsäädäntöön ja siten asenteiden muuttuminen aiheuttaa muutospaineita myös lainsäädännölle. Myös lainsäädännössä eri eläimille on annettu lajikohtaisia säädöksiä.

Länsimaissa eläimiä luokitellaan niiden käyttötavan mukaan esimerkiksi tuotantoeläimiin, koe-eläimiin, turkiseläimiin, lemmikkieläimiin, työeläimiin, harraste-eläimiin, luonnonvaraisiin eläimiin ja niin sanottuihin kulttuurieläimiin, joihin liitetään erilaisia uskomuksia (Aaltola 2004, s. 21). Eläinten käyttötapa vaikuttaa siis eläimen luokkaan ja edelleen siihen, millainen eläinkuva meillä eläimestä on. Tuotantoeläimet määritellään yleensä niiden biologian kautta, kun taas lemmikkieläimiä tai työeläimiä määritellään ihmisen niihin yhdistämien luonteenpiirteiden perusteella. Siinä missä koira on uskollinen, pidetään kissoja itsenäisinä. Luonnonvaraiset eläimet määritellään joskus mielen kautta, mutta toisinaan taas niiden biologian mukaan. Lainsäädäntökin tunnistaa nämä erot. Laki kohtelee lemmikkieläimiä eri tavoin kuin tuotantoeläimiä ja lemmikkikoiraa koskevat eri säädökset kuin koe-eläin-koiraa, vaikka ominaisuuksiltaan eläimet ovat samanlaisia.

Lainsäädäntö jakaa luonnonvaraiset eläimet riistaeläimiin sekä rauhoitettuihin ja rauhoittamattomiin eläimiin. Lähtökohtaisesti Luonnonsuojelulaki (6 luku) rauhoittaa kaikki linnut ja nisäkkäät, paitsi riistaeläimiin kuuluvat ja rauhoittamattomat eläimet (Metsästyslaki 5 §). Riistaeläinten ja rauhoittamattomien eläinten rauhoitusajoista säädetään Metsästysasetuksessa (24–25 §). Käytännössä esimerkiksi kaikki lintulajit, niiden pesät ja poikaset ovat rauhoitettuja kesän lisääntymisaikana. Lisäksi direktiivissä määritellyllä tavalla suojeltuja ovat lintudirektiivissä ja luontodirektiivin liitteessä IV(a) mainitut lajit.

Rauhoittamattomiin lintulajeihin kuuluvat varis, harakka, räkättirastas, kesykyyhky, harmaalokki, merilokki ja poronhoitoalueella korppi. Pesimäaikaisesta rauhoitusajoista voidaan poiketa hakemalla poikkeuslupaa lintujen hävittämiseen paikalliselta Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukselta (Ely-keskus). Pesimäaikaisia poikkeuslupia myönnetään vuosittain jopa yli 200 000 lintuyskilön hävittämiseen (BirdLife Suomi ry 2014).

Eläinsuojelulaki koskee kaikkia eläimiä. Eläinsuojelulain kokonaisuudistus on parhaillaan meneillään, nykyinen laki on vuodelta 1996 (Eduskunnan kirjasto 2014). Yksityiskohtaisemmin eläinten pidosta säädetään Eläinsuojeluasetuksessa. Lisäksi koe-eläintoiminnasta ja

eläinkuljetuksista säädetään omissa laeissaan. Eläinten hyvinvointia Suomessa pyrkii edistämään asiantuntijaverkosto EHK, eläinten hyvinvointikeskus.¹⁵

¹⁵ Eläinten hyvinvointikeskus EHK on Helsingin yliopiston, Elintarviketurvallisuusvirasto Eviran ja maa- ja metsätalousministeriön yhteinen eläinten hyvinvoinnin asiantuntijaverkosto, joka toimii Helsingin yliopiston eläinlääketieteellisen tiedekunnan yhteydessä (EHK 2014). EHK on julkaissut vuonna 2012 ensimmäisen kansallisen Eläinten hyvinvointi Suomessa -raportin, jonka tekemiseen ovat osallistuneet monet eläinten hyvinvoinnin asiantuntijat ja viranomaistahot.

5 TIETEEN ELÄINKUVA

Edellisessä kappaleessa esittelin lyhyesti, kuinka ihmisten eläinkuva rakentuu, ja millaisille erilaisille aatehistoriallisille todellisuuskäsitykselle ihmisten eläinkäsitykset perustuvat. Luvun lopuksi sivusin joitakin ihmisten nykykäsityksiä eläimistä. Jotta voidaan tulkita millaista eläinkuvaa mediatekstit välittävät linnuista, on hyvä ymmärtää, mitkä tekijät vaikuttavat eläinkuvan muodostumiseen ja niihin asenteisiin, joilla luonnonvaraisiin lintuihin suhtaudutaan.

Myös tiede vaikuttaa ihmisen eläinkuvaan. Se, kuinka hyvin ihmiset ovat perillä kunkin tieteenalan eläinkuvasta, ja kuinka paljon se siten heidän eläinasenteisiin vaikuttaa, vaihtelee kuitenkin suuresti. Tässä kappaleessa pyrkimyksenäni on esitellä muutaman keskeisen tieteenalan osalta, kuinka eläimet tieteessä ymmärretään. Käytännössä tehtävä on mahdoton: tutkijoiden, olivatpa he biologeja tai filosofeja, eläinkuvan rakentumiseen vaikuttavat samat tekijät – omat kokemukset, tiedot ja ympäröivä kulttuuri. Varmaa onkin, että jokaisen tutkijan eläinkuva on omanlaisensa, aivan kuten muillakin ihmisillä.

Luvun aluksi pyrin katsomaan luonnontieteiden eläinkuvan suuntaan: mitä moderni biologia tietää eläinten kyvyistä ja kognitiivisista taidoista (5.1). Tässä tukeudun pitkälti eläinten sosiaalista käyttäytymistä tutkineen eläintieteilijä Jussi Viitalan ajatuksiin (2004). Katsaus luonnontieteen käsityksiin eläinten kyvyistä antaa pohjaa arvioida mediatekstien tulkintojen oikeellisuutta eläinten käyttäytymisen suhteen. Luonnontieteen eläinkuvan jälkeen esittelen lyhyesti filosofian alaan kuuluvan fenomenologisen empatiateorian näkemyksiä vieraslajisten eläinten kohtaamisesta filosofi Erika Ruonakosken ajatusten pohjalta, sivuten myös sitä, miksi eläinten käyttäytyminen näyttäytyy meille monesti niin koomisena (5.2).

Luvun lopuksi pohdin eläinkuvauksissa käytetyn kielen merkitystä Eileen Cristin poikkitieteellisen tutkimuksen perusteella (2000). Crist on tutkinut, millaista eläinkuvaa eri aikakausien eläintutkijoiden kuvaukset eläimistä rakentavat erilaisten kielellisten valintojen kautta (5.3). Crist tarkastelee Charles Darwinin aikalaisten, naturalistien kuvauksia, eläinten käyttäytymiseen keskittyneen klassisen etologian selvityksiä sekä sosiobiologian käyttämää kieltä. Crist esittää näkemyksensä myös eläinkuvausten kielen antropomorfisuudesta. Cristin pohdinnat ovat sikäli kiinnostavia ja lähellä omaa tutkimusaihettani, että sovellan omaa tutkimusmenetelmäni esimerkinomaisesti hänen ajatuksiinsa (5.3.2).

Eri tieteen aloilla eläimet nähdään hyvin eri tavoilla. Kunkin tieteenalan käsitteistö, termit ja käytetty kieli heijastelevat samalla sitä tapaa, jolla eläimet ovat tieteenalalla ymmärretty. Esimerkiksi lääketiede ja behavioristinen psykologia pyrkivät tutkimaan ihmistä eläinkokeiden avulla. Kokeiden taustalla on ajatus ihmisen ja eläimen samankaltaisuudesta, sillä muutenhan kokeet olisivat aivan turhia (Singer 1991, s. 40). Monet tutkijat tosin itsekin epäilevät lukuisten eläimille tuskallisten kokeiden hyödyllisyyttä (emt., s. 93). Useat tutkijat toteavat, että eläimillä tehtyjen kokeiden tulokset eivät ole suoraan sovellettavissa ihmisillä.¹⁶

Tiedeyhteisön käytännöt istuvat syvällä, eikä vakiintuneista tutkimusmenetelmistä ole helppo irrottautua. Eläinkokeet ovat em. tieteenaloilla vakiintunut tapa tehdä tutkimusta, jossa koe-eläimet nähdään vain tutkimusvälineinä. Vakiintuneita menetelmiä ylläpidetään tutkimuskäytännöissä ja kielenkäytössä. Esimerkiksi behavioristisen psykologian alalla tutkimus esittää tulokset aina tieteellisellä ja neutraalilla kielellä, inhimillistäviä ilmauksia vältellen.¹⁷

5.1 Luonnontieteen nykykäsitteet eläinten kyvyistä

Luvun aluksi selvitän hiukan luonnontieteen nykykäsitteitä eläinten kyvyistä. Tämä on olennaista myös lintuja koskevien mediatekstien tulkinnassa, sillä tuolloin on helpompi hahmottaa myös inhimillistämisen ilmiötä. Inhimillistäminen ei jää aina pelkän ihmiselämän sanojen käytön tasolle, vaan ihmiset myös peilaavat eläimiin monia omia tuntemuksiaan, tietojaan ja käsitteisiään. Mitä nykyluonnontiede tietää eläinten kyvyistä ja kuinka se eläimet käsittää? Tämä luku auttaa myös suhteuttamaan aatehistoriallisia eläinkäsitteitä nykytietoon. Kuinka erilaisiksi tai samanlaisiksi ihmiset ja eläimet luonnontieteessä käsitellään?

¹⁶ Esimerkiksi jotkut lääketieteen tutkijat myöntävät, että usein eläinkokeet hidastavat ihmisten sairauksien tutkimusta ja hoitojen kehittämistä. Monien lääkeaineiden vaikutukset ovat lajikohtaisia, jolloin eläinkokeet voivat johtaa harhaan. Peter Singer toteaa, että mikäli lääketiede olisi alusta alkaen joutunut kehittämään eläinkokeiden sijasta muita menetelmiä, lääketiede olisi voinut kehittyä erilaiseen, tehokkaampaan suuntaan (Singer 1991, s. 95). On mahdollista, että lääketieteessä keskityttäisiin nykyistä enemmän sairauksien ennaltaehkäisyyn. Nykylääketieteen tutkimukselle on tavallista tuottaa eläimelle ihmisillä tavattu sairaus, jolle etsitään lääkettä. Painopiste on siis sairauksien korjaamisessa, ei syyn.

Mm. Yhdysvaltojen terveysvirasto NIH ilmoitti hiljattain lopettavansa simpanssien käytön eläinkokeissa vuonna 2011 tehdyn raportin perusteella, jossa todettiin suurin osa kokeista turhiksi (HS/5.2.2013).

¹⁷ Turhia ja tuskallisia eläinkokeita vastustamaan noussut englantilainen psykologi Alice Heim totesi (Singer 1991 mukaan, s. 48):

– Ilmaukset `tuskallinen` ärsyke tai `pelottava` ärsyke eivät ole soveliaita, ..., sillä ne viittaavat siihen, että eläimillä olisi tunteita – ja että niiden tunteet voisivat olla samankaltaisia kuin ihmisten.

5.1.1 Eläinten aistimaailma on erilainen

Ihminen ei pysty tavoittamaan eläimen kokemusmaailmaa, sillä useimpien eläinten aistit eroavat ihmisen aistimiskyvystä. Esimerkiksi kalat aistivat sähkökenttiä ja niiden vaikutuksia magneettikenttään (Viitala 2004, s. 26–27). Sähköä aistivat eläimet elävät yleensä vedessä, joka johtaa sähköä hyvin. Kalojen lisäksi monet linnut, sammakkoeläimet ja hyönteiset aistivat magneettikentän suuntaa – kyky, jota lajit hyödyntävät suunnistautumisessa.

Ihmiset näkevät maailman kirjaimellisesti erilaisena kuin useimmat eläimet. Joitakin kädellisiä lukuun ottamatta nisäkkäät ovat puna-vihervärisokeita (Viitala 2004, s. 31–40). Siinä missä ihmisellä on kolmenlaisia väriä aistivia tappisoluja, monilla eläimillä on vähintään neljänlaisia tappisoluja. Useat lajit havaitsevatkin esimerkiksi UV-valoa.

Lepakot näkevät korvillaan, kaikuluotaamalla ympäristöään korkeilla ylääänillä. Toiset lajit, kuten norsut ja valaat, käyttävät puolestaan niin matalia infraääniä, ettei ihminen niitä kuule (emt., s. 40–43). Kalat aistivat vedenpainetta kylkiviiva-aistillaan, ja monet käärmeet pystyvät havaitsemaan saaliseläintensä sijainnin ja koon ruumiinlämmön perusteella.

5.1.2 Vaistot, oppiminen ja kulttuuri

Konrad Lorenz aloitti eläinten käyttäytymisen, eli etologian tutkimuksen Darwinin evoluutioteorian innoittamana (Viitala 2004, s. 49–51). Ajan hengen mukaan eläinten käyttäytymisen ajateltiin pitkään olevan perintötekijöiden ohjaamien käyttäytymispiirteiden, eli vaistojen ohjaamaa. Vain kädellisillä katsottiin olevan järkevää, oppimiseen perustuvaa käyttäytymistä. Vaikka jo Darwin huomautti, että kaikkeen vaistomaiseen käyttäytymiseen liittyy myös rationaalisuutta, vasta 1900-luvun lopulla *vaisto* -käsitettä alettiin kritisoida.

Nykyisin tiedetään, että monet eläinryhmät oppivat toisiltaan, ja tietyt keksinnöt voivat periytyä sukupolvelta toiselle samassa populaatiossa. Esimerkiksi simpanssien kohdalla voidaan puhua jo kulttuurievoluutiosta – Länsi-Afrikan simpanssit poikkeavat työkalujen käytössä ja valmistuksessa keskiafrikkalaisista sukulaisistaan. Kulttuurin rajana on joki, jota simpanssit eivät pääse ylittämään.

Simpanssien, paviaanien ja joidenkin muidenkin kädellisten valtataisteluihin liittyy yleensä myös käyttäytymistä, jota voidaan pitää jonkinlaisena politikointina oman aseman kohottamiseksi populaatiossa (Viitala 2004, s. 176–179). Lauman johtoon pyrkivä uros voi esimerkiksi liittoutua toisen uroksen kanssa. Liittouma syntyy vain, jos toinen uros katsoo liittouman parantavan sen omaa asemaa. Lauman sisäinen arvojärjestys edellyttää, että lauma on jäsentynyt yhteisö, jonka

jäsenet tuntevat toisensa yksilöllisesti. Lauman jäsenet ovat tietoisia niin omasta, kuin muidenkin lauman jäsenten paikasta ja arvosta laumassa.

5.1.3 Eläinten kielelliset valmiudet

Aiemmin katsottiin, että kieli ja kielenkäyttö on taito, joka erottaa ihmisen muusta eläinkunnasta. Monilla lintu- ja nisäkäslajeilla on kuitenkin omia viestintätapoja ja kieltä, jossa on eri asioita tarkoittavia sanoja (Viitala 2004, s. 53). Esimerkiksi korpeilla on ainakin 30 erilaista varoitusääntä, joilla varoitetaan eri vaaroista (emt., s. 233–238).

Geneettinen ja fyysinen rakenne asettavat rajat sille, millaisia viestintätapoja eläin voi oppia (Viitala 2004, s. 64). Esimerkiksi apinoiden kurkunpään rakenne eroaa ihmisestä siten, että puhutun kielen oppiminen ei ole niille mahdollista, sillä ne eivät pysty ääntämään vokaaleja. Apinoille on kuitenkin onnistuttu opettamaan viittomakieltä. Ihmisapinat pystyvätkin ilmaisemaan asioita luovasti ja monipuolisesti, vaikka niille ei olekaan pystytty opettamaan monimutkaista kielioppia.

Delfiinien kanssa ei ole onnistuttu vielä kehittämään molempiin suuntiin toimivaa menetelmää, jolla ihminen ja delfiini voisivat viestiä. Delfiinien kielelliset valmiudet voivat olla ihmisapinoitakin paremmat. Delfiinit viestivät toisilleen jatkuvasti. Niiden on osoitettu pystyvän viestittämään toisilleen esineiden sijaintipaikkoja vain ääniyhteyden avulla, toisiaan näkemättä.

Käyttäytymistutkija Irene Pepperbergin tutkima afrikkalainen harmaapapukaija Alex on osoittanut kognitiivisia kykyjä, jotka näyttävät hämmästyttävän ihmismäisiltä (Viitala 2004, s. 235). Alexin on osoitettu ymmärtävän yleistyksiä ja se osaa hahmottaa lukumääriä, jopa paremmin kuin simpanssit. Lintu ymmärtää sille opettettujen sanojen merkityksen, eikä sen käyttämä kieli perustu pelkkään matkimiseen. Ilmeisesti tutkimus onkin aliarvioinut lintujen, etenkin älykkäiksi todettujen suurten papukaijojen ja varislintujen kielellisiä valmiuksia.

5.1.4 Ihminen on ainutlaatuinen, kuten muutkin lajit

Etenkin lajeilla, joiden sukupolvet ovat eriytyneet (eli vanhemmat eivät hoida jälkeläisiään), on periytyviä käyttäytymismalleja, joita ei opita (Viitala 2004, s. 53–64). Esimerkiksi muiden lintujen pesiin muniva käki on loispesijä, jonka poikanen ei näe vanhempiaan kasvuiässä lainkaan, ja silti se osaa käyttäytyä käen tavoin. Myös ihmisellä on tällaisia periytyviä käyttäytymismalleja, jota ei opita: esimerkiksi kuurosokeat ihmiset itkevät, hymyilevät ja nauravat, vaikka eivät ole nähneet koskaan kenenkään niin tekevän. Jo Darwin kuvaili tämän vuonna 1872 julkaistussa teoksessaan

The Expression on the Emotions in Man and Animals (2009, esim. s. 301–302). Darwin myös kuvasi monien ilmaisujen samankaltaisuutta ihmisillä ja eläimillä päätellen, että samankaltaisuus johtuu eläinten ja ihmisten yhteisestä perimähistoriasta. Geenien kautta periytyvät mallit eivät kuitenkaan estä yksilön omiin kokemuksiin tai matkimiseen perustuvaa oppimista.¹⁸

Ihmisen erityisyyttä lajina ei voida siis perustella käyttäytymisen periytymisen tai oppimisen perusteella. Kaikki esitetyt perustavanlaatuiset erot ihmislajin ja muiden eläinten välillä on kumottu yksi toisensa jälkeen. Eläinten on esimerkiksi todettu käyttävän ja valmistavan työkaluja, muillakin lajeilla on kieltä ja populaatiossa periytyviä opittuja tapoja, joita voidaan kutsua kulttuuriksi.

Pitkään tietoisuutta itsestä pidettiin myös ratkaisevana erona ihmisen ja eläinten välillä, sillä tietoisuutta pidettiin inhimillisenä ominaisuutena (Viitala 2004, s. 251). Monien eläinten on kuitenkin todettu olevan tietoisia itsestään ja esimerkiksi tunnistavan itsensä peilistä ja jopa valokuvista.¹⁹ Ihmisapinoiden lisäksi tutkimukset viittaavat siihen, että esimerkiksi norsut ja valaat olisivat tietoisia itsestään.

Toiset ominaisuudet ovat toki kehittyneet ihmisellä pidemmälle kuin muilla lajeilla, aivan kuten esimerkiksi lepakoilla on pitkälle kehittynyt, erityinen kyky nähdä ympäristönsä kaikuluotaamalla sitä ylääänillä. Ihminen on siis erilainen ja ainutlaatuinen, samalla tavalla kuin muutkin lajit ovat ainutlaatuisia.

Päätän tähän johtopäätökseen katsauksen nykyluonnontieteen eläinkuvasta. Tämä eläinkuva ei ole pysyvä, eikä se ole yleistettävissä lajien kesken. Eläintutkijat pyrkivät tutkimaan eläimiä ja kunkin lajin kykyjä ja oppimisen edellytyksiä lajikohtaisesti, eikä vertaamalla eläimiä ihmisiin. Vaikka luonnontieteilijät ovat tyrmänneet väärinä monia eläinten kykyjä koskeneita väitteitä, luonnontiede ei kuitenkaan ole se tieteenala, joka on pyrkinyt aktiivisesti keksimään määritelmiä, kuinka ihmiset eroavat eläimistä. Se tieteenala on filosofia.

¹⁸ Darwin tutkimuksista tarkemmin kts. luku 5.3.

¹⁹ Viitala (2004, s. 251) kuvaa tapauksen, jossa kesylle gorillalle oli annettu tehtäväksi jakaa pino ihmisiä ja eläimiä esittäviä kuvia eläimiin ja ihmisiin. Gorilla selviytyi tehtävästä erehtymättä, tosin itseään esittävän kuvan gorilla sijoitti epäröimättä ihmisten kasaan.

Eläinten käyttäytymistä ja oppimista tutkivan kognitiivisen etologian uudet tutkimustulokset lisäävät jatkuvasti tietoa eri eläinlajien kognitiivisista kyvyistä. Samalla saadaan lisää tietoa ihmisen ja eläimen suhdetta kautta aikojen määrittäneeseen kysymykseen eläimen mielestä ja siitä, kuinka eläimet maailman kokevat.

5.2 Empatiateorian tulkinta

Filosofit ovat vaikuttaneet ja vaikuttavat yhä ihmisten eläinkäsityksiin ja asenteisiin jopa luonnontiedettä enemmän. Filosofia tarjoaa selityksiä myös sille, miksi vieraslajiset eläimet koetaan toisaalta inhimillisinä, toisaalta koomisina. Myös lintuja käsittelevät mediatekstit näyttäytyvät eri valossa, kun niitä tarkastellaan esimerkiksi filosofi Erika Ruonakosken ajatusten pohjalta.

Ruonakoski on tutkinut ihmisen suhdetta vieraslajisiin eläimiin fenomenologisen empatiateorian pohjalta. Fenomenologia on filosofian tutkimussuuntaus, joka tutkii todellisuuden ilmenemistä ihmiselle hänen kokemusmaailmassaan. Empatialla taas tarkoitetaan myötäelämistä eli sympatiaa, eläytymiskykyä, taipumusta asettua toisen asemaan (Ruonakoski 2011, s. 78).

Empatiateoreetikko Theodor Lipps kuvasi empatiaa sisäiseksi jäljittelyksi, jossa yhdistyvät kaksi vaistomaista taipumusta, taipumus jäljittelyyn ja taipumus ilmaisuun (Lipps 1903, Ruonakoski 2011 mukaan, s. 81–83). Lippsin mukaan yksilöllinen kokemushistoria vaikuttaa siihen, millaisen merkityksen kohde, esimerkiksi eläin, havainnoijalta saa. Empatia kohdistuukin helpoiten eläimiin, jotka ovat läheistä sukua ihmiselle.

Empatia on lähellä inhimillistämisen eli antropomorfismin käsitettä, jolla tarkoitetaan inhimillisten ominaisuuksien, käyttäytymisen ja motivaatioiden liittämistä elottomiin olioihin, kuviteltuihin kohteisiin tai eläimiin (Ruonakoski 2011, s. 141). Lippsin mukaan ihmiset inhimillistävät myös elotonta luontoa, mikä ilmenee kielenkäytössämme: tuuli ulvoo ja meri raivoaa. Kyse ei kuitenkaan ole samuudesta vaan verrattavuudesta. Tällainen tahaton inhimillistäminen tekee asioista ”inhimillisesti ymmärrettäviä ja haltuun otettavia”.²⁰

Empatiateoreetikko Edmund Husserl on sanonut, että jos hevoset puhuisivat ja ymmärtäisivät maailman kuten me, ne olisivat ihmisiä (Husserl 1973, s. 158–159, Ruonakoski 2011 mukaan, s. 94). Toisen ymmärtäminen edellyttää kykyä asettua toisen asemaan, mutta myös kykyä erottaa

²⁰ Kts. antropomorfismin määritelmä, luku 4.3.1; metaforan määritelmä, luku 3.4.

toisen kokemus omasta (emt., s. 443). Eläinten käyttäytymisen tutkija voi kriittisen reflektion kautta päätyä korjaamaan alkuperäistä empaattista intuitiotaan (emt., s. 144). Jakob Von Uexküllin mukaan eläimiä voidaan ymmärtää parhaiten suhteessa niiden omaan havaintomaailmaan (2001, Ruonakoski 2011 mukaan, s. 145). Eläimen kokemus voidaan tavoittaa vain epäsuorasti niiden kehojen ei-kielellisissä ilmauksissa.

5.2.1 Koomisuuden kokemus

Vaikka ihmisten tunneilmaisu on osittain kulttuurisidonnaista, perustunteisiin liittyvät ilmeet ymmärretään kaikkialla maailmassa (Ekman 1971, 1989, 1998; Darwin 2009, Ruonakoski 2011 mukaan, s. 147). Siinä missä inhimilliset ilmaukset ymmärretään yleensä ilman pohdintaa, eläinten ilmaukset jäävät usein ymmärtämättä (Merleau-Ponty 1998, s. 220, emt. mukaan, s. 146). Usein eläinten inhimilliseksi tulkittu käyttäytyminen, inhimilliset asennot ja ilmeet ovat meistä ihmisistä huvittavia.

Empatiassa toisen tilanne hahmotetaan sellaisena kuin itse koemme sen toiselle tapahtuvan. Tällöin tulkinnessa on mukana aina tulkitsijan itsensä näkemystä, jota toisella ei välttämättä ole. Empatian kohteena ei siten voi olla suoranaisesti vieras tietoisuus. Ruonakoski pitää ihmisen omaa kehoa sinä viitepisteenä, jota vasten eläinten käyttäytymisen seuraamisesta aiheutuva huvittuneisuus syntyy (2011, s. 158). Hän katsoo, että eläimen huvittavana koettu käyttäytyminen samalla muistuttaa omaa käyttäytymistämme ja eroaa siitä.

Esimerkiksi keisaripingviinit näyttävät meille ihmisille monesti huvittavina olentoina. Ne kulkevat kahdella jalalla, mutta jalat ovat suhteessa muuhun kehoon hyvin lyhyet, mikäli niiden pituutta verrataan ihmisten jalkojen pituuteen. Ihmisen kävelytapaan verrattuna keisaripingviini näyttääkin lylertävän kömpelästi eteenpäin. Toisaalta taas keisaripingviinit pystyvät hyppäämään merestä jälle. Tämä ihmiselle fyysisesti täysin mahdoton liikesarja on ihmiselle odottamaton, ja siksi se herättää huvittuneisuutta.

Samalla tavoin kuin vitseissä yleensä, myös eläinten liikkeistä huvittuminen perustuu sille, että kokemuksen odotukset eivät täyty. Pingviinin biologian kannalta sen hyppy ja kävely ovat tarkoituksenmukaisia. Koomisuuden kokemus perustuu omaan ruumiillisuuteemme ja kokemusmaailmaamme, joka on odotuksiemme ja havaintojemme taustalla.

Eläinten huvittavuus perustuu usein samalle ”siirtymälle”, mikä on vitseille tyypillistä (Ruonakoski 2011, s. 162). Sigmund Freud tarkoitti siirtymällä jonkin keskeisen asian siirtymistä sivuun ja sen

korvautumista jollakin vähäpätöisellä asialla, symbolilla tai vertauksella (Freud 1983, s. 153; emt. mukaan, s. 162). Vieraslajisia eläimiä havainnoidessamme eläimen liike muistuttaa jotakin tuttua, mutta oudolla ja odottamattomalla tavalla.

Kun vitsin on jo kuullut, tietää mitä odottaa: eläimien kanssa työskenteleville eläimien käyttäytyminen ei näyttäydy välttämättä enää huvittavana, vaikka he tunnistaisivatkin tunteen. Tämän tyyppinen habituaatio ilmenee muissakin empaattisissa kokemuksissamme. Komiikan merkitystä tutkinut Henri Bergson on huomauttanut, että nauraminen on mahdollista vain, jos myötätunto ja sääli ovat poissa – ihmisen vaatteisiin puettu simpanssi ei enää naurata, kun se ymmärretään hyväksikäytön uhriksi (Bergson 2006, s. 9; Ruonakoski 2011 mukaan, s. 162).

5.3 Eläinten käyttäytymistutkimuksen luomat eläinkuvat

Myös tiede vaikuttaa ihmisen eläinkuvaan. Onkin hyvä tiedostaa, millaista eläinkuvaa tutkijoiden eläinkuvaukset heijastelevat. Media välittää osaltaan tietoa, jota tiede eläimistä tuottaa. Jotta mediatekstien välittämää eläinkuvaa on helpompi tulkita, pohditaan ensin, millaista eläinkuvaa eläintutkijoiden omat eläinkuvaukset heijastelevat kielen tasolla.

Eileen Crist on vertaillut eri aikakausien tutkijoiden eläinkuvauksia ja havainnut, kuinka erilaiset kielelliset valinnat eläinten käyttäytymisen kuvaamisessa heijastelevat samalla tutkijoiden erilaisia tapoja ymmärtää eläimet (2000, s. 2). Eläinkuvauksissa voidaan käyttää hyvin tavallista, arkipäiväistä kieltä. Kieli voi olla myös hyvin teknissävytteistä, jolloin kielellä on oma erityisesti määritelty terminologiansa.

Cristin mukaan tavallinen, ihmiselämästä tuttu kieli luo kuvaa eläimistä aktiivisina toimijoina, jolloin eläimen käyttäytymisen ja elämän ymmärtämisessä katsotaan välttämättömäksi huomioida eläimen kokemus ja näkökulma. Tekninen kieli puolestaan rakentaa eläimistä kuvaa objekteina käyttämällä kuvailuun eläinten kokemusmaailmasta ulkoistettuja teknisiä käsitteitä. Näkemys eläimestä objektina pitää eläimien käyttäytymistä vaistonvaraisena, eikä hyväksy ajatusta, että eläin voisi tehdä tietoisia, aiempiin kokemuksiin perustuvia valintoja, reagoiden tilanteen mukaan. Crist katsookin, että kielellä on vahva formatiivinen rooli eläinten käyttäytymisen kuvaamisessa.

Modernin biologian perustajana pidetty Charles Darwin kuvasi muiden ansioidensa ohella myös eläinten käyttäytymistä. Darwinin käyttämää kieltä on arvosteltu antropomorfiseksi, sillä Darwin

käytti eläinten käyttäytymisen kuvaamiseen sanoja, joita tavallisesti käytetään ihmisten toiminnasta (Crist 2000, s. 11–13).²¹ Crist kuitenkin katsoo, että Darwinin käyttämä kieli kuvasti Darwinin näkemystä evolutiivisesta jatkuvuudesta – Darwin halusi kielenkäytöllään osoittaa ihmisten ja eläinten käyttäytymisen ja mentaalisuuden yhdenmukaisia piirteitä, alleviivaten siten näkemystään ihmisen ja eläinten yhteisestä perimähistoriasta. Crist näkee Darwinin inhimillistävän kielen ilmentävän myös samalla Darwinin käsitystä eläimistä tietoisina ja harkitsevina toimijoina, mekaanisesta eläinkäsityksestä poiketen (Crist 2000, s. 49–50).²²

Jo Darwin totesi, että kaikki eläinten kanssa pitkään työskennelleet tietävät, että yksilöiden mentaaliset piirteet vaihtelevat suuresti (Crist 2000, s. 14). Etenkin varhaiset etologit selittivät eroja vaistonvaraisissa käyttäytymismuodoissa joidenkin toimintojen suurella plastisuudella, eli ilmenemisen joustavuudella (emt., s. 42). Jättämällä yksilölliset käyttäytymiserot huomioimatta ja tyypittelemällä käyttäytyminen geneettisesti määräytyneeksi, klassinen etologia tulee samalla luoneeksi mekaanista kuvaa eläimistä.

Darwin edusti eläinkuvauksissaan naturalisteja, jotka kuvasivat eläimen subjektiivista käyttäytymistä tavallisella ihmiselämän kielellä (Crist 2000, s. 53). Tällaista kieltä käyttämällä he samalla löysivät ja rakensivat yhteyden eläinten ja ihmisten käyttäytymisen välille. Naturalistit tarkoittivat analyysinsä realistisiksi kuvauksiksi eläimen elämästä – kieli ei ollut tarkoitettu metaforiseksi. Naturalistit pyrkivät havainnoimaan eläimen käytöstä eläimen näkökulmasta: tarkastelemaan tutkimuksen kohdettaan samalta tasolta ja tuntemaan, kuten organismi tuntee (Crist 2000, s. 77–78).²³

Klassisen etologian perustajina pidetään Konrad Lorenzia ja Nikolaas Tinbergenia, jotka aloittivat eläimien käyttäytymistutkimuksen 1920-luvulla (Crist 2000, s. 88–89). Siinä missä naturalistit halusivat ymmärtää eläimen kokemusta sen omassa maailmassa, klassinen etologia pyrkii

²¹ Darwin kirjoitti esimerkiksi, että jopa hyönteiset ilmaisevat vihaa, kauhua, mustasukkaisuutta ja rakkautta (Crist 2000, s. 14).

²² Darwinin evoluutioteoria esitti, että ihmisellä oli yhteisiä esi-isiä kädellisten kanssa. Tämä herätti paljon vastustusta aikana, jolloin vallalla oleva kristillinen näkemys ja mekaaninen eläinkuva erottivat ihmisen muusta luonnosta ja nostivat ihmisen luomakunnan herraksi. Eläimien katsottiin olevan järjettömiä olentoja ja luotuja ihmisen käyttöön. Kts. luku 4.2.

²³ Esimerkiksi naturalisti Jean Henri Fabre selostaa Capricorn-suvun kovakuoriaista kuvaillessaan, miltä toukasta tuntuu, kun se syö tunneleita puunrunkoon. Fabre kuvailee kuin puuseppä, kuinka toukka huomioi tulevan metamorfoosinsa ja koteloitumisen (Crist 2000, s. 81–82).

selittämään eläimen käyttäytymistä teoreettisesti. Etologiassa eläimen käyttäytymistä kuvataan kuin mitä tahansa luonnonilmiötä, teoreettisten ja teknisten mallien avulla. Samalla eläimistä luodaan kuvaa luonnon objekteina ja eläimen kokemuksellinen näkökulma jätetään huomiotta.

Vaikka naturalistit olivat jääneet akateemisen tutkimuksen marginaaliin, he tekivät realistisia selvityksiä eläinten käyttäytymisestä ja tarjosivat selityksiä näkemälleen. Naturalistit olivatkin esi-etologeja – heidän työnsä on toiminut tukena myöhemmille selvityksille. Monesti merkittäviin tuloksiin päästäänkin vasta pitkän aikavälin seurantatutkimuksissa.

Crist arvioi, ettei Tinbergenin tai Lorenzin kielenkäytön tarkoitus todennäköisesti ole ollut tehdä eläimistä oman elämänsä objekteja. Hyödyntämällä teknistä sanastoa etologit ovat pyrkineet erottautumaan naturalisteista ja heidän antropomorfiseksi ²⁴ tulkitusta kielestään, jotta eläinten käyttäytymisen tutkimus hyväksyttäisiin vakavasti otettavaksi tieteenalaksi.²⁵ Teknisen kielenkäytön tahattomana tuloksena etologia tuli luoneeksi eläimistä mekanistista kuvaa, vaikka kielenkäytöllä tavoiteltiin lähinnä uskottavuutta tieteenalana.

Puhetapojen taustalla on kysymys eläimen mielestä. Eläimet voidaan nähdä ajattelevina ja tuntevina olentoina, tai sitten rajoittuneina vain olemaan olemassa ja reagoimaan (Griffin 1992, s. 234; Crist 2000 mukaan, s. 90). Mekanomorfinen kieli ei merkitse sitoutumista mekanistiseen eläinkuvaan, mutta niiden välillä on vahva yhteys. Mekanomorfiset kuvaukset voivat toimia retorisenä tukena ja mekaanisen näkökulman vakuutena (emt., s. 226).

Neo-darwinistinen sosiobiologia on puolestaan valjastanut käyttöönsä ekonomisen puheen. Ekonominen kieli pitää lisääntymismenestystä ensisijaisena ja samalla eläimen elämysmaailma²⁶ sivuutetaan (emt., s. 142). Sosiobiologia selittää eläimen käyttäytymistä termeillä, kuten *itse*käs

²⁴ Antropomorfismin määritelmä, kts. 4.4.1.

²⁵ Etologian syntyaikoina vertailevan psykologian behavioristinen haara tutki eläinten käyttäytymistä kokeellisesti laboratorio-oloissa. Behaviorismi oli tuolloin jo tunnustettu tieteenala. Tämä oli yksi syy, miksi etologia omaksui käyttöönsä behaviorismin tieteenalan teknistä termistöä (Crist 2000, s. 95). Behavioristit tekivät monia tuskallisiakin eläinkokeita käyttäytymistutkimuksissaan, kts. luvun 5 alku (Singer 1991). Eläinkokeiden oikeutuksen he perustivat mekanistiselle eläinkuvalle – eläimiä ei pidetty tuntevina, tietoisina olentoina, jotka pystyivät kärsimään. Etologit puolestaan keskittyivät etenkin vaistomaisen käyttäytymisen tutkimiseen tarkkailemalla eläimiä niiden luonnollisessa ympäristössä. Vaikka etologit omaksuivat behaviorismin termistöä, he eivät jakaneet behavioristien mekanistista näkemystä eläimistä.

²⁶ *Lifeworld*. Oma suomennos.

*geeni, menestys, kilpailu, sijoitus ja kustannushyödyllinen vaihtokauppa.*²⁷ Sosiobiologian luoman kuvan mukaan eläinten elämä on kovaa, yksinäistä taistelua. Samalla ekonominen kieli, tilastolliset tutkimusmenetelmät ja frekvenssipainotteiset kuvaukset häivyttävät tutkimuskohteen kokemusmaailman (emt., s. 149).

Eileen Cristin päättelee, että klassinen etologia haki uskottavuutta tieteenalana omaksumalla käyttöönsä teknisen kielen eläinten käyttäytymistä laboratorio-oloissa tutkivalta behaviorismilta. Päätelmä ei liene sinänsä väärä, mutta merkittävämpi syy teknisiin termeihin, yleistävään kieleen ja tutkimusten tilastotieteelliseen frekvenssipainotteisuuteen on tieteenalan sijoittuminen luonnontieteisiin.

Crist huomioi, että klassinen etologia kuvaa eläimen käyttäytymistä kuin mitä tahansa luonnonilmiötä. Tämä on ymmärrettävää, sillä luonnontieteelliseen tutkimuksen luonteeseen kuuluu, että tutkimusjärjestelyjen tulee olla niin hyvin kuvattuja, että kuka vain tutkija voisi toistaa tutkimuksen ja *päästä samaan lopputulokseen*. Tällöin havaintojen tulee olla sellaisia, ettei niissä ole tulkinnanvaraa. Mentaalista sanastoa vältellään, koska tutkija ei voi tietää, mitä eläin ajattelee. Jos tutkija *arvelee* tietävänsä, mitä eläin ajattelee, ei kyseessä ole enää sellainen luonnontieteellinen mitattavissa oleva fakta, johon kuka tahansa toinen tutkija voi päätyä vastaavin tutkimusjärjestelyin.

Luonnontieteiden on tehtävä yleistyksiä. Vain pitkäaikaisia seurantatutkimuksia ja tilastollisia malleja tekemällä voidaan arvioida esimerkiksi eläinkantojen kehitystä. Nykyään tilastoinnille ja malleille on toinenkin, poliittinen perustelu, eli kyse on edelleen tieteenalan uskottavuudesta. Tutkimus tarvitsee tilastolukuja ja frekvenssipainotteisia, tilastotieteellisiä tutkimuksia, jotta esimerkiksi lajien uhanalaisuuskehitys voidaan todentaa ja lajiston suojeluvaateita perustella. Yhteiskunta- ja taloustieteellisten hankkeiden ristipaineissa tämä voidaan tehdä vain tilastoihin ja mallinnuksiin perustuvilla selvityksillä. Päätöksentekoon voi vaikuttaa vain kielellä, jota päättäjät puhuvat.

Asenteet ovat kuitenkin muuttumassa myös luonnontieteissä. Eläinten kognitiivisten kykyjen tutkimus tuottaa uusia tutkimustuloksia, jotka ovat muuttaneet asenneilmapiiriä myös muiden eläintutkijoiden keskuudessa. Nykyisin eläintutkija voi säilyttää uskottavuutensa, vaikka hän ei

²⁷ *selfish gene, success, competition, investment, cost-benefit trade offs*. Oma suomennos.

enää niin huolellisesti välttelisikään inhimillistävien ilmaisujen käyttämistä eläinten käyttäytymistä kuvaillessaan.

5.3.1 Antropomorfismi tutkijoiden eläinkuvauksissa

1900-luvun käyttäytymistieteiden kieltä määrittää tietoinen eläinten inhimillistämisen välttely. Leimallista varhaisille naturalisteille sen sijaan oli, Charles Darwin mukaan lukien, tulkita eläinten käyttäytymistä ihmiselämän sanastolla, mikä on myöhemmin tuomittu antropomorfiseksi (Crist 2000, s. 149). Klassinen etologia pyrki kuvaamaan eläinten käyttäytymistä teknisellä sanastolla, välttämättä eläinten käyttäytymisen kuvauksiin mentaalista sanastoa. Sosiobiologia peri skeptisyyden eläimen mieltä kohtaan ja omaksui ekonominen termistön, tutkimuksen keskittyessä lisääntymismenestykseen ja kilpailuun. Ekonominen käsitteistö korvasi intentionaalisuuden kielen ja siirsi tavoitteellisen toimijuuden geenien tasolle.

Viime vuosikymmeninä eläimen mielen kieltävä asenne on ollut väistymässä käyttäytymistieteissä. Tähän kehitykseen ovat vaikuttaneet kädellistutkimusten tulokset, kognitiivisen etologian tieteenalan kehitys ja laajempi kulttuurinen asennemuutos (emt., s. 150). Sosiobiologiassa on nähtävissä tendenssi poiketa tiukasta sitoutumisesta antropomorfistista kieltä vastaan. Neobehavioristi John S. Kennedy näkee nykyisessä sosiobiologiassa trendin kohti ”uutta antropomorfismia”. ”Uusi antropomorfismi” ilmenee esimerkiksi sosiobiologian käyttämässä ns. sosiaali-kategorian sanastossa, jossa käytetään sosiologiasta tuttuja käsitteitä.²⁸

Antropomorfismia on pidetty naiivina näkemyksenä, eläinten ja ihmisten välisten pinnallisten samankaltaisuuksien synnyttämänä illuusiona ja ihmisen kokemusten harhaisena projektiona eläimen maailmaan (Crist 2000, s. 152–155). Siinä missä sosiobiologien sosiologiasta sovellettuja sosiaali-kategorian käsitteitä on pidetty antropomorfisina, myös Darwinin eläimen elämysmaailmaa kuvaileva kieli on tulkittu antropomorfiseksi. Crist kritisoi antropomorfismi-kritiikkiä siitä, että se pitää kaikenlaista ihmisen ja eläimen maailman välistä reflektiota

²⁸ Esimerkiksi ihmissuhteisiin ja yhteiskuntaan liittyviä käsitteitä, kuten *aviorikos*, *altruismi* eli *epäitsekkyyys*, *kasti*, *pettäminen*, *luokka*, *ottelu*, *yhteistyö*, ”*aisankannattaminen*”, [kumppanin] *jättäminen*, *työnjako*, *dominanssi*, *hyväksikäyttö*, *haaremi*, *lapsenmurha*, *uskottomuus*, *sukulaisuus*, *nepotismi* eli *sukulaisten suosiminen*, jne. (*adultery*, *altruism*, *caste*, *cheating*, *class*, *contest*, *cooperation*, *cuckoldry*, *desertion*, *division of labor*, *dominance*, *exploitation*, *harem*, *infanticide*, *infidelity*, *kinship*, *nepotism*. Oma suomennos.)

virheellisenä, vaarallisena tai pinnallisena. Kaikkea antropomorfiseksi tulkittua tavallista tekemisen kieltä tai edes mentaalisia käsitteitä ei voida täysin kitkeä eläinten käyttäytymisen kuvauksista (emt., s. 157).

Crist ei pidäkään sosiaali-kategorian termien käytön kritiikkiä vakuuttavana, sillä kritiikki paljastaa ennakko-oletuksia eläimistä. Kriitikot olettavat, että eläinten ja ihmisten ero on niin perustavanlaatuinen, että jo se estää samojen sanojen käytön tekojen kuvailussa. Lisäksi oletus siitä, että sanat siirtäisivät merkitysjoukkoja eri kontekstien välillä, on lähtökohtaisesti virheellinen. Aina ei ole olemassa neutraalia, vaihtoehtoisia sanaa, eikä kaikkia antropomorfiseksi tulkittuja käsitteitä voida häivyttää eläinkuvauksista.

Crist näkee, että sosiaali-kategorian käsitteiden soveltaminen eläimiin pikemminkin ”zoomorfisoi” ihmistä (2000, s. 161). Kieli ehdottaa, että kyseisillä konsepteilla on laajempaa sovellettavuutta kuin vain ihmisyhteiskunta. Olosuhteiden alkuperä, joita sanat nimeävät, ovatkin vanhempia kuin itse sanat. Kritiikin taustalla voikin olla pelko, että termit ylittävät luonnon ja kulttuurin rajat, mutta ei antamalla eläimille ihmisen mielen, vaan epäsuorasti paljastamalla ihmiskunnan eläimelliset kasvot.

Sosiobiologia on suoraa jatkumoa etologialle tavassaan häivyttää eläimen mentaalisuus käyttäytymistä yleistävien kuvausten ja teknis-kausaalisen kielen kautta. Klassisen etologian mekanomorfinen eläinkuva kuvasi eläinten käyttäytymisen olevan vastemekanismien ja ärsykkeiden tulosta, eläinten ymmärryksen ja kontrollin yli (emt., s. 163–164). Sosiobiologia luo eläinkuvaa, jossa eläimet ovat kimppu geenejä, jotka toteuttavat omaa tehtäväänsä: tehdä kopioita itsestään. Samalla eläimistä luodaan kuvaa marionetteina, jotka toteuttavat geneettisen perimän tehtävää lisääntyä, ilman että eläimillä on tästä tehtävästä tietoa tai kontrollia. Sosiobiologia ei kiellä eläimen mielen olemassaoloa, siihen vain ei oteta kantaa.

Nykyisin kognitiivinen etologia haastaa näitä vanhoja käsityksiä eläimen mielestä tutkimalla eläimen oppimista ja kognitioita, sekä eläimen subjektiivista mentaalista kokemusta. Kognitiivinen etologia ja kädellistutkimukset ovat alkaneet rikkoa eläimen ja ihmisen välisiä raja-aitoja lisäämällä tietoa eläimen mielestä. Siinä missä kognitiivinen etologia rikkoo raja-aitaa eläimen puolelta, on

sosiobiologian nähty rikkovan aitaan ihmisen puolelta soveltamalla eläinten käyttäytymisen evolutiivisuutta ihmissuhteisiin (emt., s. 165).

Käyttäytymistieteet ovat siis tavallaan palaamassa juurilleen, vahvistamaan darwinistista ideaa käyttäytymispiirteiden evolutiivisesta jatkuvuudesta. Cristin päätelmät vaikuttavat oikeansuuntaisilta. Metaforateorian valossa siirtymä on jo tehty. Klassisen etologian käyttämän teknisen käsitejoukon valinnan taustalla vaikuttaa käsitteellinen avain, joka pitää eläimen käyttäytymistä automaationa, mutta ekonomiasta tai sosiologiasta ammentavat metaforajoukot viittaavat inhimillisempään suuntaan.

5.3.2 Klassisen etologian ja sosiobiologian eläinkuva metaforateorian valossa

Edellisessä luvussa käytiin läpi Eileen Cristin tekemiä päätelmiä siitä, millaista eläinkuvaa eri aikakausien eläintutkijoiden käyttämä kieli heijastelee. Tukeeko metaforateoria Cristin päätelmiä, jos sitä sovelletaan klassisen etologian ja sosiobiologian käyttämään kieleen? Sovelletaan ajatuskokeena metaforateoriaa esimerkinomaisesti tieteenalojen kieleen Cristin esittämien esimerkkisanojen ja yleistysten pohjalta.

Klassisen etologian eläinkuvauksissa käyttämä sanasto rakentuu *ärsyke-vaste* -sanaparin ympärille.²⁹ Klassisessa etologiassa ulkoinen maailma ja eläimen käyttäytyminen (ärsyke ja vaste) välittyvät ”myötäsäntysten vaste-mekanismien”, eli IMRs:n (*innate releasing mechanisms*) välityksellä. IMRs-mekanismit katsotaan lajispesifeiksi neurologisiksi mekanismeiksi, jotka vastaavat organismin erilaisia käyttäytymismalleja (Tinbergen 1989, s. 41–42, Crist 2000 mukaan, s. 99).

Etologit välttelevät systemaattisesti mentaalista sanastoa, sillä eläimen mieltä ei voida objektiivisesti havainnoida (emt., s. 112–118). Tämän vuoksi etologisissa kuvauksissa ei esiinny ajattelua, ymmärtämistä, tarkoitusta, tarvetta, muistia tai tunteita ilmaisevaa termistöä. Mentaalinen sanasto pyritään korvaamaan ”objektiivisella” kielellä, käyttämällä kuvauksissa passiivia siten, että käyttäytymisen aiheuttava ärsyke toimii lauseen subjektina: ”Kemiallinen ärsyke ja kosketusärsyke laukaisevat kovakuoriaisen ruokailuvasteen” (Crist 2000, s. 112). Samalla eläin itse toimijana häivytetään.

²⁹ *stimulus-response*. Oma suomennos.

Tekemisen verbeinä, eli vasteena mille tahansa ärsykkeelle johon eläin reagoi, käytetään verbejä kuten *vapauttaa*, *laukaista* ja *aktivoida*.³⁰ Näitä koneiston toimintaa kuvaavia verbejä käytetään kuvauksissa metaforisesti. Käytetyt tieteellis-tekniset käsitteet on poimittu siis koneiston toimintaa kuvaavasta käsitejoukosta, jolloin käsitteiden valinnan taustalla vaikuttaa käsitteellinen metafora ELÄIN ON KONE. Käsitteellisenä avaimena toimii tällöin ajatus ELÄIMEN KÄYTTÄYTYMINEN ON AUTOMAATIO.

Sosiobiologia sen sijaan on omaksunut käsitteitä ihmistieteistä, ekonomiasta ja toisaalta sosiologiasta. Taloustieteellisestä maailmasta lainatut käsitteet ovat osa ekonomin käsitejoukkoa. Crist huomioi, että sosiobiologian käyttämä ekonomin kieli ja keskittyminen lisääntymismenestykseen siirtää eläimen toimijuuden eläimen tietoisuudesta geenitasolle. Tällöin metaforateoriaan määritelmää soveltaen käsitteelliseksi avaimeksi voidaan edelleen ajatella mekaaniseen eläinkuvaan viittaava ELÄIMEN KÄYTTÄYTYMINEN ON GEENIEN MÄÄRÄÄMÄÄ, jolloin käsitteellisenä metaforana toimii ELÄIN ON (VAIN) KIMPPU GEENEJÄ.

Vaikka ajatus *itsekkäystä geenistä* vaikuttaakin sosiobiologisten kuvausten taustalla, ja ajatus tuodaan monesti myös itse teksteissä esille, näin ei kuitenkaan aina ole. Ajatus geeneistä eläimen käytöstä määrittelevänä tekijänä ei pelkän tekstin tasolla aina kaikissa tapauksissa näy. Monessa tapauksessa voidaan kuitenkin päätyä pitämään metaforajoukon käsitteellisenä avaimena ajatusta ELÄIN ON EKONOMI/SIJOITTAJA. Sosiobiologian sosiaali-kategorian käsitteet on puolestaan omaksuttu sosiologiasta.³¹ Tämän käsitejoukon kokoavana, taustalla vaikuttavana käsitteellisenä avaimena voidaan ajatella toimivan ELÄIN ON YHTEISKUNNALLINEN TOIMIJA. Tämän tyyppiset käsitteelliset avaimet voidaan koota saman käsitteellisen metaforan alle: ELÄIN ON IHMINEN.

³⁰ *release, trigger, activate*. Oma suomennos.

³¹ Esimerkkisanoja sosiaali-kategorian kielestä kts. luku 5.3.1.

6 TULOKSET

Tässä luvussa esittelen tutkimuksen tulokset. Luvun aluksi tutkin, millaisen yleiskuvan aineisto antaa otsikoiden heijastelemista eläinasenteista ja samalla tarkastelen otsikoita erityisesti lintujen inhimillistämisen kannalta (6.1). Pohdin otsikoiden välittämien asenteiden suhteellisten osuuksien avulla, millaisia eroja aineistossa mukana olevien medioiden välillä voidaan havaita. Luvun lopuksi käyn läpi metaforateorian ja kriittisen metafora-analyysin menetelmiä soveltamalla, millaisia metaforia Ylen verkkouutisten lintuartikkeleissa käytetään ja millaisia käsitteellisiä metaforia olen aineistosta löytänyt (6.2).

6.1 Otsikoiden heijastelemat eläinasenteet

Tarkastellaan aineistoa ensin otsikoiden perusteella, eikä ajatella vielä metaforia (liite 1. Helsingin Sanomat, liite 2. Iltalehti ja liite 3. Ylen verkkouutiset). Sveitsiläisessä mediatutkimuksessa median luomissa eläinkuvissa havaittiin ristiriitaisuutta: toisaalta villieläimiä esitettiin aggressiivisina ja uhkaavina, toisaalta eläimiä esitettiin sympaattisina ja inhimillistettiin personointiprosessin myötä liittämällä niihin ihmiselle tyypillisiä piirteitä (Gouabault ym. 2011)³². Jos aineiston otsikoita tarkastellaan tältä kannalta, myös tästä aineistosta löytyy vastaavaa ristiriitaa.

Olen koonnut taulukkoon 2. otsikot, jotka kuvaavat lintuja uhkaavina tai haitallisina, ja heijastelevat siten negatiivista suhtautumista lintuihin. Taulukon 2. otsikoissa on myös eläimen negatiivisen inhimillistämisen piirteitä, missä lintuihin yhdistetään ihmiselle tyypillisiä, negatiivisina pidettyjä ominaisuuksia. Taulukkoon 3. olen listannut otsikot, joissa linnut esitetään sympaattisina ja inhimillisinä, eli lintuihin liitetään inhimillisiä, ihmismäisiä piirteitä. Samalla otsikot heijastelevat positiivista eläinasennetta.

Taulukkoon 4. olen koonnut otsikoita, jotka ilmentävät suoraan tai välillisesti kielteistä, jopa vihamielistä asennoitumista lintuja kohtaan. Taulukossa on myös otsikoita, jotka mielestäni heijastelevat välineellistä eläinkuvaa. Välineellinen suhtautuminen vastaa Kellertin määrittelemissä eläinasenteissa *utilitaarista* asennetta (ensisijainen kiinnostus eläinten käytännölliseen arvoon ja hyödyntämiseen ihmisen eduksi).³³ Otsikot, jotka kertovat rauhoitusmääräysten rikkomisesta, heijastelevat mielestäni suorastaan eläinvihamielistä

³² Kts. luku 4.4.4.

³³ Kts. luku 4.4.3.

asennetta, joka on Kellertin asennemääritelmien mukaan sekä *negatiivinen*, että *dominoiva* (*ensisijainen kiinnostus eläinten hallintaan ja kontrolliin*).

Päällekkäisyyksien välttämiseksi taulukossa 4. ei ole mukana sellaisia otsikoita, jotka on jo listattu taulukkoon 2. Lisäksi taulukon 4. otsikot ovat kieleltään lintujen suhteen neutraaleja, vaikka kertovatkin suoraan tai epäsuorasti eläinkielteisestä asennoitumisesta. Taulukon 2. otsikoiden kielikuvissa linnut sen sijaan ovat esitetty tarkoitushakuisen uhkaavina tai haitallisina.

Monet taulukoihin valituista otsikoista ovat tulkinnanvaraisia. Taulukkoon 2. olen valinnut esimerkiksi otsikon *Sinisorsakoiraat saattavat masinoida joukkoraiskauksen* (HS/2.3.2013), koska mielestäni otsikon linnut kuulostavat uhkaavilta. Artikkelin perusteella otsikko kertoo todellisuudesta aivan oikeellisesti, eläimen biologian pohjautuen, eläimen näkökulmasta. Ihmiselämän sanoja, kuten *masinoida* ja *joukkoraiskaus* on käytetty tässä yhteydessä metaforisesti. Inhimillistämisen määritelmän mukaan kyse on siis analogisesta inhimillistämisestä.³⁴

Sinänsä artikkeli pohjaa todellisuuteen, mutta tähän taulukkoon otsikko päättyi, sillä se on tarkoituksellisen raflaava. Jos otsikkoa tulkitaan pelkän tekstin tasolla, artikkeliin tutustumatta, antaa se sinisorsista uhkaavan ja arvaamattoman kuvan. Siten se mielestäni sopii jotakuinkin samaan luokkaan otsikoiden kanssa, joissa eläimet on esitetty tarkoitushakuisen uhkaavina, arvaamattomina, vaarallisina tai muuten haittaa tai häiriötä aiheuttavina.

Taulukkoon 2. ovat päätyneet myös otsikot *Pelastuslaitos tuskissaan – tänään jo 40 lokkihälytystä Helsingissä* (HS/4.7.2013) ja *Eläintehtävät ruuhkauttavat pelastuslaitoksen puhelinlinjat* (HS/18.7.2013). Pelkän tekstin tasolla otsikot luovat uhkaavaa kuvaa: eläimien takia pitää soittaa apua pelastuslaitokselta. Monet soittajat kuitenkin soittavat pelastuslaitokselle saadakseen apua eläimelle, eivätkä itsellensä. Soittajat ovat huolissaan yksinään toikkaroivista lokinpoikasista ja haluavat, että poikaset ”pelastetaan”.

³⁴ kts. 4.4.1

Taulukko 2. Lintuja uhkaavina tai haitallisina kuvaavat otsikot, jotka heijastelevat negatiivista asennoitumista lintuja kohtaan.		
pvm	otsikko	lähde
6.2.2013	Talitiainen voi tappaa toisen pikkulinnun ja syödä aivot	Yle Uutiset
6.2.2013	Tappajatalititit iskevät myös Mäntyharjulla	Yle Etelä-Savo
6.2.2013	Kouvolan tappajatalititit olivat mustasukkaisia	Yle Kymenlaakso
6.2.2013	"Kuulosti ihan mahdottomalta" - Talititit tappoivat kylmäverisesti	IL
2.3.2013	Sinisorsakoirat saattavat masinoida joukkoraiskauksen	HS
18.4.2013	Talvivaara hätistelee lintuja altailta äänikarkotteilla	IL (STT)
26.4.2013	Metso hyökkäsi auton kimppuun Karkkilassa	IL
4.6.2013	Varikset piinaavat kaupungeissa - asiantuntija ihmettelee	IL
4.6.2013	Varisten vaino tuttua lukijoille: "Sain päälakeeni verihaavan"	IL
5.6.2013	Hanhi hyökkäsi kuvaajan kimppuun	IL
24.6.2013	Telkät rupesivat röyhkeiksi - varastivat oravilta pesät	IL
24.6.2013	Kauppatorin lokkeja vastaan taistellaan leijan avulla	HS
24.6.2013	Linnut väijyvät ihmisiä Kauppatorilla	HS
4.7.2013	Pelastuslaitos tuskissaan – tänään jo 40 lokkihälytystä Helsingissä	HS
18.7.2013	Eläintehtävät ruuhkauttavat pelastuslaitoksen puhelinlinjat	HS
27.7.2013	Lokit pilasivat Kalajoen uimarannat	IL (STT)
23.8.2013	Haukan ääntä matkiva äänite ei karkota lokkeja Oulun kaatopaikalta	HS
yht. 17 (14,29 %)		

Osa soittajista puolestaan kokee eläimet uhkaavina ja häiritsevinä, ja he haluavat, että eläimet “poistetaan”, sillä poikasiaan suojelevat emot hyökkäilevät ihmisten kimppuun. Tämä ihmisten ristiriitainen suhtautuminen tulee ilmi itse artikkeleista, mutta otsikoiden perusteella asia ei ilmene. Pelkkiä otsikoita tarkastelemalla olen tulkinnut otsikoiden esittävän lintuja uhkaavina, tai vähintäänkin haitallisina ja häiriötä aiheuttavina.

Taulukoon 3. on listattu myös otsikoissa havaittuja median personointiprosessin piirteitä. Piirteet perustuvat sveitsiläiseen mediatutkimukseen, jossa määriteltiin kahdeksan personoinnille tyypillistä piirrettä mediateksteissä, joista tässä sovelletaan piirteitä 1, 2, 3, 5 ja 6.³⁵

1) *konteksti*, jossa eläin esitetään, ilmentää sen erityisyyttä;

2) *eläimen puolesta puhuminen* tai eläimelle puhuminen kuin ihmiselle;

3) *yksilöllinen nimi*;

5) *kansallinen tai paikallinen identiteetti* – monissa otsikoissa lintuihin liitettiin paikkakunta, mikä on uutiskriteerien valossa ymmärrettävää. Tulkitsin otsikon edustavan tätä piirrettä, jos otsikko esitti linnun erityisesti paikallisesti tutuna, erityisenä juuri sille paikalle.³⁶

6) *”sisäinen maailma”* (interiority), inhimillistämistä korostava piirre, eläimen tunnereaktioiden ja/tai ajatusprosessien kuvaaminen. Laajennan tätä piirrettä niin, että luen sen piiriin kaikki sellaiset eläintä inhimillistävät otsikot, joissa eläimen käyttäytymistä tulkitaan tai kuvataan ihmisen näkökulmasta (eikä eläimen biologian pohjalta, eläinlähtöisesti).

³⁵ Sveitsiläistutkimus ja sen määrittelemät personointipiirteet, kts. 4.4.4. Nämä olivat piirteitä, joita näinkin suppeassa aineistossa esiintyi. Tarkastelun kohteena olivat pelkät otsikot.

³⁶ Tulkitsin esimerkiksi otsikon *”Merikotka voi hyvin Saaristomerellä ja koko Suomessa”* edustavan tätä ”personointiprosessin” piirrettä. Juttu olisi voitu otsikoida myös yleisemmin ilman Saaristomeri-viittausta, mutta Ylen Turun toimituksessa Saaristomereen viitattiin, jotta juttu saisi paikallisväriä, paikalliset ”kasvot”. Jutussa oli myös haastateltu paikallista asiantuntijaa.

Taulukko 3. Linnut inhimillisinä tai sympaattisina esittävät otsikot, jotka heijastelevat positiivista asennoitumista lintuja kohtaan.

pvm	otsikko	piirre	lähde
3.1.2013	Kalle-pöllö lunasti paluulennon	1, 3	Yle Perämeri
7.1.2013	Kalle-pöllölle bussikyyti Ranualle	1, 3	Yle Perämeri
12.1.2013	Hellyyttävä luonnonoikku lintulaudalla	1	IL
25.1.2013	Voiko Kalle olla tyttö?	3	Yle Perämeri
28.1.2013	Talvilintuna harvinainen kurki bongattiin Pirkanmaalla	1	Yle Häme
5.2.2013	Nuoret merikotkat näyttäytyvät	6	HS
8.2.2013	Kainuussa oudosti käyttäytyviä lapinpöllöjä	6	Yle Kainuu
1.3.2013	Suomen merikotka pelastui kuin ihmeellä	1, 5, (6)	Yle Satakunta
1.3.2013	Merikotka voi hyvin Saaristomerellä ja koko Suomessa	5	Yle Turku
9.3.2013	Joutsen ei tarvitse huopikkaita	6	Yle Kainuu
20.3.2013	Ensimmäiset joutsenet saapuneet Pohjois-Karjalaan	5	Yle Pohjois-Karjala
8.4.2013	Ei HERKILLE: Haukka söi pulun Helsingissä - karu kohtalo!	6	IL
8.4.2013	"Autot antoivat tietä" - Metso seikkaili Kauniaisten keskustassa	1, 6	IL
11.4.2013	Alkaa se Suomen kevät kelvata jo muuttolinnuillekin!	2	Yle Turku
17.4.2013	Ilmari-sääksi on muuttomatalla pohjoiseen	3	HS
27.4.2013	Mistä nuolihaukka saapuu – se on osin vielä salaisuus	1, 6	HS
3.5.2013	Oma pesä kullan kallis sääksiparille	6	Yle Turku
30.5.2013	Hankolaisperhe sai variksesta kaverin: "Aapo opetti pysähtymään"	1, 2, 3, 6	IL
2.6.2013	Eläinpuistosta Kallen koti	1, 3	Yle Perämeri
4.6.2013	Jopas löysitte pesillenne paikat, lokit!	2	IL
9.6.2013	Nyt on linnuilla liikennesäännöt hallussa!	2	IL
18.6.2013	Linnut rakensivat kerrostalon puuhun	1	IL
19.6.2013	Ensimmäinen uudelleen rengastettu sinipyrstö löytyi Hyrynsalmelta	1, 5	Yle Kainuu
24.6.2013	Lapinpöllö tuijottaa läpi pään	6	Yle Pohjois-Karjala

6.7.2013	Kanahaukka jäi "panttivangiksi" - pelastuslaitos riensi hätiin	6	IL
9.7.2013	Joutsenet kotiin juoppoputkasta	1, 6	HS
17.7.2013	Maakotkan pesintä onnistui Keski-Suomessa muuta maata paremmin	5	Yle Keski-Suomi
19.7.2013	Merikotka hakee uusia pesäpaikkoja Hämeestä	5	Yle Häme
13.8.2013	Lintujen syyslaulu on haikaa yhteydenpitoa	6	Yle Häme
14.8.2013	Pelastettu Uuppana-telkkä lähti lentoon!	1, 3	IL
19.8.2013	Nälkiintynyt merikotka taistelee hengestään	6	Yle Lappi
yht. 30 (25,21 %)			

Viimeinen piirteistä (6) on vähintäänkin tulkinnanvarainen. Olen määritellyt tähän ryhmään kuuluvaksi esimerkiksi otsikot *Nuoret merikotkat näyttäytyvät* (HS/5.2.2013), *Kainuussa oudosti käyttäytyviä lapinpöllöjä* (Yle Kainuu/8.2.2013) ja *Joutsen ei tarvitse huopikkaita* (Yle Kainuu/9.3.2013).

Otsikossa *Nuoret merikotkat näyttäytyvät* kotkien kerrotaan näyttäytyvän ihmisille, ihmisen näkökulmasta, tuskin linnut itse ajattelevat näyttäytyvänsä. Toisaalta periaatteessa on mahdollista, mikäli lintujen tarkkailija on avoimella, näkyvällä paikalla, että lintu tekee tietoisin valinnan olla lentämättä pois ihmisen havaittuaan. Laskin kuitenkin otsikon inhimillistäväksi, koska nykyisin merikotkat eivät ole enää niin arkoja kuin ennen, että ne välttämättä häiriintyisivät ihmisistä, jotka pysyvät riittävällä varoetäisyydellä. Kuten WWF:n Merenkurkun merikotkatyöryhmän puheenjohtaja Juhani Koivusaari kertoo:

"Silloin aikanaan, kun merikotka oli käynyt haulikkovalinnan läpi, eli vain arimmat yksilöt jäivät elämään, ne elivät vain ulkosaaristossa isojen saarten sisällä. Ne olivat pirun arkoja. Sittemmin geenikanta on muuttunut ja merikotkista on tullut rohkeampia." (Merikotka voi hyvin Saaristomerellä ja koko Suomessa. Yle Turku/1.3.2013)

*Kainuussa oudosti käyttäytyviä lapinpöllöjä*kin on arvioitu ihmisen näkökulmasta, eli pöllöt käyttäytyvät oudosti varmaankin lähinnä ihmisen mielestä. *Joutsen ei tarvitse huopikkaita* otsikko on taas sinänsä totta, mutta jos joudutaan erikseen toteamaan, että joutsen ei huopikkaita tarvitse, johtuu se siitä, että on mietitty, tarvitseeko. Otsikko kertoo epäsuorasti ilmiöstä, jossa pyritään asettumaan eläimen asemaan, mutta se tehdään ihmisenä, ihmisen näkökulmasta.

Taulukoiden 2. ja 3. otsikot on pyritty tulkitsemaan pelkän otsikon perusteella. Aineistosta nousee kuitenkin esiin myös suoranaista eläinvihaa heijastelevaa materiaalia, jota on syytä tarkastella omana taulukkonaan. Eläinkielteisten otsikoiden joukkoon olen liittänyt myös sellaisia otsikoita, joita on tulkittu myös otsikkoon liittyvän artikkelin perusteella. Tällöin eläinkielteisyys on ilmennyt otsikoista epäsuorasti.

Eläinkielteisiin otsikoihin kuuluu esimerkiksi otsikko *Ammutun maakotkan kohtalo on auki* (HS/2.3.2013). Tämän otsikon puolesta on selvää, miksi se on luokiteltu eläinkielteiseksi, onhan rauhoitettua maakotkaa ammuttu. Sen sijaan taulukon kolme viimeistä otsikkoa ei vaikuta ensi näkemältä eläinkielteiseltä: *Maastosta löytyi nääntynyt merikotka - pääsi poliisin avittamana*

hoitoon (IL/17.8.2013), Nälkiintynyt merikotka taistelee hengestään (Yle Lappi/19.8.2013) ja Merikotkan kohtaloksi koitui varvas (Yle Lappi/26.8.2013).

Otsikot kertovat vahingoittuneen petolinnun hoidosta ja hoitoon toimittamisesta, ja ovat siten tulkittavissa pikemminkin eläinystävällisiksi. Silti otsikot on laskettu eläinkielteisiin, sillä epäsuorasti ne kertovat petovihasta: linnun hoitoon joutumisen syy oli linnun vahingoittuminen ihmisen toimesta. Tämä ei tosin pelkkien otsikoiden perusteella avaudu. Lisäksi linnun heikkoon kuntoon päätyminen syy paljastui vasta myöhemmin, näiden artikkeleiden julkaisemisen jälkeen.

Taulukko 4. Otsikot, joiden aiheet heijastelevat vihamielistä, eläinkielteistä tai välineellistä asennoitumista lintuja kohtaan.		
pvm	otsikko	lähde
2.3.2013	Ammutun maakotkan kohtalo on auki	HS
28.4.2013	10 miljoonaa muuttolintua tapetaan vuosittain Egyptin rannikolla	HS
22.5.2013	Maakotkaa supikoirana ampuneelle sakkotuomio	Yle Uutiset
12.6.2013	Maakotka ei sieppaa pieniä lapsia	Yle Lappi
19.6.2013	Nuoret surmasivat lokinpojan julmasti ja latasivat videon nettiin	IL
19.6.2013	Lapissa liikkuu epäilyttäviä munamiehiä	IL
21.6.2013	Munarovot liikkeellä Lapissa	HS
5.7.2013	Luonnonsuojelujärjestöt: Maakotkien vaino lisääntynyt	Yle Satakunta
5.7.2013	Luonnonsuojeluliitto: Petoviha maakotkien ampumisen taustalla	Yle Uutiset
5.7.2013	Luontojärjestöt: Maakotkien ampujat vastuuseen lintujen tappamisesta	HS
15.7.2013	Pohjanmaalla paljastui merimetsojen joukkosurma	HS
17.8.2013	Maastosta löytyi nääntynyt merikotka - pääsi poliisin avittamana hoitoon	IL
19.8.2013	Nälkiintynyt merikotka taistelee hengestään	Yle Lappi
26.8.2013	Merikotkan kohtaloksi koitui varvas	Yle Lappi
yht. 14 (11,76 %)		

6.1.1 Ristiriitainen eläinkuva

Vaikka eläimiä inhimillistävän, positiivisen ”personoinnin” piirteitä löytyi useammasta kuin joka neljännestä otsikosta (25,2 %), joka seitsemäs otsikko kuvasi lintuja negatiivisesti, uhkaavina tai haitallisina (14,3 %) ja noin joka yhdeksäs (11,8 %) heijasteli eläinkielteistä tai välineellistä asennoitumista lintuihin. Kun taulukon 2. ja taulukon 4. otsikot lasketaan yhteen, negatiivisesta, eläinkielteisestä tai välineellisestä asennoitumisesta kertovia otsikoita oli yhteensä jopa hieman enemmän kuin eläimiä positiivisesti inhimillistäviä, ”personoituja” otsikkoja, eli useampi kuin joka neljäs (26,1 %).

Jotkut otsikoista kertoivat samaan aikaan eläinkielteisistä ja eläinmyönteisistä asenteista. Osan otsikoista olisi siten voinut listata useampaan taulukkoon. Siten esitetyt osuudet ovat vain suuntaa-antavia.

Taulukon 2. otsikoista olisi voinut myös löytää personointiprosessin piirteitä, sillä lintuihin voi liittää myös ihmiselle ominaisia, *negatiivisia* piirteitä. Personointiprosessin piirteistä linnun negatiiviseen inhimillistämiseen sopivat ainakin piirteet 1, 2, 5 ja 6. Nämä piirteet voidaan löytää esimerkiksi tutkimuksen otsikkoonkin nostetusta tappajatalitintti-tapauksesta. Myös uhkaavana tai vaarallisena esitetty lintu voidaan kuvata yhteydessä, joka ilmentää sen erityisyyttä, linnun puolesta voidaan puhua, lintu voidaan esittää erityisenä juuri tietylle paikalle (kansallinen tai paikallinen identiteetti) tai linnun tunteita tai ajatuksia voidaan kuvata.

Kun talitaisia tituleerataan tappajatalitiaisiksi, kuvataan ne yhteydessä, joka ilmentää niiden erityisyyttä (piirre 1). Esimerkiksi otsikossa *Kouvolan tappajatalitintit olivat mustasukkaisia*, linnut kuvattiin paikallisena ilmiönä (piirre 5) ja linnun tunteita tai ajatuksia tulkittiin (piirre 6). Itse artikkeleissa talitiaisten puolesta myös puhuttiin (piirre 2), vaikka se ei otsikoiden tasolla vielä näy. Seuraavassa luvussa käsitellään Ylen artikkeleiden metaforia, missä yhteydessä myös tähän piirteeseen palataan.

Kuvaavaa on, että esimerkiksi variksista kirjoitettiin niin negatiivisesti, kuin positiivisestikin lintuja inhimillistämällä. Taulukon 4. otsikoista eniten (positiivisen) personointiprosessin piirteitä (piirteet 1, 2, 3 ja 6) löytyi hoidokiksi otetusta variksenpoikasesta kertovan artikkelin otsikosta *Hankolaisperhe sai variksesta kaverin: "Aapo opetti pysähtymään"* (IL/30.5.2013). Taulukossa 3. puolestaan variksista otsikoitiin negatiiviseen sävyyn, esimerkiksi artikkeleissa *Varikset piinaavat*

kaupungeissa - asiantuntija ihmettelee (IL/4.6.2013) ja *Varisten vaino tuttua lukijoille: "Sain päälakeeni verihaavan"* (IL/4.6.2013).

Otsikossa, jossa varisten kerrotaan vainoavan ihmisiä, ihmisten ja varisten perinteisen suhteen asetelma on kääntynyt pääläelleen. Variksia on pidetty haittaeläiminä, joita on ammuttu surutta. Joku voisi puhua *varisten vainosta* (jota ihmiset harjoittavat). Nykyisin myös varikset, niiden pesät ja poikaset ovat rauhoitettuja pesimäaikaan, muun ajan vuodesta ne ovat rauhoittamattomia.³⁷ Edes pesimäaikainen rauhoitus aika ei lintuja täysin suojele, sillä pesimäaikaisia poikkeuslupia myönnetään vuosittain yli 200 000 rauhoittamattoman lintuuyksilön hävittämiseen (BirdLife Suomi ry. 2014).

Otsikkoaineistossa nousee esille myös suurista petolinnuista kertovien artikkeleiden suhteellisen suuri osuus. Useampi kuin joka neljäs juttu (28,6 %) kertoi kotkista, pöllöistä tai kalasääskeistä. Ylen otsikoista lähes puolet käsitteli suuria petolintuja (42,1 %). Kun uutiskriteereihin kuuluu *kiinnostavuus*, tulos mukailee Stephen R. Kellertin ihmisten eläinasenteita Yhdysvalloissa, Japanissa ja Saksassa selvittäneen tutkimuksen tuloksia.³⁸ Tutkimuksessa korostui ns. *humaaninen* eläinasenne, jolle Kellertin määritelmän mukaan on tyypillistä *ensisijainen kiinnostus ja vahva mieltymys yksittäisiin lajeihin, jotka ovat lemmikkejä tai suuria villieläimiä, joista [ihmisillä on] vahvoja antropomorfisia mielikuvia*.

Vaikuttaakin ilmeiseltä, että myös Suomessa ihmisten mielikuviin suurista villieläimistä – tässä tapauksessa suurista petolinnuista – vaikuttavat myös monet kulttuuriset tekijät. Artikkeleissa petolintuja kuvailtiin usein monin kunnioittavin ja ihailevin adjektiivein, mitä käsitellään tarkemmin seuraavassa luvussa. Toisaalta yli puolet (64,3 %) taulukon 4. negatiivista, eläinvihamielistä tai välineellistä eläinasennetta heijastelevista artikkeleista käsitteli maa- tai merikotkaa. Siten suuria petolintuja koskevissa asenteissa on paljon ristiriitaa, etenkin kotkien kohdalla. Toisinaan asenteet voivat pohjautua syvään juurtuneisiin uskomuksiin, mitä kuvastaa esimerkiksi otsikko *Maakotka ei sieppaa pieniä lapsia* (Yle Lappi/ 12.6.2013).

Luvallisesti metsästettävistä riistalinnuista kertovien juttujen otsikot olivat sävyiltään hyvin neutraaleja, eikä kokoamiini taulukoihin päätynyt yhtään metsästyksestä kertovaa juttua.

³⁷ Kts. luku 4.5.

³⁸ Kts. luvut 2.1 ja 4.4.3.

Taulukkoon 4. päätynyt otsikko *10 miljoonaa muuttolintua tapetaan vuosittain Egyptin rannikolla* (HS/28.4.2013) kertoo toisenlaisesta asennoitumisesta. Tämän otsikon kielen voisi tulkita myös lintuja inhimillistäväksi, sillä otsikossa olisi voitu puhua myös *metsästämisestä*. Jutun mukaan esimerkiksi Nigeriassa ”200 000 haarapääskyn arvioidaan *pääsevän hengestään* joka vuosi paikallisen *perinteen takia*. Kyläläiset pyydystävät pääskyjä *alkeellisilla* mutta tehokkailla loukuilla. Heidän mukaansa *”Jumala on luonut nämä linnut syötäväksemme”*.

Kirjoittaja välittää sanavalinnoillaan mielipiteensä toiminnasta, jonka syynä ovat alkeellisilla välineillään lintuja tappavien afrikkalaisten vanhanaikainen lintuja *välineellistävä* kristillinen eläinkuva ja perinne.³⁹ Vaikka juttu ei ole itsessään eläinkielteinen, päinvastoin, olen tulkinnut sen epäsuorasti edustavan asennetta, jossa eläimiin suhtaudutaan välineellisesti. Siten olen katsonut sen sopivan taulukkoon 4.

Luvussa 4.3 tarkastelin lintuja suomalaisessa kulttuurissa. Kansanperinteessä muuttolinnut ovat symboloineet uuden alkua, toivoa ja tulevaa menestystä. Muuttolinnut ovat olleet myös ihmisen toiveiden, kaipauksien ja koti-ikävän vertauskuvia. Ennen almanakan ja lämpömittarin käyttöönottoa muuttolinnut kertoivat, milloin kylvötyöt tuli aloittaa. Vaikka myös Suomessa pikkulintuja on metsästetty pula-aikoina ravinnoksi, yleisen uskomuksen mukaan muuttolintuja ei saanut vahingoittaa. Vielä nykyäänkin jokainen tuntee varmasti lorun, joka alkaa sanoilla ”Kuu kiurusta kesään” ja loppuu ”pääskystä ei päivääkään”. On luultavaa, että myös kansanperinne ja vanhat uskomukset ovat osaltaan vaikuttaneet edellä mainitun jutun kirjoittajan asenteisiin, sillä mielikuvissa pääskyet yhdistetään edelleen niinkin positiiviseen asiaan kuin kesän alkamiseen.

Kellertin edellä mainitun tutkimuksen määrittelemistä asenteista nigerialaisten suhtautumista voisi kuvata *utilitaariseksi (ensisijainen kiinnostus eläinten käytännölliseen arvoon ja hyödyntämiseen ihmisen eduksi)*. Artikkelin kirjoittajan asenne taas on pääasiassa *ekologinen (ensisijainen huoli ympäristöstä kokonaisuutena, [sekä] luonnon ekosysteemien ja villieläinlajien vuorovaikutussuhteista)*, mutta artikkelissa on myös *moraalisen asennoitumisen sävy (ensisijainen huoli eläinten oikeasta ja väärästä kohtelusta, vahva vastustus eläinten riistokäyttöä ja julmaa kohtelua vastaan)*.

³⁹ Kristillinen eläinkuva, kts. 4.1.2.

Jos Kellertin asennemääritelmiä verrataan taulukon 2. otsikoihin, heijastelevat ne *negatiivista* asennoitumista eläimiin (*ensisijainen pyrkimys välttää eläimiä pelon tai inhon takia*), mutta kuten jo edellä todettiin, se ei ole koko totuus. Osa otsikoista kauhistelee, mutta on samalla kiinnostunut eläinten käyttäytymisestä. Esimerkiksi eläinpelastustehtävistä kertovien juttujen taustalla on myös *humaania* eläinasennetta. Kellertin määritelmät yksinkertaistavat monimutkaista todellisuutta, jota on vaikeaa raamittaa - Kellertin jokainen määritelmä alkaakin sanalla "*ensisijaisesti*". Todellisuudessa ihmisten eläinasenteet ovat sekoitus erilaisia asenteita, jotka vaihtelevat laji- ja tilannekohtaisesti.

Pelkkiin otsikkoihin perustuvan katsauksen perusteella *vaikuttaisi*, että myös Suomen media heijastelee ristiriitaista eläinkuvaa. Johtopäätöksiä tekemiseen tämä aineisto on kuitenkin vielä kovin suppea. Lisäksi, kuten todettiin, pelkkien otsikkojen perusteella on hyvin vaikeaa päätellä, millaista eläinkuvaa artikkelit oikeastaan edustavat. Onkin tarpeen katsoa myös juttujen sisältöjä, joita tutkin menetelmäosiossa kuvaamani metaforateoriaa ja kriittisen metafora-analyysin menetelmiä hyödyntäen. Olen päätenyt soveltamaan metafora-analyysia pelkästään Ylen verkkouutisten artikkeleihin, joita valikoitui aineistoon yhteensä 57 kappaletta (luku 6.2).

6.1.2 Erot eri välineiden välillä

Onko aineiston eri tiedotusvälineiden välittämässä eläinkuvassa eroja, jos tarkastellaan luvussa 6.1. kuvattuja taulukoita eri välineiden osalta? Taulukoiden otsikoiden suhteellinen osuus kustakin välineestä on koottu taulukkoon 5.

Linnut uhkaavina tai haitallisina kuvaavia otsikoita oli eniten Iltalehden artikkeleissa (47 %), toiseksi eniten Helsingin Sanomilla (~35 %) ja vähiten Ylellä (~18 %). Pelkät taulukoiden prosenttiosuudet eivät kerro koko totuutta, sillä niiden määrä tulee suhteuttaa kustakin välineestä peräisin olevien artikkeleiden määrään. Kun katsotaan (taulukossa 5. suluissa) taulukoihin 2., 3. ja 4. päätyneiden otsikoiden määrää suhteessa kunkin välineen artikkeleiden kokonaismäärään, saadaan todellisempi kuva. Iltasanomien kaikista jutuista taulukkoon 2. päätyi siis noin 28 prosenttia, Helsingin Sanomilta noin 18 prosenttia ja Yleltä vain noin 5 prosenttia.

Taulukko 5. Helsingin Sanomien, Iltalehden ja Ylen verkkouutisten otsikoiden suhteellinen osuus taulukoissa 2., 3. ja 4.				
	HS (%)	IL (%)	Yle (%)	yht. (%)
Taulukko 2. Lintuja uhkaavina tai haitallisina kuvaavat otsikot, jotka heijastelevat negatiivista asennoitumista lintuja kohtaan. (osuus välineen kaikista artikkeleista %)	35,29 (18,18)	47,06 (27,59)	17,65 (5,26)	100
Taulukko 3. Linnut inhimillisinä tai sympaattisina esittävät otsikot, jotka heijastelevat positiivista asennoitumista lintuja kohtaan (osuus välineen kaikista artikkeleista %)	13,33 (12,12)	30,00 (31,03)	60,00 (31,58)	100
Taulukko 4. Otsikot, jotka (suoraan tai välillisesti) heijastelevat vihamielistä, eläinkielteistä tai välineellistä asennoitumista lintuja kohtaan (osuus välineen kaikista artikkeleista %)	35,71 (15,15)	21,43 (10,34)	42,86 (10,53)	100
Otsikot, jotka jäivät taulukoiden ulkopuolelle (%)	53,93	31,04	52,63	

Yli puolet (60 %) taulukon 3. otsikoista on peräisin Yleltä. Taulukkoon 3. on listattu otsikot, joissa havaittiin personointiprosessin piirteitä, eli otsikot olivat tavalla tai toisella lintuja positiivisesti inhimillistäviä. Yleltä artikkeleita oli kuitenkin aineistossa suhteellisesti enemmän kuin muilta välineiltä. Kun taulukon 3. otsikoiden määrät suhteutetaan kunkin välineen kaikkien artikkeleiden määrään, todetaan, että vaikka suhteellisesti eniten taulukkoon päätyi otsikoita Ylen verkkouutisista (n. 32 %), lähes yhtä suuri osuus Iltalehden jutuista (31 %) tulkittiin lintuja positiivisesti inhimillistäväksi. Helsingin Sanomien artikkeleiden otsikoista vain noin 12 prosenttia päätyi listatuksi taulukkoon 3.

Taulukon 4. otsikoiden suhteelliset osuudet eivät välttämättä kerro niin paljon välineiden välittämästä eläinkuvasta sinänsä, sillä taulukon 4. otsikot kertoivat kielteisestä suhtautumisesta lintuihin suoraan tai välillisesti. Otsikko oli siis tulkittu eläinkielteiseksi, jos se esimerkiksi kertoi tapauksesta, jossa rauhoitettua maakotkaa oli ammuttu. Tällöin median oma otsikon muotoilu ei ole varsinaisesti vaikuttanut jutun listaamiseen taulukkoon 4., vaan pikemminkin listaukseen on vaikuttanut itse asia, josta otsikko kertoo. Eri välineiden suhteellinen osuus olikin hitusen tasaisempi taulukon 4. otsikoiden suhteen. Suhteellisesti eniten kyseiseen taulukkoon päätyneitä juttuja oli Helsingin Sanomilta (~15 %) ja lähes saman verran Yleltä (~11 %) ja Iltalehdeltä (~10 %).

Ylen lintuja inhimillistävien otsikoiden suurta osuutta lukuun ottamatta osuudet ovat melko odotettuja. Iltapäivälehtenä Iltalehti paisutteli eniten, kuvaamalla lintuja muita välineitä useammin uhkaavina tai vahingollisina. Toisaalta lehti myös personoi lintuja liittämällä niihin inhimillisiä piirteitä, mutta niin teki myös Yle. Ehkä taulukkoon 4. päätyneitä, sinänsä neutraaleja, mutta kielteisestä eläinasenteesta kertovia otsikoita, tuli vähiten Iltalehdestä juuri sen takia, että kieleltään taulukon 4. otsikot tulkittiin sinänsä *neutraaleiksi*.

Kun katsotaan kuinka suuri osuus välineiden otsikoista tuli tulkituksi neutraaleiksi ja jäi taulukoiden ulkopuolelle, oli niitä Iltalehden otsikoissa vähiten, noin 31 prosenttia. Helsingin Sanomien otsikoista neutraaleiksi tulkittiin vain hieman suurempi osuus (54 %) kuin Ylen verkkouutisten otsikoista (53 %).

Tämän tarkastelun perusteella vaikuttaa siltä, että tutkituista välineistä Helsingin Sanomat uutisoi linnuista neutraaleimmin. Ylen verkkouutisten artikkeleiden otsikot eivät juuri esittäneet linnuista haitallista tai vahingollista kuvaa, sitä vastoin Ylen artikkeleissa oli suhteellisen paljon (~32 %)

otsikoita, joista löytyi luvussa 6.1 tarkemmin kuvattuja personointiprosessin piirteitä, joiden voidaan tulkita olevan jossain määrin lintuja inhimillistäviä.

6.2. Metaforat

Jaottelin metaforat aluksi omiksi taulukoiksi siten, että erottelin lintuja välineellistävät metaforat (taulukko 6), muut metaforat (taulukko 7) ja lintuja inhimillistävät metaforat (taulukko 8) omiksi taulukoikseen.

6.2.1 Välineellistävät metaforat

LINTU ON KULKUNEUVO ja LINTUJEN MUUTTO ON KILPAILU

Muuttolintuja koskevissa jutuissa esiintyi metaforia, joissa muuttolintuja verrattiin kulkuneuvoihin tai lintujen muuttoa joukkoliikenteeseen. Puhuttiin esimerkiksi *aikatauluista* ja *tankkaamisesta* ennen muuton *käynnistymistä*, jota huono sää on *jarruttanut*. Lintujen kerrottiin myös *virittäytyvän* muuttoon. Kyseistä verbiä käytetään monesti metaforisesti urheilu-uutisoinnissa, kun puhutaan kilpailutunnelmaan *virittäytymisestä*.

Osa metaforista viitasi suoremmin kilpailuun: puhuttiin siipien *verryttelystä* ja huonosta säästä, joka on pidätellyt *muuttoryntäystä*. Aiheiksi nousivat *ensimmäiset* joutsenet ja *ennätysaikainen* lampiviklo. Tällöin taustalla voidaan ajatella vaikuttavan käsitteellinen metafora LINTUJEN MUUTTO ON KILPAILU.

Joskus kilpailu voi mennä myös osallistujien väliseksi kahinaksi, mihin viittaa lintutieteilijän vahvistus lintujen massamuutoille: *”Täysi rähinä päällä”*. Muuttokilpailua ja sen etenemistä myös seurataan katsomosta innolla. *”Tulee olemaan taas huima kevät edessä!”*, kommentoi lintuharrastaja tulevaa kevätmuuttoa. Katsomossa tieto siivekkäiden liikkeistä kulkee lähes reaaliaikaisesti harrastajien kesken kännyköiden välityksellä.

Muuttolinnuista kertovissa jutuissa puhuttiin yleisesti *lintumassoista*. Taustalla vaikuttavan käsitteellisen metaforan mukaan joukolla muuttavat LINNUT OVAT MASSAA, TAVARAA tai jopa VETTÄ. Esimerkiksi tutka *täyttyy* lintuparvista, jotka saapuivat yhtenä *ryppäänä*. Puhuttiin myös *muuttoaallost*a ja muuton *tyrehtymisestä*.

Taulukko 6. Välineellistävät metaforat. Metaforat, jotka vertaavat lintuja elottomiin asioihin.		
käsitteellinen metafora	konseptuaalinen avain	metafora
LINTU ON KONE (LINTUJEN MUUTTO ON KONE)	LINTU/LINTUJEN MUUTTO ON KULKUNEUVO/ LINTUJEN MUUTTO ON LIIKENNETTÄ/ JOUKKOLIIKENNETTÄ	<p><i>"vilkasta... muuttoaikaa"; "syysmuutto on vilkkaimmillaan"</i></p> <p><i>"muuttolinnut saapuvat viikkoja myöhässä"; "ovat... selvästi myöhässä"; "kylmä kevät myöhästytti"</i></p> <p><i>"kylmä ilma on hidastanut muuttoa"</i></p> <p><i>"kevätmuutto on käynnistynyt"</i></p> <p><i>"talvi on vielä jarruttanut lintujen kevätmuuttoa"</i></p> <p><i>"jäljessä normaaliaikataulusta"; "[muutto-]aikataulua kurotaan umpeen"</i></p> <p><i>"syysmuutto jo hyvässä vauhdissa"</i></p> <p><i>"...liittyy syysmuuttoon virittäytymiseen"</i></p> <p><i>"tankkaamassa itseään muuttokuntoon"</i></p>
	LINTUJEN MUUTTO ON KILPAILU/ KILPAILU KULKUNEUVOILLA/ JOUKKUEKILPAILU	<p><i>"ensimmäiset joutsenet saapuneet..."; "pulumunen on tullut ensimmäisenä"</i></p> <p><i>"kevätmuuton odotetaan piristyvän"</i></p> <p><i>"...jo verryttelevät siipiään"</i></p> <p><i>"täysi rähinä päällä"</i></p> <p><i>"ennätysaikainen lampiviklo"</i></p> <p><i>"vain lumipeite ja sumuinen sää ovat pidätelleet muuttoryntäystä"</i></p>
	LINNUT OVAT MASSAA/ TAVARAA/ VETTÄ	<p><i>"runsain laji oli..."</i></p> <p><i>"määrä on romahtanut"</i></p> <p><i>"lajin harventuminen"</i></p> <p><i>"lintu on levittäytynyt"</i></p>

		<p>"merikotka on <i>indikaattori</i>"; "kiuru onkin hyvä mittari"</p> <p>"saapuvat... yhtenä <i>ryppäänä</i>"</p> <p>"muutto <i>tyrehtyi</i>"; "...havainneet <i>muuttoaallon</i>"</p> <p>"lintujen <i>massamuutot</i>"; "kurkien <i>massamuutto</i>"; "ovat tuomassa <i>lintumassoja</i>"; "<i>kurkimassat</i> liikkeelle"</p> <p>"tutka täyttyi lintuparvista"</p> <p>"...<i>kerääntynyt</i> suurin joukoin"</p> <p>"nuoret linnut eivät ole niin arvokkaita kuin vanhemmat"</p>
(LINTUKANTA ON TALOUS)	LINTUKANTA ON IHMISKEHO	<p>"...tietoa talvilintujen <i>kannan kehityksestä</i>"</p> <p>"<i>elvyttämään</i>... lintukantaa"; "kanta alkoi <i>elpyä</i>"; "kanta näyttää <i>elpyvän</i>"</p> <p>"kanta on <i>vahvistumassa</i>"; "kannat ovat <i>vahvistuneet</i>"</p> <p>"[kannat] ovat <i>voimistuneet</i>"</p>
LINTUKANTA ON TALOUS	LINTUJEN LISÄÄNTYMINEN ON TAVARANTUOTANTOA	<p>"[sääksien] määrässä... pientä <i>taantumaa</i>"</p> <p>"kanta elää <i>nousukautta</i>"</p> <p>"...<i>poikastuotannon onnistumista</i>"; "<i>poikastuotanto on onnistunut</i>"</p> <p>"pyyntiin vain vähän <i>rajoituksia</i>"</p>

Tulkintaa

Fenomenologinen empatiateoria (kts. 5.2) pitää ihmisen omaa kehoa sinä viitepisteenä, jota vasten eläinten käyttäytymistä tulkitaan. Ihmiselle eteneminen satoja kilometrejä vuorokaudessa on mahdoton tehtävä, ellei hänellä ole kulkuneuvoa. Siksi lintujen muuttoa tehdään ymmärrettäväksi kulkuneuvovertauksin.

Satojen tai tuhansien lintujen parvet ovat yksilömääräisesti ihmiselle vaikeita käsittää yksilöinä, joten puhuminen massoista on luontevaa. Toisaalta taas, jotta ihmisiä olisi liikkeellä satoja tai tuhansia, täytyy liikehinnalle olla jokin merkittävä syy, palkinto tai muu houkutin. Onkin ymmärrettävää, että tuttua vertailukohtaa haetaan kilpailusanastosta. Voi olla, että jossakin toisessa kulttuurissa lintujen muuttoa verrataan kilpailua enemmän esimerkiksi pakolaisuuteen.

Lintujen muutto on jotakin sellaista, johon ihmisen on vaikea samaistua. Lintujen muutosta kertovissa jutussa lintuja verrattiin muita juttuja enemmän elottomiin asioihin, kuten KULKUNEUVOIHIN ja MASSAAN, eikä lintuja inhimillistävää kieltä käytetty yhtä paljon kuin jutuissa, jotka koskivat lintuyksilöitä.

Lintujen muuttoa kuvattiin kuitenkin hienoksi tapahtumaksi. Tällöin lintuja elottomiin asioihin vertaavien metaforien käytön taustalla tuskin on eläimiä välineellistävän eläinkuvan ideologia. Lähempänä lienee ajatus siitä, että lajien olemassaolo ja monimuotoisuus on arvokasta itsessään ja niiden havainnoiminen tarjoaa hienoja luontoelämyksiä. Kellertin eläinasenteiden määritelmistä lintujen muutto -uutisointi heijastelee lähinnä *naturalistista (ensisijainen kiinnostus ja mieltymys luontoon ja villieläimiin)* ja *esteettistä* asennoitumista lintuihin (*ensisijainen kiinnostus eläinten ulkomuotoon ja eläimiin liitettyyn symboliikkaan*).⁴⁰

Muuttolinnuilla on ollut monia käytännöllisiä ja vertauskuvallisia merkityksiä kansanperinteessä, mikä vaikuttaa osaltaan heijastelevan myös nykyisiin, positiivisiin asenteisiin muuttolintuja kohtaan. Lintuja suomalaisessa kulttuurissa on käsitelty tarkemmin luvussa 4.4.

⁴⁰ Kts. luku 4.4.3.

LINTUKANTA ON TALOUS

Riistalintuja käsittelevissä artikkeleissa linnuista välittyi hyvin välineellinen kuva. Lintukantojen lisääntymisestä puhuttiin samaan tapaan kuin taloudesta. Puhuttiin *poikastuotannon onnistumisesta*, kannan *nousukaudesta* tai sitten lintujen määrässä oli havaittu *pienää taantumaa*. Tällöin konseptuaalisena avaimena voidaan ajatella toimivan LINTUJEN LISÄÄNTYMINEN ON TAVARANTUOTANTOA. Osa metaforista puolestaan vertasi lintukantaa ihmiskehoon: kannan *kehitystä* seurattiin, toisinaan lintukantaa jouduttiin *elvyttämään*, jonka onnistuessa kanta *vahvistui* ja *voimistui*.

Talouden suhdanteiden vertaaminen ihmiskehoon on hyvin vakiintunut tapa talousuutisoinnissa. Tapa on niin yleinen, että on vaikea edes keksiä vaihtoehtoja ilmaisua talouden *elvyttämiselle*. Tässä tapauksessa ilmaisu on niin vakiintunut talouden ja politiikan kieleen, että alkuperäistä merkitystä ja sanan metaforista luonnetta ei enää välttämättä edes tiedosteta. Tämän vuoksi tulkitsin LINTUKANTA ON IHMISKEHO -konseptuaalisen avaimen mukaiset metaforat samaan, käsitteellisen ”piilometaforan” LINTUKANTA ON TALOUS määrittämään käsitejoukkoon.

Riistalintuja koskevissa artikkeleissa ei puhuttu eläinyksilöistä, vaan linnuista puhuttiin yleisesti lajitasolla. Tämän aineiston perusteella metsästystä koskevat artikkelit olivat ainoita, joissa ei esiintynyt inhimillistäviä metaforia, joita muutoin esiintyi lähes kaikissa muissa artikkeleissa.

6.2.2 Muut metaforat

Taulukkoon 7. olen koonnut metaforia, jotka heijastelevat ajatusta LINTUJEN HAVAINNOINTI ON ELÄMYS. Tälle metaforajoukolle on vaikea keksiä yhtenäistä käsitejoukkoa ja taustalla vaikuttavaa käsitteellistä metaforaa. Olen silti istuttanut metaforat yhdenmukaisuuden vuoksi vastaavaan taulukkoon kuin muut metaforat, vaikka elämykselliset metaforat hyödyntävät monen eri elämäna alueen sanastoa, eivätkä sellaisenaan ole sovellettavissa metaforateorian määritelmään. Monet tähän taulukkoon kootut metaforat ovat samalla myös lintuja inhimillistäviä.

Taulukko 7. Muut metaforat.	
"konseptuaalinen avain"	metafora
LINTUJEN HAVAINNOINTI ON ELÄMYS	<p>"alan harrastajille <i>antoisa</i> [lintubongaus] tapahtuma"</p> <p>"Tulee olemaan taas <i>huima</i> [lintujen tarkkailu-] kevät edessä!</p> <p>"Ne ovat <i>mukavia lintuja havainnoida</i>"</p> <p>"<i>uljas joutsen tarjoaa sykehdyttäviä elämyksiä</i> luonnon tarkkailijalle"</p> <p>"<i>mahtava pöllökevät</i>"; "yksi kaikkien aikojen <i>parhaimmista pöllökeväistä</i>"</p> <p>"...kuvaa <i>ikimuistoista kohtaamista lapinpöllön kanssa</i>"; "...joka kerta sykehdyttää, kun <i>lapinpöllön pääsee näkemään</i>"</p> <p>"uusi kottaraispari on <i>pihapiirin ilo</i>"</p>
LINTU/LINTUPARVI ON ESTEETTINEN/ KAUNIS/ LUMOAVA/ NÄYTTÄVÄ	<p>"lapinpöllö on erityisen <i>tyrmäävä ilmestys</i>"; "...sen lento on <i>komeaa katseltavaa</i>"; "...<i>kauneus</i> on kerta kaikkiaan <i>mykistävää</i>"; "<i>uljaan</i> lapinpöllön suuren siipivälin ja <i>näyttävän lennon</i>"</p> <p>"syynä lapinpöllön <i>kiinnostavuuteen on keltaisten silmien lumo</i>. <i>Niistä voisi vaikka rakkauslaulun vääntää</i>"; "lapinpöllön keltaiset silmät ovat <i>hurmanneet</i>..."</p> <p>"<i>uhkeannäköinen petolintu</i>"; "<i>komea merikotkaporukka</i>"; "...<i>uljasta merikotkaa</i>"; "merikotkassa <i>viehättää sen komeus</i>"</p> <p>"parvet eivät ole vain <i>ihastuksen kohde</i>, ..."</p> <p>"...höyhenpukunsa värin <i>korean siniseksi</i>"; "<i>ihailemaan koreansinistä pikkulintua</i>..."</p> <p>"...otti <i>upeasta linnusta</i> kuvan"</p>
LINTU ON ERIKAINEN/ LINNALLA ON ERIKOISTAITOJA	<p>"talvilintuna <i>harvinainen kurki</i>"; "toinen <i>harvinainen talvehtija</i>"</p> <p>"lapinpöllöjen <i>poikkeuksellinen oleskelu</i> asutuksen liepeillä..."</p> <p>"merikotka on <i>lajihierarkian huipulla</i> oleva petolintu"</p> <p>"...<i>uljaalle</i>, kalaravintoon <i>erikoistuneelle</i> petolinnulle"</p> <p>"bongareita on...työllistänyt... <i>suurharvinaisuus</i>, isohaarahaukka"</p>

	<p><i>"matkijantaidoistaan tuttua lintua"</i></p> <p><i>"kottaraisten tarinankerronta...ne istuvat vaahteranlatvassa ja rupeavat kertomaan sitä tarinata. ...pitkältä muuttomatkalta kertyy paljon kerrottavaa"</i></p> <p><i>"havumetsien erikoisuuden, sinipyrstön..."; "vanhojen havumetsien lintuerikoisuus"</i></p> <p><i>"Vanajaveden [merikotkan] pesintä on ainutlaatuista"</i></p>
--	---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

Olen kuitenkin koonnut lintujen havainnoinnin hienoutta kuvaavat metaforat omaksi taulukokseen, koska niitä esiintyi jutuissa paljon ja siten ne myös heijastelevat positiivista eläinasennetta. Tämä positiivinen asenne on yhdistelmä etenkin *naturalistista* (ensisijainen kiinnostus ja mieltymys luontoon ja villieläimiin), *humaania* (ensisijainen kiinnostus ja vahva mieltymys yksittäisiin lajeihin, jotka ovat lemmikkejä tai suuria villieläimiä, joista [ihmisillä on] vahvoja antropomorfisia mielikuvia) ja *esteettistä* (ensisijainen kiinnostus eläinten ulkomuotoon ja eläimiin liitettyyn symboliikkaan) eläinasennetta⁴¹. Taustalla on myös ekologista eläinasennetta (ensisijainen huoli ympäristöstä kokonaisuutena, sekä luonnon ekosysteemien ja villieläinlajien vuorovaikutussuhteista).

Luvussa 4.3 tarkastelin lintuja suomalaisessa kulttuurissa ja totesin, että lintujen olemus on kiehtonut esi-isiamme paljon, siksi lintuaihe on yleinen esimerkiksi kansanrunoudessa. Selvää on, että linnut, etenkin suurikokoiset petolinnut *sykähdyttävät* edelleen, ovathan ne *komeita, uljaita* ja *uhkeannäköisiä*.

Pöllöt ovat kiehtoneet ihmisiä aina. Yöllä aktiivisia, äänettömästi lentäviä ja ihmisen läheisyyttä karttavia pöllöjä ei pääse usein näkemään, niinpä pöllöt ovat ruokkineet ihmisten mielikuvitusta, ja niitä on esimerkiksi pidetty paholaisen eläiminä. Edelleenkin pöllö on *tyrmäävä ilmestys*, ja sen kohtaaminen on *mykistävä* ja *ikimuistoinen* kokemus. Vaikka pöllöjä on pidetty myös tyhminä, monissa uskomuksissa pöllö symboloi viisautta. Vanhat, kulttuurin luomat myytit vaikuttavat todennäköisesti taustalla, kun ihminen kuvaa kohtaamansa lapinpöllön ”*tuijottavan läpi pään*”.

6.2.3 Inhimillistävät metaforat

Taulukkoon 8. olen koonnut lintuja inhimillistävät metaforat ja jaotellut ne metaforia tarkemmin määrittävien konseptuaalisten avainten mukaan.

Kaikki lintuja inhimillistävät kielikuvat ammentavat ihmiselämästä, ja voidaan siten koota saman taustalla vaikuttavan käsitteellisen metaforan piiriin: LINTU ON IHMINEN. Linnut asuivat *kotonaan*, olivat *vieraina* ja ilmestyivät pitämään *talvilomaa*. Luvussa 4.4.4 kuvatun personointiprosessin piirteitä tarkasteltiin jo luvussa 6.1, jossa aineistoa tutkittiin pelkkien otsikkojen perusteella. Samoja personoinnin piirteitä löytyy myös etenkin lintuja inhimillistävien metaforien joukosta.

⁴¹ Kellertin 1994 mukaan, kts. 3.3.3.

Esimerkiksi eläimen kansallisen tai paikallisen identiteetin korostaminen kuuluu median personointiprosessiin (personointiprosessin piirteet, piirre 5).⁴² Monessa lintuja inhimillistäväksi tulkitussa metaforassa oli taustalla joku syvempi yhteys lintuihin, jolloin konseptuaalisena avaimena toimi esimerkiksi ajatus LINTU ON TUTTU PAIKKAKUNTALAINEN. Tällöin puutarhurin *jokavuotinen kaveri* tai *kotiseuturakas* lintu oli palannut *synnyinkotinsa* liepeille, *kotitilalleen* tai *kansoittamaan* asuinseutuja isommalla joukolla, kuten kansalaiset konsanaan.

Sinänsä tällaiset kielikuvat olivat luonteeltaan metaforisia, eli asiaa tehtiin ymmärrettävästi tutulla ihmiselämän sanastolla. Toisissa inhimillistäväksi tulkituissa ilmaisuissa inhimillistäminen oli luonteeltaan pikemminkin *kirjaimellista*. Tällöin lintujen käyttäytymistä tulkittiin ennemminkin ihmiskeskeisesti kuin eläinkeskeisesti. Linnun asemaan asetuttiin ihmisenä ja toimintaa kuvattiin tavalla, jossa ihmisen omat kokemukset, tiedot, taidot tai tunteet heijastuivat taustalta. Gouabaultin tutkimusryhmä kuvasi tätä personointiprosessissa eläimen ”*sisäisen maailman*”, eli eläimen tunnereaktioiden tai ajatusprosessien kuvaamisena (piirre 6).

Konseptuaalisen avaimen LINNUILLA ON TUNTEITA voi tulkita vaikuttavan taustalla esimerkiksi ilmaisuissa, joissa lintujen syyslaulun tulkittiin olevan *haikeaa yhteydenpitoa* ja äänissä kuultiin *hyvästijätön vahva tunnelma*. Tällöin lintujen tunteiden tulkintaan vaikutti peilautuvan pikemminkin tulkitsijan omat tunteet: kun linnut ovat lähdössä, tarkoittaa se samalla kesän loppua, jolloin haikeus lienee peräisin ennemminkin ihmisen omasta tunnemaailmasta. Kuten lintuja suomalaisessa kulttuurissa käsitellessä luvussa 4.3 todettiin, kansanperinteessä muuttolintuja on pidetty myös ihmisen toiveiden, kaipauksien ja koti-ikävän symboleita.

⁴² Kts. 6.1 ja 4.4.4.

Taulukko 8. Inhimillistävät metaforat.		
käsitteellinen metafora	konseptuaalinen avain	metafora
(LINNUT OVAT IHMISIÄ)	LINNUT ASUVAT KOTONAAN/ TALOISSA/ PERHEISSÄ	"... <i>kotiutua</i> rauhassa" "kottaraisen <i>kotiovelta</i> "; "koteja kottaraisille"; "eläinpuistosta Kallen <i>koti</i> " "kottaraisperheen elämään" "...jotka <i>majailevat</i> "
(LINNUT OVAT IHMISIÄ)	LINNUT OVAT VIERAANA	"lapinpöllö <i>Kalle pötkötteli ja pulskistui</i> " "Tiaiset <i>tutuimpia</i> talven <i>buffetpöydissä</i> " "lintulautojen <i>kestovieras</i> " "harvinaisiksi <i>vieraiksi</i> käyneet keltanokat ovat jälleen palanneet pesimään Suomeen"
(LINNUT OVAT IHMISIÄ)	LINTU ON LOMAILIJA/ SEIKKAILIJA/RETKEILIJÄ/ LINTU MATKUSTEE (LINTUJEN MUUTTO ON MATKUSTELUA)	"Merikotkat ilmestyivät ... <i>pitämään talvilomaa</i> "; "... <i>pitää talvileiriään</i> "; "iso merikotkaporukka <i>viivähtää</i> Vanajavedellä " " <i>matkaavat</i> poikkeuksellisesti Sisä-Suomessa" "...vain <i>ohikulkumatalla</i> " "... <i>ottaneet tavaksi lähteä juhannukseksi Lappiin</i> " "muut <i>matkasivat aivan Lapin perukoille katsomaan yötöntä yötä</i> "
(LINNUT OVAT IHMISIÄ)	LINTU ON TUTTU PAIKKAKUNTALAINEN/ KANSALAINEN/ KAVERI/	"kaupunginsalmen <i>asukit sinisorsat</i> " "sitä [lintulajia] <i>tavataan</i> ..." " <i>Kanta-Hämeen maakuntalinnun</i> [sääksen]..."; " <i>Pohjois-Karjalan joutsenet</i> "; " <i>Kiteen joutsenet</i> "; " <i>sinipyrstö... Hyrynsalmen nimikkolintu</i> "; " <i>Pohjanmaan maakuntalintu tervapääsky</i> " "on saapunut <i>synnyinkotinsa liepeille</i> " "kottarainen on <i>perinteinen maatalomiljöön ja karjatilojen lintu</i> " " <i>kotiseuturakas siivekäs</i> "

		<p><i>"palaa kotitalalleen yhtä uskollisesti kuin sen pelloilla uurastava maamieskin"</i></p> <p><i>"puutarhurin jokavuotinen kaveri"</i></p> <p><i>"mustavarikset ovat saapuneet kansoittamaan..."</i></p>
(LINNUT OVAT IHMISIÄ)	LINNUILLA ON TUNTEITA	<p><i>"olivat mustasukkaisia"</i></p> <p><i>"syyslaulu on haikeaa yhteydenpitoa"</i></p> <p><i>"äänissä on hyvästijätön vahva tunnelma"</i></p>
LINTU ON IHMINEN	LINTU ON PERSOONA/YKSILÖ/ LINNUT OVAT TYTTÖJÄ/POIKIA LINNUNPOIKANEN ON LAPSI	<p><i>"Kalle-pöllö"; "Lapinpöllö Kalle"</i></p> <p><i>"Voiko Kalle olla tyttö?"</i></p> <p><i>"...Lapinpöllö Kalle voi ollakin neiti-ihmisiä"</i></p> <p><i>"emme aio tehdä tyttö-tyttö- tai poika-poika – paria" [linnuista]</i></p> <p><i>"viedä lintulapsi kotiin"</i></p>
(LINNUT OVAT IHMISIÄ)	LINNUT TEKEVÄT MORAALISIA VALINTOJA LINNUT TEKEVÄT HARKITTUJA VALINTOJA/ LINNUT OVAT SUUNNITELMALLISIA	<p><i>"talitiaisat ovat tottuneet pitämään omanaan"; " ... haluaa vähän omia paikkoja"</i></p> <p><i>"talitiaisat kokevat urpiaisat kilpailijoiksi ja haluavat häätää ne nokkimalla pois"</i></p> <p><i>"kurjet lähtevät yksissä tuumin matkaan"</i></p> <p><i>"kun poikaset ovat omasta mielestään tarpeeksi isoja pärjätäkseen omillaan, ne lähtevät liikkeelle pesästä"</i></p>
LINTU ON VAARALLINEN (IHMINEN)	LINTU ON TAPPAJA/ VIHOLLINEN/ VÄKIVALTAINEN/ AGRESSIIVINEN/ PSYKOPAATTINEN	<p><i>"lapinpöllö yritti saalistaa henkilöauton"</i></p> <p><i>"tappajatalitiaisat iskivät"</i></p> <p><i>"lintujen aggressiivinen käytös"; "on luonteeltaan aggressiivinen"</i></p> <p><i>"tappajatalitintit olivat mustasukkaisia"</i></p> <p><i>"talitiaisten väkivallan syynä..."; "väkivaltaisuuden taustalla..."</i></p>

Yksi personointiprosessiin kuuluva piirre oli eläimen puolesta puhuminen (piirre 2).

Konseptuaalisen avaimen LINNUT TEKEVÄT HARKITTUJA VALINTOJA alle voidaan koota ilmaisia, joissa lintujen puolesta puhuttiin. Esimerkiksi tutkimuksen otsikkoonkin nostetut (tappaja-)talitiaisetsivat olivat erään tulkitsijan mukaan *tottuneet pitämään* [ruokintapaikkaa] *omanaan* ja siten ne *haluavat vähän omia paikkoja*. Lintujen tiedettiin myös *kokevan* toiset linnut kilpailijoiksi ja siksi ne *haluavat häätää* kilpailijat nokkimalla pois. Myös muuttolintujen kerrottiin lähtevän *yksissä tuumin* matkaan ja toisaalla poikaset lähtevät pesästä, kun ne *ovat omasta mielestään* tarpeeksi isoja.

Tappajatalitiaisista kertovissa jutuissa ihmismaailmasta lainattua sanastoa käytettiin myös siten, että käsitteellisenä metaforana voidaan tulkita toimivan ajatus LINTU ON TAPPAJA tai jopa että LINTU ON PSYKOPAATTINEN. Tällöin *tappajatalitiaisetsivat* ja *tappajatalitiaisetsien väkivallan* syitä pohditaan, ja päädytään tulkintaan, että linnuilla on *luonteessa aggressiivisuutta*.

Tarkoituksellista koomisuutta on ilmeisesti haettu, kun kirjoittaja on itse törmännyt autollaan lapinpöllöön, mutta otsikoksi on valikoitunut ”*lapinpöllö yritti saalistaa henkilöauton*”. Pöllön kohtaloa seurataan usean artikkelin ajan, jona aikana pöllön inhimilliset piirteet jatkuvasti lisääntyvät. Ensin *Kalle*-pöllö saa nimen ja kohta jo pohditaan, *voiko Kalle olla tyttö?* Tässä tapauksessa taustalla voidaan ajatella vaikuttavan käsitteellisen metaforan LINTU ON YKSILO tai LINTU ON PERSONA. *Kalle*-pöllön tapauksessa havaitaan selviä personointiprosessin piirteitä.

6.2.3 Metaforien välittämät eläinasenteet

Näyttää siis siltä, että lintujen inhimillistäminen on metaforateorian ja tämän aineiston perusteella varsin yleinen käytäntö. Jonathan Charteris-Black sovelsi metafora-analyysiaan artikkelitietokantoihin. Tutkittuaan esimerkiksi kaikkien talousuutisten metaforia, hän vertasi niiden yleisyyttä kaikkia muita aiheita koskeviin artikkeleihin. Mikäli tiettyjä metaforia käytettiin useammin talousuutisissa kuin muissa uutisissa, hän lähti tutkimaan tarkemmin, muodostavatko metaforat käsitejoukkoja, joita edelleen voisi kuvata jollakin taustalla vaikuttavalla, kokoavalla metaforalla.

Tässä tapauksessa olen tutkinut vain lintuja koskevia artikkeleita. Voidaan olettaa, että muita aiheita koskevissa uutisissa käytetään vähemmän inhimillisiä metaforia. Kuitenkaan ilman vastaavaa tutkimusta voidaan sanoa vain, että *näyttää* siltä, että linnuista käytetään suhteellisen paljon inhimillistäviä metaforia.

Charteris-Blackin ajatus on, että tutkimalla käsitteellisiä metaforia voidaan tuoda näkyväksi metaforien valinnan taustalla vaikuttavia ideologisia arvoja, joilla pyritään vaikuttamaan kuulijaan epäsuorasti. Koska eläimistä puhutaan inhimillisellä kielellä hyvin usein, ei käsitejoukko (ihmiselämä) josta metaforat valitaan tai taustalla vaikuttava käsitteellinen metafora (ELÄIN ON IHMINEN) tule yllätyksenä. Siten metafora-analyysi ei inhimillistämisen tapauksessa varsinaisesti ”tuo näkyväksi” mitään piilotettua, sillä inhimillistäminen on sen jo tehnyt.

Siten taustalla vaikuttavien ”piilometaforien” suhteen ei välttämättä päästä kovin paljon sitä huomiota pidemmälle, että riistalinnuista kertovien artikkeleiden metaforavalinnat eroavat muista linnuista kertovista artikkeleista. Riistalinnuista kertovissa artikkeleissa ei käytetty inhimillistäviä metaforia, sen sijaan talouden käsitteistä omaksuttuja ilmaisuja käytettiin yleisesti. Tämä on aika odotettu tulos sen valossa, että riistalintuja pyritään hyödyntämään metsästämyllä, kun taas muiden lintulajien kohdalla vastaavaa käyttöpainetta ei samalla tavalla ole.

Vaikka otsikoiden perusteella tehdyn yleiskatsauksen perusteella asenteet petolintuja kohtaan ovat ristiriitaisia⁴³, ei petolintuihin vihamielisesti suhtautuvien asenteet näkyneet Ylen artikkeleiden metaforissa. Tulos voisi olla toinen, jos tutkimusaineistona olisi esimerkiksi pieniä paikallislehtiä, keskustelu- tai yleisönosastopalstoja tai metsästysalan lehtiä. Negatiivisiin eläinasenteisiin viittaavia metaforia oli aineistossa vähän. Charteris-Blackin mukaan metaforat valitaan tietoisesti, ja vaikka valinta tapahtuisikin tiedostamatta, niin joka tapauksessa tämän tutkimuksen valossa Ylen verkkouutisten toimittajat suhtautuvat lintuihin varsin positiivisesti.

Inhimillisten metaforien käyttö on siis suhteellisen yleistä lintuja käsittelevissä jutuissa. Charteris-Blackin metafora-analyysin ensimmäisessä vaiheessa tulee tunnistaa metafora ja määrittää, onko sitä käytetty metaforisesti vai *kirjaimellisesti*. Kuten inhimillistämisen määritelmän⁴⁴ yhteydessä tuli ilmi, perusteeton ihmisen ominaisuuksien ja kokemusten projisointi eläimeen on eläimen *kirjaimellista* inhimillistämistä, erotuksena *analogisesta* inhimillistämisestä. Analoginen inhimillistäminen on eläimen kuvaamista tavallisin ihmiselämän sanoin, mutta eläimen kannalta. Analoginen inhimillistäminen on siis vain metafora ja *vain* analoginen inhimillistäminen on

⁴³ Kts. luku 6.1.

⁴⁴ Kts. luku 4.4.1

metafora. Kirjaimellisen ja analogisen inhimillistämisen välistä eroa ei pystytä pelkkiä metaforia tutkimalla selvittämään, jos itse ongelma on, että ei tiedetä varmaksi, onko inhimillistävää sanaa käytetty metaforisessa mielessä vai kirjaimellisesti.

Ongelmana tietysti on, että kun eläimistä puhutaan inhimillisin metaforin, kuulija ei välttämättä käsitä eroa. On ymmärrettävää, että eläimen käyttäytymistä kuvataan sellaista tuttua sanastoa käyttäen, että eläimiin perehtymätönkin kuulija ymmärtää, mistä on kyse. Vaarana on, että eläimiin perehtymätön kuulija ymmärtää metaforan kirjaimellisesti ja alkaa itse tehdä vastaavia tulkintoja, mutta omasta, ihmisen näkökulmastaan. On oikein eläimelle tehdä sen käyttäytymistä ymmärrettäväksi, mutta ei ole oikein eläimelle tulkita eläin ihmisenkaltaiseksi.

Metaforateorian mukaan käsitteellistä metaforaa ei usein tiedosteta. Lakoffin ja Johnsonin mukaan ihmisen koko käsitejärjestelmä on metaforisesti rakentunut ja käytössä vakiintuvat käsitteelliset metaforat voivat muuttua osaksi tapaa, jolla todellisuutta luodaan ja käsitetään. Vakiintuneilla metaforilla ja puhetavoilla on taipumus muuttua normatiivisiksi ohjeiksi. Metaforateorian mukaan järjestelmällinen inhimillistävien metaforien käyttö eläinten käyttäytymisen kuvaamisessa voi siis johtaa myös eläinten (*kirjaimellisen*) inhimillistämisen yleistymiseen. On luonnollista ajatella ja toimia vakiintuneiden metaforien mukaisesti.

Uusi eläinsuojelulaki on valmisteilla, ja sen arvioidaan valmistuvan kuluvana vuonna 2014. Eräs lain valmisteluun liittyvä määrittelyongelma liittyy eläimen oikeuteen lajinmukaiseen käyttäytymiseen, ja mitä sillä käytännössä tarkoitetaan. Eläimellä tulisi siis olla oikeus lajinmukaiseen käyttäytymiseen, siis *oman* lajinsa. Eläimellä tulee olla oikeus olla eläin.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkimuksen perusteella näyttää siltä, että myös Suomen mediassa luodaan luonnonvaraisista linnuista ristiriitaista kuvaa. Toisaalta lintuja esitetään vaarallisina, uhkaavina ja häiritsevinä, mutta toisaalta lintuja koskevissa jutuissa esiintyy myös personointiprosessin piirteitä, jossa eläimeen liitetään positiivisia, inhimillisiä ominaisuuksia. Personointiprosessissa aiheita pyritään tekemään helpommin lähestyttäviksi antamalla aiheelle paikalliset ”kasvot”.

Lintuja koskevissa artikkeleissa personointiprosessin piirteisiin kuuluvat linnun esittäminen erityisenä asiayhteydessään, linnun puolesta puhuminen tai linnulle puhuminen, linnulle annettu yksilöllinen nimi, linnun kansallisen tai paikallisen identiteetin kuvaaminen tai linnun kirjaimellinen inhimillistäminen. Linnun kirjaimellinen inhimillistäminen ilmeni linnun käytöksen tulkitsemisena ihmisen näkökulmasta, jolloin lintuun esimerkiksi projisoidaan ihmisen tunteita, ajatuksia tai kokemuksia. Nämä personointiprosessin piirteet ilmenivät myös metaforia tutkittaessa.

Myös tapauksissa, joissa linnut esitettiin vaarallisina, uhkaavina tai häiritsevinä, lintujen käyttäytymiseen liitettiin ihmiselle tyypillisiä piirteitä, kuten suunnitelmallisuutta, tunteita ja motiiveja, joita linnuilla ei todellisuudessa ole. Vaikka median personointiprosessissa lintuihin liitetty inhimilliset piirteet esittävät linnun yleensä positiivisessa valossa, voidaan personointiprosessin piirteitä löytää myös tapauksista, joissa lintuihin liitetty inhimilliset piirteet ovat negatiivisia. Näin olisi voinut käydä esimerkiksi tutkimuksen otsikkoon nostetussa ”Tuohikontin tappajatalitintti” -tapauksessa, jos tilanne olisi jatkunut pidempään ja tilanteen kehittymistä olisi seurattu mediassa. Tarkastelen tappajatalitinttitapausta tarkemmin vielä tutkimuksen lopuksi.

Suhtautuminen eläimiin on osa suurempaa asennekokonaisuutta, sillä kullekin ajalle tyypilliset eläinkäsitykset ovat osa todellisuuskäsitystä, jonka kukin sukupolvi määrittelee uudelleen. Siten eläinasenteiden muuttuminen kertoo samalla vastaavasti yleisen asennoitumisen muuttumisesta. Villien eläimien inhimillistäminen on nähty osaksi yleistä yhteiskunnallista kehitystä, jossa postmoderni yhteiskunta pyrkii suvaitsemaan erilaisuutta esimerkiksi rodun, sukupuolen, iän ja seksuaalisen suuntautumisen suhteen (Gadd 2005, s. 248). Tässä kehityksessä myös eläimet ”toisina” pyritään määrittelemään ja käsittämään eri tavoin kuin ennen.

Myös Suomessa on viime vuosina keskusteltu julkisuudessa kiivaasti esimerkiksi maahanmuuttajien ja seksuaalivähemmistöjen asemasta. Samalla myös eläimiä koskevia poliittisia kiistoja on käyty. Julkisuudessa on puhuttu esimerkiksi tuotantoeläinten oloista ja eduskuntaryhmän käsiteltäväksi on tuotu kansalaisaloite, jossa vaadittiin turkistarhauksen kieltämistä. Lisäksi susipolitiikka on kuumentanut tunteita niin susien puolustajien kuin vastustajienkin leireissä.

Tämän tutkimuksen aineistossa nousi esiin otsikoita, jotka heijastelivat myös kielteistä eläinasennetta. Eläinkielteisyyttä heijasteleviksi tulkittiin esimerkiksi otsikot, joissa kerrottiin rauhoitusmääräysten rikkomisesta. Huomioitavaa oli, että tässä joukossa yli puolet otsikoista käsitteli maa- tai merikotkia. Aineiston joka kolmas otsikko liittyi suuriin petolintuihin, hyvässä tai pahassa. Tämä myötäilee aiempia asennetutkimuksia, joiden mukaan yleistyvään *humaaniin* eläinasenteeseen liittyy vahva mieltymys ja kiinnostus erityisesti lemmikkieläimiä ja suuria villieläimiä kohtaan, joihin samalla liitetään vahvoja antropomorfisia mielikuvia. Suuret petolinnut kiinnostavat suurta yleisöä, mutta samalla etenkin kotkia kohtaan koetaan kansan keskuudessa edelleen suoranaista petovihaa. Aineiston perusteella asenteet etenkin kotkia kohtaan ovat siten hyvin ristiriitaisia.

Suomalaista metsästyspolitiikkaa tutkinut Pirjo Ilvesviita (2005) toteaa, että monesti myös petoeläimiin liitetään inhimillisiä piirteitä puhumalla pedoista, kuin ne suunnittelisivat saalistamista kylmäverisesti ja raa'an laskelmoivasti. Kun pedot esitetään ihmisen veroisina metsästäjinä, jotka kilpailevat samasta ravinnosta, petoihin kohdistuvia toimenpiteitä (petokannan vähentämistä) pidetään oikeutetumpana. Tällöin eläimen inhimillistäminen palvelee vain (petokannan vähentämisen asiaa ajavan) ihmisen etuja. Käytännössä tämä koskee lähinnä suurpetoja, mutta aineiston perusteella myös kotkat saavat siitä edelleen osansa, vaikka kotkat rauhoitettiin jo vuonna 1969.

Siinä missä yleinen asenneilmasto muuttuu suvaitsevammaksi, kansasta löytyy myös ihmisiä, joiden asenteet kehityksen vastareaktionä kovenevat ja tulevat yhä konservatiivisemmaksi. Joidenkin ihmisten maailmankuvaan seksuaaliset vähemmistöt tai ulkomaalaiset maahanmuuttajat eivät sovi, ja asenteet näiden ryhmien aseman parantamista kohtaan ovat hyvin kielteisiä. Ilmiö on tuttu myös monissa muissa Euroopan maissa. Konservatiiviset asenteet voivat ilmetä myös EU-kielteisyytenä. Kaukaa pääkaupungista tai jopa Brysselistä asti tulevat lait ja

määräykset herättävät vastustusta paikallistasolla. Syrjäseuduilla kaukana hallintokeskuksista koetaan, että määräyksiä annetaan ylhäältä, paikallisia kuulematta ja paikallistason tilannetta tuntematta. Kun tilanne ei tyydytä, oikeus otetaan omiin käsiin, vaikka sitten rauhoitusmääräyksiä rikkomalla.

Tämän tutkimuksen perusteella linnuista käytetään yleisesti inhimillistäviä metaforia. Poikkeuksena olivat riistalintuja käsittelevät artikkelit, joiden välittämä eläinkuva oli välineellinen. Lintukannoista puhuttiin yleisellä tasolla, talouden termein. Vanha metsästyskulttuuri vaikuttaa edelleen tapaan, jolla riistalinnuista puhutaan ja jolla ne käsitetään. Vaikka puhutavat voidaan tulkita välineellistäviksi, riistalintuja kuitenkin arvostetaan saaliina, kantaa hoidetaan ja suurin osa metsästäjistä haluaa myös ”verottaa” kantaa kestäväällä tavalla.

Lintujen muuttoa koskevissa jutuissa lintuja verrattiin ei-elollisiin asioihin, kulkuneuvoihin, massaan ja kilpailuun. Tämän ei kuitenkaan välttämättä ilmennä välineellistä eläinkuvaa. Empatiateorian pohjalta syynä tähän voi olla ihmisen taipumus asettua toisen asemaan, mikä lintujen muuton tapauksessa on mahdotonta. Siksi tuttua vertauspohjaa haetaan kulkuneuvo- ja kilpailusanastosta.

Kansanperinteessä muuttavat linnut symboloivat uuden alkua ja ennustivat menestystä. Nykyisinkin lintuharrastajat seuraavat muuttoa innolla ja jokainen ei-harrastajakin pitää lintujen saapumista kevään tai kesän merkinä. Metafora-analyysissä aineistossa korostuivat kielikuvat, joissa lintujen tarkkailun koettiin olevan hienoa ajanvietettä, jossa samanhenkiset ihmiset kohtaavat ja jakavat yhteisen kiinnostuksen kohteen. Linnun (tai lintujen) kohtaamisen kuvattiin usein olevan elämys myös ei-harrastajille, niin sanotuille maallikoille.

Kansanrunoudessa linnut ovat hyvin edustettuina, jopa nisäkkäitä paremmin. Lintuaiheiden yleisyys viittaa siihen, että linnut tunnettiin ennen hyvin ja esi-isämme pohtivat paljon siivekkäiden olemusta. Linnut tuntuvat sykehdyttävän ihmisiä edelleen, etenkin kookkaat, näyttävät ja piilottelevat lajit, jotka eivät kuulu kaupunkilaisen arkikokemuksen piiriin. Vanhat, kulttuurin luomat myytit viisaasta ja salaperäisestä pöllöstä vaikuttavat todennäköisesti taustalla, kun ihminen kuvaa kohtaamansa lapinpöllön ”*tuijottavan läpi pään*”.

Metaforateoriaa voidaan tulkita myös niin, että eläimiä inhimillistävien metaforien yleinen käyttö lisää eläinten inhimillistämistä. Lakoffin ja Johnsonin metaforateorian mukaan ihmisen ajatusprosessit ja koko käsitejärjestelmä ovat metaforisesti rakentuneita ja määrittäytyneitä. Siten vakiintuneilla metaforilla ja puhetavoilla on taipumus muuttua normatiivisiksi ohjeiksi, joiden mukaan on luonnollista ajatella ja toimia, vaikka taustalla vaikuttavaa konseptuaalista metaforaa ei välttämättä tiedosteta.

Mitä tutkimus sitten kertoo journalismista? Tämän tutkimuksen aineiston perusteella myös Suomessa media pyrkii liittämään lintuihin ihmismäisiä piirteitä, hyvässä ja pahassa. Myös petoeläimiä inhimillistetään, kun niiden käyttäytymiseen liitetään ihmislaajille tyypillisiä piirteitä, suunnitelmallisuutta, tunteita ja laskelmointia. Eläimet eläiminä eivät kiinnosta suurta yleisöä samalla tavalla kuin eläimet ihmisinä.

Eläimet, jotka käyttäytyvät kuin ihmiset, koetaan viihdyttäväksi ja koomisiksi. Empatiateorian mukaan toisen tilanne hahmotetaan sellaisena kuin se toiselle koetaan tapahtuvan. Eläimen käyttäytyminen koetaan koomisena, sillä se muistuttaa omaa käyttäytymistämme, mutta oudolla ja odottamattomalla tavalla. Huvittuneisuus syntyy, kun kokemuksen odotukset eivät täyty. Eläimiin liitetään ihmismäisiä piirteitä, koska ihmisiä viehättää ja huvittaa eläimen ja ihmisen samankaltaisuus. Tällöin taustalla on ajatus, että todellisuudessa eläimet ja ihmiset ovat hyvin erilaisia.

Huonojen uutisten joukossa harmiton ja kevyt eläinuutinen viihdyttää, kuten netin kissavideoiden suosio antaa ymmärtää. Median murroksessa kilpailu lukijoista kovenee, kun uutiset ovat siirtyneet verkkoon. Kun kilpailijoista on erotuttava, juttujen ”lisäarvosta” on tullut päämäärä, ja kiinnostavuudesta väline, jolla päämäärää tavoitellaan. Toistaiseksi mediatalojen kiinnostavuuden mittarit ovat olleet taloudellisia, lukija- ja käyttäjämääriin perustuvia. Verkkoliikenteen seuraamisessa oletetaan, että kiinnostavuus määräytyy klikkaamisen hetkessä.

Eläinvideot ja -uutiset, etenkin kuvalliset sellaiset, kiinnostavat suurta yleisöä. Koska eläimet, jotka käyttäytyvät kuin ihmiset, tuntuvat kiinnostavan ihmisiä enemmän kuin eläimet eläiminä, media pyrkii personointiprosessissa liittämään myös villeihin eläimiin inhimillisiä, ihmismäisiä piirteitä. Klikkausten laskemiskulttuurissa on luontevaa, että verkkosivuille tuotetaan sellaisia sisältöjä, joilla

saadaan verkkosivuille paljon kävijöitä. Kun media hakee kiinnostavuutta eläimen omien piirteiden kustannuksella eläimiä perusteettomasti inhimillistämällä, eivät sellaiset journalismin päämäärätavoitteet, kuten objektiivisuus, merkittävyys ja asiapohjaisuus toteudu. Mediakäytön käytäntöjen tutkimuksessa kiinnostavuuden määrittelyssä korostuivat myös sellaiset piirteet kuin syvällisyys, analyyttisyys ja kriittisyys.⁴⁵

Kissavideoiden suosio ei horju, mutta toisaalta kissat eivät yleensä olekaan samalla tavoin määrittelykamppailujen ja poliittisten kiistojen kohteena kuin esimerkiksi luonnonvaraiset eläimet toisinaan ovat. Harmiton viihdesisältö on harmitonta niin kauan kun se ei luo ja ylläpidä asenteita ja eläinkuvaa, jossa eläimiä ei nähdä enää eläiminä.

7.1. Tappajatalitiaiset ja oma tulkinta

Kuten jo johdannossa mainitsin, yksi tutkimuksen tulos on, että samalla kun olen alkanut ymmärtää paremmin muiden eläinkäsityksiä, olen alkanut ymmärtää myös sitä, mihin omat käsitykseni perustuvat. Biologina ja ekologina Kellertin eläinasenteista omani on ensisijaisesti *ekologinen*, Vilkan mukaan *biologis-funktionaalinen*.⁴⁶ Osaksi asennoitumiseni on myös (Kellertin mukaan) *moraalista*, sillä en hyväksy eläinten kaltoin kohtelua, kalakantojen riistokalastusta enkä tehotuotantoa, jossa eläinten hyvinvointia ei huomioida.⁴⁷ Tämän takia pidän myös monia niin sanotun *humaanin* eläinasennoitumisen lieveilmiöitä, kuten rotukoirien sairaiksijalostamista, hyvin epäterveenä ilmiönä.

Cristin pohdintoja⁴⁸ lueskeltuani olen ymmärtänyt, kuinka luonnontieteellinen koulutus on vaikuttanut siihen, miksi koen eläinten perusteettoman inhimillistämisen olevan väärin. Kun on tottunut katsomaan metsää, on vaikea nähdä puita. ”Oikein” ja ”väärin” inhimillistämisen ero selkeytyi vasta törmättyäni Horowitzin määritelmään.⁴⁹

⁴⁵ Kts. 2.1.1

⁴⁶ Kts. eläinkäsitykset (Kellert 1994) luku 4.4.3, eläinkäsitysten aatehistoria luku 4.2 (Vilka 1996).

⁴⁷ *Ensisijaisesti* asenteeni on kuitenkin ekologinen. Esimerkiksi turkiseläinten vapauttaminen luontoon on tuomittavaa, sillä vaikka useimmat tarhaeläimet eivät luonnossa edes selviydy, voi karkulaisten vaikutukset paikalliseen ekosysteemiin olla merkittäviä. Esimerkiksi tarhoilta karanneet amerikkalaiset minkit aiheuttavat tuhoa lintujen pesimäluodoilla. Lisäksi minkin epäillään vaikuttaneen eurooppalaisen vesikon häviämiseen Suomesta.

⁴⁸ Kts. luku 5.3.

⁴⁹ Kts. luku 4.4.1.

Erika Ruonakosken empatiateorian tulkinta taas tarjosi oivalluksia siitä, miksi koemme eläinten käyttäytymisen monesti niin huvittavana.⁵⁰ Samalla selveni, miksi ihmisillä on niin vahva taipumus eläinten inhimillistämiseen: ihmisellä on vaistomainen tarve jäljittelyyn ja ilmaisuun, jotka yhdistyvät *sisäisenä jäljittelynä* eli empatiana. Empatia eli myötäeläminen on taipumusta asettua toisen asemaan. Toisen ymmärtäminen edellyttää kykyä asettua toisen asemaan, mutta myös kykyä erottaa toisen kokemus omasta.

Useimmille lienee nykyisin selvää, että eläimet ovat tuntevia ja tietoisia olentoja. Kuten Darwin jo totesi, jokainen eläinten kanssa pidempään työskennellyt tietää, että eläinyksilöiden käyttäytymisessä on eroja. Jo tämä todistaa, että kaikki eläimen käyttäytyminen ei voi siten olla pelkästään vaistonvaraista. Kun kaikki määritelmät ihmisen ja eläimen välisistä eroista on yksi toisensa jälkeen kumottu, voidaan todeta, että ihminen on yksi eläinlaji muiden joukossa. Kuten eläintieteilijä Jussi Viitala hyvin tiivistää, ihminen on siis kyvyiltään lajina erilainen ja ainutlaatuinen, samalla tavalla kuin muutkin lajit ovat ainutlaatuisia.⁵¹

Toisaalta eläimen perusteeton ihmisenkaltaistaminen on mielestäni vähintään yhtä väärin tulkittu kuin eläintä välineellistävä näkemys. Tutkimus sai alkunsa *mustasukkaisista tappajatalitinteistä*, joten niihin se voidaan myös päättää. Tappajatalitiaisistakin voidaan esittää myös toisenlainen tulkinta, esimerkiksi sellainen, että talitiainen on lajina opportunistinen, ravinnonhankinnassa kekseliäs ja monipuolinen laji.

Alkupalven 2013 tappajatalitiaisjutun alkukohun jälkeen uutisoitiin, että Tuohikontin tappajatalitiaisit oli huomioitu myös yhdysvaltalaisessa tiedelehdessä (Naish 2013). Jutun kirjoittanut tiedetoimittaja Darren Naish revittelee myös otsikossa: *Great tits: still murderous, rapacious, flesh-rending predators!* Artikkelissaan Naish naureskelee Suomen tappajatalitiasjutuille, mutta pääasiassa siksi, että aiemminkin on tehty havaintoja talitiaisista, jotka ovat käyttäneet ravinnokseen muita lintuja. Ensimmäiset havainnot ovat jo 1800-luvulta. Lisäksi Naish mainitsee tutkimuksen, jossa raportoidaan talitiaisista, jotka ovat käyttäneet ravinnokseen talvehtivia lepakoita (Estók ym. 2010).

⁵⁰ Kts. luku 5.2.

⁵¹ Kts. luku 5.1.

Talitiaisten tiedetään hyödyntävän ravintolähteitä monipuolisesti. Niitä on tavattu ruokailemassa haaskoilla, ja monella ruokintapaikallakin linnuille tarjotaan talia tai sianrasvaa. Esimerkiksi Kouvolan Sanomat uutisoi pian pahimman kohun hälvettyä, että *Tappajatintti kuoli salmonellaan* (KS/11.2.2013). Ilta-Sanomat kertoi saman dramaattisemmin: *”Se on ohi: Tuohikotin tappajatintti kuoli* (11.2.2013). *Salmonellan heikentämä tappajatintti surmasi urpiaisia hamaan loppuun asti.”*

Samalla huomioitiin, että välttämättä ”tappajataisia” ei ollut useita, vaan toiset tiaiset hyödynsivät jo kuolleita urpiaisia. Salmonellaa ei todennettu, joten kyseessä saattoi olla jokin muukin tauti. Urpiaisten tappamiset havaittiin ruokintapaikalla, jossa ei ollut pulaa ravinnosta. On mahdollista, että ainakin tässä tapauksessa talitiaiset olivat tappaneet salmonellan tai jonkin muun taudin heikentämiä lintuja, kuten Ilta-Sanomienkin jutussa lopuksi arvellaan: *”On esitetty teoria, että tintin ensimmäinen urpiaista olisi ollut salmonellan heikentämä ja hidastama”*.

Tapa on voinut myös saada alkunsa talitiaisen sattuessa paikalle, kun sairas urpiainen kuolee. Kun tiainen on kokeillut, olisiko urpiaisesta ravinnoksi, on käyttäytyminen jatkunut, kun ruokintapaikalla on ollut tarjolla vastaavaa, helppoa ravintoa. On hyvin mahdollista, että sama tauti on vaivannut muitakin ruokintapaikalla vierailleita lintuja. Useimmat pikkulintujen taudit leviävät juuri ruokintapaikoilla, joissa linnut pääsevät ulostamaan ravinnon sekaan.

Mutta kuten tieteessä ja maailmassa yleensä, on uskottavin tulkinta uskottavin vain niin kauan, kuin joku esittää paremmin perustellun näkemyksen, eli kunnes toisin todennetaan. Kuten filosofi Ruonakoski asian esittää: eläinten käyttäytymisen tutkija voi kriittisen reflektion kautta päätyä korjaamaan alkuperäistä empaattista intuitiotaan. Eläimienkään kohdalla kyse ei voi olla vain siitä, miltä minusta tuntuu, jos tavoitteena on ymmärtää, miltä eläimestä tuntuu.

LÄHTEET

Tutkimuskirjallisuus

- Aaltola, Elisa 2001: Kauhuelokuvan eläinhirviöt: konstrukttiivinen analyysi. Lähikuva 3.
- Aaltola, Elisa 2004: Eläinten moraalinen arvo. Vastapaino. Tampere.
- Baker, Steve 1993: Picturing the Beast: Animals, Identity and Representation. Manchester University Press. Manchester.
- Barnett, Samuel A. 1963: The rat: A study in behavior. Aldine. Chicago.
- Bekoff, Marc 2002: Minding Animals: Awareness, Emotions, and Heart. Oxford University Press. Oxford.
- Bergson, Henri 1994/2006: Nauru: Tutkimus komiikan merkityksestä. Loki. Helsinki. – Alkuteos: Bergson, H. 1899: Le rire: Essai sur la signification du comique. Revue de Paris. Paris.
- Bulliet, Richard W. 2005: Hunters, Herders, and Hamburgers : The Past and Future of Human-Animal Relationships. Columbia University Press. New York. – Elektroninen aineisto: <http://site.ebrary.com/lib/tampere/docDetail.action?docID=10183403> Haettu 11.11.2013.
- Carey, James W. 2009: Communication as culture. Essays on Media and Society (Revised edition). Routledge. New York - Oxfordshire. – Alkuteos: Carey, James W. (1989). Unwin Hyman Inc.
- Charteris-Black, Jonathan 2004: Corpus Approaches to Critical Metaphor Analysis. Palgrave Macmillan. Basingstoke.
- Crist, Eileen 2000 (1999): Images of Animals: Anthropocentrism and Animal Mind. Temple University Press. Philadelphia.
- Darwin, Charles 2009: Tunteiden ilmaisu ihmisissä ja eläimissä. Terra Cognita Oy. Helsinki. – Alkuteos: Darwin (1872): The Expression of Emotions in Man and Animals. 3. painos. Fontana Press. London.
- Ekman, Paul 1971: Universals and Cultural Differences in Facial Expressions of Emotions. – Teoksessa: Cole, J. (toim.): Nebraska Symposium on Motivation. Nebraska University Press. Lincoln, Nebraska. s. 207-283.
- Ekman, Paul 1989: The Argument and Evidence about Universals in Facial Expressions of Emotions. – Teoksessa: Wagner H. & Manstead, A. (toim.): Handbook of Social Psychology. John Wiley & Sons. Chichester. s. 143-164.
- Ekman, Paul 1998: Afterword. – Teoksessa: Darwin, C. 1998(1872). s. 363–393.
- Estók, P., Zsebők, S. & Siemers, B. M. 2010. Great tits search for, capture, kill and eat hibernating bats. Biology Letters 6. s. 59-62.
- Francione, Gary 1995: Animals, Property, and the Law. Temple University Press. Philadelphia.

Freud, Sigmund 1983: Vitsi ja sen yhteys piilotajuntaan. Love Kirjat. Helsinki. –Alkuteos: Der witz und seine Beziehung zum Umbewussten (1905).

Gadd, Tim 2005: Human-Animal Affiliation in Modern Popular film. –Teoksessa: Pollock, Mary Sanders & Rainwater, Catherine (toim.): Figuring Animals: Essays on Animal Images in Art, Literature, Philosophy and Popular Culture. Palgrave Macmillan. New York.

Gouabault, Emmanuel, Dubied, Annik ja Burton-Jeangros, Claudine 2011: Genuine Zoocentrism or Dogged Anthropocentrism? On the Personification of Animal Figures in the News. *Humanimalia* Vol. 3 (1), 2011. Haettu 25.1.2014.

<http://www.depauw.edu/humanimalia/issue%2005/gouabault.html>

Griffin, Donald 1992: Animal minds. University of Chicago Press. Chicago.

Hall, Stuart, Critcher, Chas, Jefferson, Tony, Clarke, John & Roberts, Brian 1978: Policing the Crisis. Macmillan. London.

Haraway, Donna 1991: Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of Nature. Routledge. New York.

Harva, Urpo 1991: Eläinten kärsimys. –Teoksessa: Sarmela, Matti (toim.): Eläinten Etyk – eläinten tulevaisuus ihmisen kulttuurissa. Aquarian publications. Helsinki.

Heikkilä, Heikki, Ahva, Laura, Siljamäki, Jaana & Valtonen, Sanna 2012: Kelluva kiinnostavuus. Vastapaino. Bookwell Oy. Jyväskylä.

Horowitz, Alexandra C. 2007: Anthropomorphism. – Teoksessa: Bekoff, Marc (toim.): Encyclopedia of human-animal relationships: a global exploration of our connections with animals. Greenwood Press. Westport, Conn.

Husserl, Edmund 1973: Zur Phänomenologie der Intersubjektivität. Texte aus dem Nachlass. Ditter Teil: 1929-1935. Husserliana Band XV. Kern, I. (toim.) Martinus Nijhoff. Den Haag.

Ilvesviita, Pirjo 2005: Paaluraudoista kotkansuojeluun. Suomalainen metsästyspolitiikka 1865–1995. Väitöskirja. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Haettu 6.5.2014.

http://doria17-kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/66716/Pirjo_Ilvesviita_väitöskirja.pdf?sequence=1

Juppi, Pirita 2004: “Keitä me olemme? Mitä me haluamme?” Eläinoikeusliike määrittelykamppailun, marginalisoinnin ja moraalisen paniikin kohteena suomalaisessa sanomalehdistössä. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.

Järvinen, Antero 1995: Pöllöt kulttuurissa. – Teoksessa: Saurola, Pertti (toim.) 1995: Suomen pöllöt. Kirjayhtymä Oy. Helsinki. s. 30–49.

Järvinen, Antero 1991: Linnut liitävi sanoja. Romanttinen tietokirja suomalaisesta lintuperinteestä. Otava. Helsinki.

Kainulainen, Pauliina 2009a: Johdanto – Ihmistieteiden anti eläintutkimukselle. – Teoksessa: Kainulainen, Pauliina & Sepänmaa, Yrjö: Ihmisten eläinkirja – Muuttuva eläinkulttuuri. Palmenia-sarja 66. Gaudeamus Helsinki University Press. Tallinna. s. 11–18.

- Kainulainen 2009b: Eläin ihmisen kuvana? Filosofisten ja teologisten mallien vaikutus asenteisiin. — Teoksessa: Teoksessa: Kainulainen, Pauliina & Sepänmaa, Yrjö (toim.): Ihmisten eläinkirja. Muuttuva eläinkulttuuri. Palmenia. Helsinki University Press. Helsinki. s. 73–86.
- Kellert, Stephen R. 1994: Attitudes, knowledge and behaviour toward wildlife among the industrial superpowers The United States, Japan and Germany. — Teoksessa: Manning, Aubrey & Seprell, James (toim.) 1994: Animals and Human Society. Changing perspectives. Routledge. London and New York. s. 166–187.
- Keski-Korpela, Nina 2008: Sika vai lammaspossu Babe? Eläinten inhimillistämisen keinojen ja merkityksen tarkastelua elokuvassa Babe – Urhea possu. Pro gradu -tutkielma. Tiedotusopin laitos. Tampereen yliopisto.
- Kiitollisuus, Kunnioitus ja Kohtuus. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ilmasto-ohjelma 2008. Suomen ev.-lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2008: 1. Kirkkohallitus. Helsinki.
- Kirkon ympäristödiplomin käsikirja 2005: Suomen ev.-lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2005: 5. Kirkkohallitus. Helsinki.
- Lakoff, George and Jonson, Mark 1980: Metaphors We Live By. University of Chicago. Chicago.
- Lehtonen, Mikko 1996: Merkitysten maailma. Vastapaino. Tampere.
- Leinonen, Matti 2000: Laulujoutsen, Suomen kansallislintu. WSOY. Porvoo-Helsinki-Juva.
- Linzey, Andrew & Yamato, Dorothy (toim.) 1998: Animals on the Agenda: Questions about Animals for Theology and Ethics. University of Illinois Press. Chicago.
- Lipps, Theodor 1903: Ästhetik – Psychologie des Scönen und der Kunst. — Teoksessa: Teil, E. 1903: Grundlegung der Ästhetik. Verlag von Leopold Voss. Hamburg.
- Lorenz, Konrad 1935: Der Kumpan in der Umwelt des Vogels – Der Artgenosse als auslösendes Moment sozialer Verhaltensweisen. - Journal für Ornithologie 83: 137-213, 289-413.
- Merchant, Carolyn 1990: The Death of Nature. Woman, Ecology and the Scientific Revolution. Harper & Row. San Francisco. — Alkuperäisteos (1983).
- Meriluoto-Jaakkola, Marjo & Kumpulainen, Tomi (toim.) 2012: Lennossa – suomalainen lintu historian siivillä. Tampereen museoiden julkaisuja 125. Tampere.
- Merleau-Ponty, Maurice 1998 (1945): Phénoménologie de la perception. Gallimard. Paris.
- Noske, Barbara 1997: Beyond Boundaries. Humans and Animals. Black-Rose Books. New York.
- Pakarinen, Rauno 2013: Helsinkiläisten kattolokit ja valkoposkianhet. Helsingin kaupungin ympäristökeskuksen julkaisuja 10/2013.
- Pickering, Fran 1999: Eläimet luonnossa ja myyteissä. WSOY. Porvoo – Helsinki – Juva.
- Ratamäki, Outi 2009: Luonto, kulttuuri ja yhteiskunta osana ihmisen ja eläimen suhdetta. — Teoksessa: Teoksessa: Kainulainen, Pauliina & Sepänmaa, Yrjö (toim.): Ihmisten eläinkirja. Muuttuva eläinkulttuuri. Palmenia. Helsinki University Press. Helsinki. s. 37-51.

Ruonakoski, Erika 2011: Eläimen tuttuus ja vieraus. Fenomenologisen empatiateorian uudelleen tulkinta ja sen sovellus vieraslajisia eläimiä koskevaan kokemukseen. Episteme-sarja. Tutkijaliitto. Juvenes Print. Helsinki.

Santaoja, Minna 2013: Rakkaudesta luontoon. Luontoharrastajat luonnonsuojelun toimijoina. Väitöskirja. Johtamiskorkeakoulu. Tampereen yliopisto. – Elektroninen aineisto: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/94423/978-951-44-9216-7.pdf?sequence=1> Haettu 11.11.2013.

Schuurman, Nora 2013: Eläin – tavoittamaton tutkimuskohde? – ELORE vol. 20–1/2013. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry. http://www.elore.fi/arkisto/1_13/schuurman.pdf Haettu 23.1.2014.

Serpell, James 1986: In the Company of Animals. Basil Blackwell. New York.

Singer, Peter 1991: Oikeutta eläimille. WSOY. Porvoo.

Södersved, Jan 2010: Joka viides suomalainen harrastaa lintuja. – Linnut 45:4, s.12.

Thomas, Keith 1983: Man and the natural world. Changing attitudes in England 1500–1800. Allen Lane. Great Britain.

Thomson, John B. 1994: Social Theory and the Media. – Teoksessa: Crowley, David & Mitchell, David (toim.): Communication Theory Today. Polity. Cambridge. s. 27–49.

Tinbergen 1989 (1951): The study of instinct. Clarendon. Oxford.

Tuchman, Gaye 1978: Making news. A study in the construction of reality. The Free Press. New York – London.

Uexküll, Jakob von 2001: A New Concept of the Umwelt: A Link between Science and Humanities. Semiotica 134 (1/4), s. 111-123. Walter de Gruyter. Käännös: Brunow, Gösta.

Valk, Ülo 1997: Perkele: Johdatus demonologiaan. Vastapaino. Tampere.

Viitala, Jussi 2004: Inhimillinen eläin, eläimellinen ihminen. Atena kustannus oy. Jyväskylä.

Vilkka, Leena 2009: Eläinten oikeudet. – Teoksessa: Kainulainen, Pauliina & Sepänmaa, Yrjö: Ihmisten eläinkirja – Muuttuva eläinkulttuuri. Palmenia-sarja 66. Gaudeamus Helsinki University Press. Tallinna. s. 21-36.

Vilkka, Leena 1996: Eläinten tietoisuus ja oikeudet. Kettutyttöfilosofiaa ja susietiikkaa. Yliopistopaino. Helsinki.

Warren, Karen 1987: Feminism and Ecology: Making Connections. Environment Ethics 9:1.

Verkkosivut

BirdLife Suomi ry. 2014: Lintuja tapetaan pesimäaikana löyhin perustein. Mediatiedote 23.3.2014. Haettu 8.5.2014. <http://www.birdlife.fi/tiedotteet/index.shtml#23032014b>

Eduskunnan kirjasto 2014: Uusi eläinsuojelulaki. Haettu 22.1.2014.

<http://lib.eduskunta.fi/Resource.phx/kirjasto/oikeudellinentieto/tietopaketit/uusi-elainsuojelulaki.htx>

EHK 2014: EHK lyhyesti. Kansallinen asiantuntijaverkosto. Haettu 22.1.2014.

<http://elaintenhyvinvointikeskus.edublogs.org/2012/05/25/elainten-hyvinvointikeskus-ehk-julkaisi-ensimmaisen-kansallisen-elainten-hyvinvointiraportin/>

YKES – Yhteiskunnallisen ja kulttuurisen eläintutkimuksen seura.

<http://elaintutkimus.edublogs.org/> 13.4.2013.

Journalistiset lähteet

Helsingin Sanomat 2013: Liittovaltio lopettaa simpanssien käytön koe-eläiminä Yhdysvalloissa.

<http://www.hs.fi/tiede/Liittovaltio+lopettaa+simpanssien+k%C3%A4yt%C3%B6n+koe-el%C3%A4imin%C3%A4+Yhdysvalloissa/a1305645542542> Haettu 10.2.2014.

Naish, Darren 2013: Great tits: still murderous, rapacious, flesh-rending predators!

<http://blogs.scientificamerican.com/tetrapod-zoology/2013/02/06/great-tits-still-flesh-rending-predators/> Haettu 8.2.2013.

Yle uutiset/luonto 6.2.2013: "Kouvolan tappajatalitintit olivat mustasukkaisia".

http://yle.fi/uutiset/kouvolan_tappajatalitintit_olivat_mustasukkaisia/6483491 Katsottu 16.4.2013.

Liite 1. Helsingin Sanomat.

pvm	otsikko		lähde
21.1.2013	Pikkuvarpunen korvaamassa varpuset lintulaudoilla	Kotimaa	HS
26.1.2013	Pihabongarit laskevat lintuja tänään ja huomenna	Tiede	HS
5.2.2013	Nuoret merikotkat näyttäytyvät	Kaupunki	HS
15.2.2013	Talvehtivat merimetsot liki kadonneet Suomesta	Kotimaa	STT
2.3.2013	Sinisorsakoiraat saattavat masinoida joukkoraiskauksen	Tiede	HS
2.3.2013	Ammutun maakotkan kohtalo on auki	Kotimaa	HS
17.3.2013	Pöllöt näkevät nälkää – myyriä ei ole tarpeeksi	Kotimaa	STT
6.4.2013	Vartijalokit saavat uusia naapureita	Mesta	HS
11.4.2013	Sorsanpönttö palaa rannoille	Kotimaa	HS
14.4.2013	Lintujen kevätmuutto on yli viikon myöhässä	Kotimaa	HS
15.4.2013	Etelästä levinnyt loistauti tappaa Suomen viherpeipot nälkään	Kotimaa	HS
17.4.2013	Ilmari-sääksi on muuttomatalla pohjoiseen	Kotimaa	HS
27.4.2013	Mistä nuolihaukka saapuu – se on osin vielä salaisuus	Tiede	HS
27.4.2013	Punarinta kurkistaa kukka-ampelista	Tiede	HS
28.4.2013	10 miljoonaa muuttolintua tapetaan vuosittain Egyptin rannikolla	Tiede	HS
21.5.2013	Ohikulkijat pelastivat joutsenen Runeberginkadulta	Kaupunki	HS
16.6.2013	Tukkasotkat ja haapanat valtaavat turvesuon	Kotimaa	HS
21.6.2013	Merihanhi aiotaan levittää sisämaan riistalinnuksi	Kotimaa	HS
21.6.2013	Munarovot liikkeellä Lapissa	Kotimaa	HS
24.6.2013	Kauppatorin lokkeja vastaan taistellaan leijan avulla	Kaupunki	HS
24.6.2013	Linnut väijyvät ihmisiä Kauppatorilla	Kaupunki	HS
4.7.2013	Pelastuslaitos tuskissaan – tänään jo 40 lokkihälytystä Helsingissä	Kaupunki	HS
5.7.2013	Luontojärjestöt: Maakotkien ampujat vastuuseen lintujen tappamisesta	Kotimaa	HS
8.7.2013	Kalasääski suosii suunniteltua suojelualuetta	Kotimaa	HS
9.7.2013	Joutsenet kotiin juoppoputkasta	Ihmiset	HS
12.7.2013	Kauppatorin haukasta sukeutui yleisömagneetti	Kaupunki	HS
15.7.2013	Pohjanmaalla paljastui merimetsojen joukkosurma	Kotimaa	HS
18.7.2013	Eläintehtävät ruuhkauttavat pelastuslaitoksen puhelinlinjat	Kaupunki	HS
28.7.2013	Sääksi lensi etelään	Ihmiset	HS
1.8.2013	Kaatopaikan verkko aiheutti lintukuolemia Oulussa	Kotimaa	HS
2.8.2013	Valkoposkihanhilla ennätysmäärä poikasia Helsingissä ja Espoossa	Kaupunki	HS
4.8.2013	Pääkaupunkiseudun valkoposkihanhilla on ennätyspoikueet	Sunnuntai	HS
23.8.2013	Haukan ääntä matkiva äänite ei karkota lokkeja Oulun kaatopaikalta	Kotimaa	HS

Liite 2. Iltalehti.

pvm	otsikko	lähde
12.1.2013	Hellyyttävä luonnonoikku lintulaudalla	IL
21.1.2013	Yksijalkainen lintu ihmetytti Pyhtäällä - katso kuva!	IL
6.2.2013	"Kuulosti ihan mahdottomalta" - Talitiaiset tappoivat kylmäverisesti	IL
17.3.2013	Pöllöt näkevät nälkää	STT
31.3.2013	Nälkiintynyt pöllö työllisti poliisia	IL
8.4.2013	Ei HERKILLE: Haukka söi pulun Helsingissä - karu kohtalo!	IL
8.4.2013	"Autot antoivat tietä" - Metso seikkaili Kauniaisten keskustassa	IL
14.4.2013	Lintujen kevätmuutto myöhässä	STT
18.4.2013	Talvivaara hätistelee lintuja altailta äänikarkotteilla	STT
26.4.2013	Metso hyökkäsi auton kimppuun Karkkilassa	IL
30.5.2013	Hankolaisperhe sai variksesta kaverin: "Aapo opetti pysähtymään"	IL
4.6.2013	Jopas löysitte pesillenne paikat, lokit!	IL
4.6.2013	Varikset piinaavat kaupungeissa - asiantuntija ihmettelee	IL
4.6.2013	Varisten vaino tuttua lukijoille: "Sain päälakeeni verihaavan"	IL
5.6.2013	Hanhi hyökkäsi kuvaajan kimppuun	IL
9.6.2013	Nyt on linnuilla liikennesäännöt hallussa!	IL
12.6.2013	Tikka vei talitintinpoikasen suoraan pesästä	IL
18.6.2013	Linnut rakensivat kerrostalon puuhun	IL
19.6.2013	Nuoret surmasivat lokinpojan julmasti ja latasivat videon nettiin	IL
19.6.2013	Lapissa liikkuu epäilyttäviä munamiehiä	IL
24.6.2013	Telkät rupesivat röyhkeiksi - varastivat oravilta pesät	IL
25.6.2013	Linnut rakensivat pesän asunnon ulko-oveen	IL
6.7.2013	Kanahaukka jäi "panttivangiksi" - pelastuslaitos riensi hätiin	IL
15.7.2013	Merimetsojen pesät tuhottiin Maalahden saaristossa	IL
27.7.2013	Lokit pilasivat Kalajoen uimarannat	STT
5.8.2013	Lintu teki pesän hassuun paikkaan	IL
10.8.2013	Metsästyskausi starttaa tänään	STT
14.8.2013	Pelastettu Uuppana-telkkä lähti lentoon!	IL
17.8.2013	Maastosta löytyi nääntynyt merikotka - pääsi poliisin avittamana hoitoon	IL

Liite 3. Ylen verkkouutiset.

pvm	otsikko	lähde
3.1.2013	Kalle-pöllö lunasti paluulennon	Yle Perämeri
3.1.2013	Myyrättömyys teki Meri-Lapista pöllöttömän	Yle Perämeri
7.1.2013	Kalle-pöllölle bussikyyti Ranualle	Yle Perämeri
25.1.2013	Voiko Kalle olla tyttö?	Yle Perämeri
28.1.2013	Tiaiset tutuimpia talven buffetpöydissä	Yle Keski-Pohjanmaa
28.1.2013	Talvilintuna harvinainen kurki bongattiin Pirkanmaalla	Yle Häme
6.2.2013	Talitiainen voi tappaa toisen pikkulinnun ja syödä aivot	Yle Uutiset
6.2.2013	Tappajatalitaiset iskivät myös Mäntyharjulla	Yle Etelä-Savo
6.2.2013	Kouvolan tappajatalitintit olivat mustasukkaisia	Yle Kymenlaakso
8.2.2013	Kainuussa oudosti käyttäytyviä lapinpöllöjä	Yle Kainuu
22.2.2013	Kottaraiset potevat pönttöpulaa	Yle Keski-Suomi
1.3.2013	Suomen merikotka pelastui kuin ihmeellä	Yle Satakunta
1.3.2013	Merikotka voi hyvin Saaristomerellä ja koko Suomessa	Yle Turku
1.3.2013	Merikotkan suojelutyötä 40 vuotta	Yle Pohjanmaa
9.3.2013	Joutsen ei tarvitse huopikkaita	Yle Kainuu
20.3.2013	Sääksistä tuli Suomessa tekopesiensä vankeja	Yle Häme
20.3.2013	Ensimmäiset joutsenet saapuneet Pohjois-Karjalaan	Yle Pohjois-Karjala
25.3.2013	Merikotkat ilmestyivät Hämeeseen pitämään talvilomaa	Yle Häme
26.3.2013	Kevään muuttolinnut saapuvat viikkoja myöhässä	Yle Uutiset
28.3.2013	Lintujen kevätmuutto selvästi myöhässä	Yle Kymenlaakso
8.4.2013	Mahtava pöllökevät - havaintoja paljon ja läheltä	Yle Pohjois-Karjala
11.4.2013	Alkaa se Suomen kevät kelvata jo muuttolinnuillekin!	Yle Turku
18.4.2013	Lintutieteilijä vahvistaa lintujen massamuutot: Täysi räihinä päällä	Yle Turku
18.4.2013	Tutka täytti lintuparvista viime yönä	Yle Uutiset
18.4.2013	Linnunpöntöt nyt puuhun Lapissa	Yle Lappi
29.4.2013	Kottaraiset eivät ehkä kadonneetkaan lopullisesti	Yle Etelä-Savo
29.4.2013	Kottarainen löytää pöntön	Yle Keski-Suomi
3.5.2013	Oma pesä kullan kallis sääksiparille	Yle Turku
22.5.2013	Maakotkaa supikoirana ampuneelle sakkotuomio	Yle Uutiset
28.5.2013	Rengastava eläinlääkäri jäi kottaraiskoukkuun	Yle Keski-Suomi
29.5.2013	Kadonnut kottarainen on palannut Suomeen	Yle Kymenlaakso
30.5.2013	Kymmenet tuhannet valkoposkihanhet matkaavat poikkeuksellisesti Sisä-Suomessa	Yle Etelä-Savo
2.6.2013	Eläinpuistosta Kallen koti	Yle Perämeri
7.6.2013	Ihminen on keino keinoemo linnunpojalle	Yle Satakunta
12.6.2013	Maakotka ei sieppaa pieniä lapsia	Yle Lappi
19.6.2013	Ensimmäinen uudelleen rengastettu sinipyrstö löytyi Hyrynsalmelta	Yle Kainuu
24.6.2013	Lapinpöllö tuijottaa läpi pään	Yle Pohjois-Karjala
2.7.2013	Pikkulintujen poikaset opettelevat lentämistä	Yle Uutiset
4.7.2013	Lintujen syysmuutto on alkanut - Lirot jättävät Suomen	Yle Pohjanmaa
5.7.2013	Luonnonsuojelujärjestöt: Maakotkien vaino lisääntynyt	Yle Satakunta
5.7.2013	Luonnonsuojeluliitto: Petoviha maakotkien ampumisen taustalla	Yle Uutiset
17.7.2013	Maakotkien pesintä onnistui heikosti	Yle Lappi
17.7.2013	Maakotkan pesintä onnistui Keski-Suomessa muuta maata paremmin	Yle Keski-Suomi

18.7.2013	Merikotkien pesintä onnistui hyvin	Yle Lappi
19.7.2013	Merikotka hakee uusia pesäpaikkoja Hämeestä	Yle Häme
24.7.2013	Metsäkanalintujen kartoitus alkaa tavanomaista aiemmin	Yle Keski-Suomi
26.7.2013	Metsäkanalintujen riistakolmiolaskenta alkaa	Yle Perämeri
29.7.2013	Merikotka pesii myös sisämaassa	Yle Kainuu
29.7.2013	Lintujen rengastusta on harrastettu jo sata vuotta	Yle Savo
30.7.2013	Tervapääsky syö, nukkuu ja parittelee taivaalla Riistakolmiolaskentojen määräaika päättyi - Hyvää lintusyksyä	Yle Pohjanmaa
5.8.2013	odotetaan	Yle Savo
8.8.2013	Lapin metsäkanalintukanta näyttää elpyvän	Yle Perämeri
9.8.2013	Metsäkanalintujen pyyntiin vain vähän rajoituksia	Yle Perämeri
13.8.2013	Lintujen syyslaulu on haikaa yhteydenpitoa	Yle Häme
19.8.2013	Nälkiintynyt merikotka taistelee hengestään	Yle Lappi
23.8.2013	Teeriä paljon – riekkoja kohtuullisesti	Yle Lappi
26.8.2013	Merikotkan kohtaloksi koitui varvas	Yle Lappi